

1

ΑΤΕΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

ΣΥΣΤΑΣΗ Α.Ε
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ-ΑΝΑΠΤΥΞΗ-ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΑΛΕΞΙΟΥ ΕΥΜΟΡΦΙΑ
ΡΟΥΜΠΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σύσταση Α.Ε	
Γενικά	
Οι εταιρίες του εμπορικού δικαίου.....σελ.1-3	
Νομική προσωπικότητα των εταιριών.....σελ.4-5	
Ειδικό όρο σύστασης εταιρίας.....σελ.5-6	
Εισαγωγή Α.Ε.....σελ.6-7	
Σύσταση ανώνυμης εταιρίας.....σελ.7-12	
Μετοχικό κεφάλαιο.....σελ.12-16	
Έννοια της μετοχής.....σελ.16	
Κατηγορίες μετοχών.....σελ.16-18	
Μεταβίβαση μετοχών.....σελ.18-19	
Διάθεση μετοχών από την εταιρία	
στο προσωπικό και στα μέλη του Δ.Σ.....σελ.19-20	
Η φορολογία κατά τη μεταβίβαση των μετοχών.....σελ.20	
Ακύρωση μετοχών.....σελ.21	
Αξία της μετοχής.....σελ.21-22	
Διοίκηση της ανώνυμης εταιρίας.....σελ.22-30	
Εταιρική διακυβέρνηση.....σελ.30-31	
Δικαιώματα μειοψηφίας.....σελ.31-32	
Βιβλία.....σελ.32-34	
Λογιστικές εγγραφές.....σελ.35-43	
Τουρισμός	
Εισαγωγή.....σελ.44	
Ορισμός	
τουρισμού.....σελ.44-45	
Διακρίσεις τουρισμού.....σελ.45	
Ορισμός τουρίστα.....σελ.46-47	
Μαζικός τουρισμός.....σελ.47-48	
Εναλλακτικός τουρισμός.....σελ.48	
Οικολογικός τουρισμός.....σελ.48-49	
Πολιτιστικός τουρισμός.....σελ.50-51	

Αγροτουρισμός.....σελ.51-52	σελ.51-52
Θαλάσσιος τουρισμός.....σελ.53	σελ.53
Θρησκευτικός τουρισμός.....σελ.54	σελ.54
Τουρισμός και ίντερνετ.....σελ.54-59	σελ.54-59
Καλύτεροι και χειρότεροι τουρίστες του 2008.....σελ.59-62	σελ.59-62
Οικονομικές επιπτώσεις τουρισμού.....σελ.62-64	σελ.62-64
Η εποχή μας και η σύγχρονη τουριστική πραγματικότητα.....σελ.64-65	σελ.64-65
Το προφίλ του σημερινού τουρισμού.....σελ.65-67	σελ.65-67
Οι μελλοντικές προοπτικές.....σελ.67	σελ.67
Συμπεράσματα.....σελ.68-69	σελ.68-69
Ανάπτυξη.....σελ.71	σελ.71
Εισαγωγή.....σελ.71	σελ.71
Χαρακτηρισμός των λιγότερ.αναπτυσ.χωρών.....σελ.72	σελ.72
Αναπτυξιακοί προβληματισμοί.....σελ.75	σελ.75
Θεωρίες Αναπτύξεως.....σελ.81	σελ.81
Έννοια της οικονομικής ανάπτυξης.....σελ.83	σελ.83
Δείκτες οικονομικής Ανάπτυξης.....σελ.85	σελ.85
Οικονομικοί δείκτες.....σελ.85	σελ.85
Τυπικά χαρακτηριστικά των αναπτυσ.οικονομ.....σελ.86	σελ.86
Χαμηλό βιοτικό επίπεδο.....σελ.87	σελ.87
Χαμηλά επίπεδα παραγ. της εργασίας.....σελ.87	σελ.87
Εμπόδια στη διαδικασία της ανάπτυξης.....σελ.88	σελ.88
Περιβάλλον.....σελ.90	σελ.90
Τα βασικά αίτια ρύπανσης του περιβ.....σελ.90	σελ.90
Προβλήματα υπολ.του κόστους ρύπανσης του περιβ.....σελ.96	σελ.96
Η ρύπανση του περιβάλ.από τη σκοπιά των αναπτυσ.χωρών.....σελ.97	σελ.97
Οι νόμοι της φύσης και το περιβάλ.....σελ.98	σελ.98
Η οικονομική της ευημερίας και το περιβάλλον.....σελ.100	σελ.100
Η τεχνολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της ρύπανσης.....σελ.105	σελ.105
Ρύπανση του περιβάλ. από τη σκοπιά των αναπτυσ.χωρών.....σελ.107	σελ.107
Οικολογικές καταστροφές στις αναπτυσ.χώρες.....σελ.108	σελ.108
Τα αίτια των οικολογικών καταστροφών στις αναπτ.χώρες.....σελ.110	σελ.110
Η αντιπαραγωγική εκμετάλ. της γης και η μείωση.....σελ.113	σελ.113
Βιβλιογραφία.....σελ.118	σελ.118

ΓΕΝΙΚΑ

ΟΙ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Η ύπαρξη κάθε εταιρίας, η οποία αποτελεί ανεξάρτητο νομικό πρόσωπο, συνεπάγεται τη συνένωση τουλάχιστον δύο φυσικών ή νομικών προσώπων. Η παρουσία της είναι ανεξάρτητη από τα πρόσωπα που την ιδρύουν ή τη μετέπειτα συμμετοχή αυτών στο εταιρικό ή μετοχικό της κεφάλαιο. Ιδρύεται για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού και έχει ορισμένη διάρκεια ζωής, όπως αναλυτικά περιγράφεται στο καταστατικό της.

Οι εταιρίες διακρίνονται, ανάλογα με το σκοπό που επιδιώκουν, σε:

- **Αστικές.** Είναι οι εταιρίες που προωθούν κοινωνικούς και πολιτιστικούς σκοπούς, χωρίς να έχουν εμπορική δραστηριότητα. Το άρθρο 741 του Αστικού Κώδικα, ορίζει την έννοια της αστικής εταιρίας, σύμφωνα με το οποίο «με τη σύμβαση της εταιρίας δύο ή περισσότεροι έχουν αμοιβαίως υποχρέωση να επιδιώκουν, με κοινές εισφορές, κοινό σκοπό και ιδίως οικονομικό». Διακρίνονται, σε αστικές εταιρίες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που επιδιώκουν επιστημονικούς ή άλλους ανιδιοτελείς σκοπούς και σε κερδοσκοπικές, οι οποίες μπορούν να επιδιώκουν οικονομικό σκοπό, όχι όμως εμπορικό.
- **Εμπορικές.** Είναι οι εταιρίες που σκοπό έχουν την επίτευξη κέρδους μέσω των δραστηριοτήτων τους. Θα επικεντρωθούμε στην εξέταση των εταιρικών του εμπορικού δικαίου, οι οποίες διαχωρίζονται ανάλογα με τον τρόπο συμμετοχής των εταίρων ως εξής:

A. Προσωπικές εταιρίες. Κυρίαρχο ρόλο έχει η προσωπικότητα των εταίρων που αποτελεί την κύρια εγγύηση προς τρίτους, ανεξάρτητα από το ύψος συμμετοχής τους στο εταιρικό κεφάλαιο. Είναι ολιγομελείς, γιατί στηρίζονται στην αρχή

της απόλυτης εμπιστοσύνης μεταξύ των εταίρων. Τα μέλη τους είναι κυρίως πρόσωπα που συνδέονται με δεσμούς εμπιστοσύνης, φιλίας και συγγενείας. Δεν προβλέπεται από τη νομοθεσία ελάχιστο όριο του εταιρικού κεφαλαίου, η δε αποτίμηση των περιουσιακών τους στοιχείων γίνεται με ομόφωνη απόφαση των εταίρων.

Αμιγώς προσωπική εταιρία, είναι μόνο η ομόρρυθμη εταιρία. Επίσης, η ετερόρρυθμη εταιρία έχει όμοια χαρακτηριστικά με την ομόρρυθμη εταιρία, με τη μόνη διαφορά, ότι οι ετερόρρυθμοι εταίροι ευθύνονται μέχρι του ποσού εισφοράς τους στο κεφάλαιο.

Η νομοθεσία που διέπει τις προσωπικές εμπορικές εταιρίες βασίζεται στα σχετικά με τις ομόρρυθμες και ετερόρρυθμες εταιρίες άρθρα του Εμπορικού Νόμου (άρθρα 18-28,38,39,41-44,46-50 κ.λ.π.). Συμπληρωματικά, εφαρμόζονται και οι διατάξεις του Αστικού Κώδικα περί εταιριών (άρθρα 741- 784), ενώ πολλά θέματα, όπως η λύση και η εκκαθάριση της εταιρίας, ρυθμίζονται αποκλειστικά απ' αυτές. Ότι αναφέρεται στο καταστατικό της εταιρίας, δεν είναι δυνατόν να αντιβαίνει στον νόμο.

Β. Κεφαλαιουχικές εταιρίες. Κυρίαρχο ρόλο έχει το κεφάλαιο που διαιρείται σε ίσα Τμήματα και οι εταίροι ευθύνονται μέχρι του ποσού εισφοράς τους σ' αυτό. Η σχέση μεταξύ των εταίρων εκφράζεται από το κεφάλαιο που έχουν εισφέρει στην εταιρία, είτε σε χρήμα είτε σε είδος και δεν αναγνωρίζεται η προσωπική εργασία. Επίσης, υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ της προσωπικής και της εταιρικής περιουσίας. Η νομοθεσία ορίζει ελάχιστο όριο στο ύψος του εταιρικού κεφαλαίου, η δε αποτίμηση των περιουσιακών στοιχείων της εταιρίας, γίνεται αποκλειστικά από την επιτροπή του άρθρου 9 του Κ.Ν. 2190/20. Αμιγώς κεφαλαιουχική εταιρία είναι η ανώνυμη εταιρία.

Οι προσωπικές εταιρίες θεωρούνται εμπορικές, μόνο εφόσον ασκούν δραστηριότητα που από τον εμπορικό νόμο χαρακτηρίζεται ως εμπορική. Αντίθετα, οι κεφαλαιουχικές είναι εμπορικές από την ίδρυσή τους, ανεξάρτητα από το αν ασκούν ή όχι εμπορική δραστηριότητα.

Οι τύποι εταιριών που μπορούν να συσταθούν με βάση την ελληνική νομοθεσία, είναι η ομόρρυθμη εταιρία, η απλή ετερόρρυθμη εταιρία, η κατά μετοχές ετερόρρυθμη εταιρία και η αφανής ή συμμετοχική εταιρία από πλευράς προσωπικών εταιριών, η εταιρία περιορισμένης ευθύνης και η ανώνυμη εταιρία από πλευράς κεφαλαιουχικών εταιριών, ενώ αναγνωρίζονται, ως ιδιόρρυθμες μορφές εταιριών, ο συνεταιρισμός και η συμπλοιοκτησία. Επίσης, υπάρχουν οι ιδιότυπες εταιρικές μορφές, όπως είναι η κοινοπραξία, οι ιδιότυπες μεταφορικές εταιρίες (I.M.E.), οι δικηγορικές και συμβολαιογραφικές εταιρίες, οι αστικές εταιρίες (κερδοσκοπικές και μη), οι κοινωνίες και οι αστικοί συνεταιρισμοί.

Η δυνατότητα ίδρυσης εταιρίας με διαφορετικό τύπο, δεν είναι δυνατή με βάση το εμπορικό δίκαιο, ενώ από τους παραπάνω τύπους με βάση ειδικούς νόμους δημιουργήθηκαν διάφοροι τύποι εταιριών με κύριο χαρακτηριστικό τη δραστηριότητά τους, όπως είναι οι ασφαλιστικές, οι τραπεζικές, οι χρηματιστηριακές, οι εταιρίες επενδύσεων κεφαλαίου και οι αθλητικές ανώνυμες εταιρίες.

Με εξαίρεση την αφανή εταιρία, όπου ένας ή περισσότεροι εταίροι παραμένουν αφανείς και οι συναλλαγές της εταιρίας πραγματοποιούνται από τον εμφανή εταίρο και τη συμπλοιοκτησία, οι υπόλοιποι τύποι εταιριών αποκτούν νομική προσωπικότητα και καθίστανται νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου.

ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ

Οι εταιρίες από την ίδρυσή τους αποτελούν νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου και έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις και δικαιώματα που έχουν τα φυσικά πρόσωπα. Μπορούν, συνεπώς, να συνενωθούν με άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα και να δημιουργήσουν άλλο ανεξάρτητο νομικό πρόσωπο.

Όπως τα φυσικά πρόσωπα, έτσι και οι εταιρίες - νομικά πρόσωπα- έχουν το δικό τους όνομα-επωνυμία, κατοικία - έδρα, ιθαγένεια, τα οποία είναι στοιχεία ανεξάρτητα από εκείνα των εταίρων ή μετόχων τους. Δημιουργούν δική τους περιουσία, η οποία είναι διαφορετική και ανεξάρτητη από την περιουσία των εταίρων ή μετόχων τους και οι προσωπικές υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν προς τρίτους, σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενο απαίτησης από τους τρίτους σε βάρος της εταιρίας.

Στο ιδρυτικό έγγραφο της εταιρίας, καταστατικό ή εταιρικό, περιγράφονται αναλυτικά οι σχέσεις των προσώπων που ιδρύουν την εταιρία, οι διαδικασίες ίδρυσης και το κεφάλαιο που καταβάλλεται για την επίτευξη των σκοπών τους. Οι εταίροι έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν απεριόριστα και σε άλλες εταιρίες. Η εκπροσώπηση της εταιρίας γίνεται από πρόσωπα τα οποία διορίζονται από τους εταίρους ή μετόχους και ανάλογα με τη μορφή της, φέρουν τον τίτλο του διευθύνοντα συμβούλου στην περίπτωση των ανώνυμων εταιριών, ή του διαχειριστή στην περίπτωση των υπόλοιπων τύπων.

Οι βασικές ενότητες ενός καταστατικού είναι: επωνυμία, έδρα, διάρκεια,

σκοπός, κεφάλαιο, διοίκηση, λήψη αποφάσεων, εταιρική (ή διαχειριστική) χρήση, διανομή κερδών, ετήσιες οικονομικές καταστάσεις (ισολογισμός, λογαριασμός αποτελεσμάτων χρήσης, κατάσταση μεταβολών των ιδίων κεφαλαίων, κατάσταση ταμειακών ροών, προσάρτημα, επεξηγηματικές σημειώσεις επί των οικονομικών καταστάσεων), δημοσίευση ετήσιων οικονομικών καταστάσεων, λύση και εκκαθάριση της εταιρίας.

Η νομική προσωπικότητα της εταιρίας διέπεται από τους κανόνες δημοσιότητας του καταστατικού ή του εταιρικού και σ' αυτή την κατηγορία κατατάσσονται η ομόρρυθμη εταιρία (Ο.Ε), η ετερόρρυθμη εταιρία (Ε.Ε.), η ανώνυμη εταιρία (Α.Ε), η εταιρία περιορισμένης ευθύνης (Ε.Π.Ε.) και ο συνεταιρισμός. Αντίθετα, οι εταιρίες των οποίων το έγγραφο σύστασης δεν υπόκειται σε δημοσιότητα, χαρακτηρίζονται εταιρίες χωρίς νομική προσωπικότητα και τέτοιες είναι η αφανής ή συμμετοχική εταιρία, η συμπλοιοκτησία και η αστική εταιρία (υπό προϋποθέσεις).

Επίσης, οι εταιρίες, έχουν την υποχρέωση τήρησης βιβλίων και στοιχείων σύμφωνα με τον Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων, ενώ στην περίπτωση των κεφαλαιουχικών τηρούνται επιπλέον τα εταιρικά βιβλία, όπως αυτά ορίζονται από τον Ν.3190/55 «Περί εταιριών περιορισμένης ευθύνης» και Κ.Ν.2190/1920 «περί ανωνύμων εταιριών». Υποχρεωτική είναι και η εγγραφή τους στο αντίστοιχο επιμελητήριο. Οι εταιρίες αποτελούν ανεξάρτητο νομικό πρόσωπο, καθώς η αποχώρηση ενός από τους εταίρους δεν επιφέρει και τη λύση της εταιρίας.

ΕΙΔΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΣΥΣΤΑΣΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Η εταιρία αποτελεί σύμβαση και επομένως για την έγκυρη σύσταση μιας εταιρίας του εμπορικού δικαίου, είναι αναγκαίο να υπάρχουν όλοι οι γενικοί όροι που απαιτούνται για τη σύνταξη οποιασδήποτε συμβάσεως. Για να συσταθεί εταιρία πρέπει να ισχύουν οι παρακάτω προϋποθέσεις:

Σύμβαση με ιδιωτικό ή δημόσιο (συμβολαιογραφικό) έγγραφο. Τα άτομα τα οποία τη συντάσσουν πρέπει να έχουν δικαιοπρακτική ικανότητα, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία και να μην έχουν υπαχθεί σε κατάσταση πτώχευσης.

Επιδίωξη θεμιτού σκοπού. Ο σκοπός της εταιρίας πρέπει να μην αντίκειται στα ήθη.

Δημοσιότητα. Η σύμβαση υπόκειται σε διατυπώσεις δημοσιότητας, οι οποίες διαφέρουν για κάθε τύπο εταιρίας και ορίζονται από τον νόμο. Με την εκπλήρωση αυτών των διατυπώσεων, οι ενδιαφερόμενοι τρίτοι μπορούν να πληροφορούνται τους όρους της εταιρικής συμβάσεως.

Εισφορά κεφαλαίου. Οι μέτοχοι ή εταίροι υποχρεούνται να καταβάλουν, είτε σε χρήμα είτε σε είδος είτε με την προσωπική τους εργασία, την αναλογούσα σ' αυτούς εισφορά. Οι εισφορές σε χρήμα περιλαμβάνουν μετρητά, επιταγές, μερίσματα, λογαριασμούς καταθέσεων όψεως σε τράπεζα, καθώς και άλλα ισοδύναμα μετρητών. Οι εισφορές σε είδος μπορεί να αφορούν, ακίνητα ή κινητά πράγματα (οικόπεδα, κτίρια, μηχανήματα, έπιπλα και λοιπός εξοπλισμός, εμπορεύματα κ.ο.κ.), απαιτήσεις πελατών, μετοχές και ομολογίες. Ως αντικείμενο εισφοράς, θεωρούνται και τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας, η επωνυμία, τα εμπορικά σήματα και γενικά οποιοδήποτε περιουσιακό στοιχείο, η αξία του οποίου μπορεί να εμφανιστεί στον ισολογισμό. Η προσωπική εργασία εταίρου υπολογίζεται ως εισφορά κεφαλαίου, ωστόσο, δεν αποτελεί τμήμα του εταιρικού κεφαλαίου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ Α.Ε.

Πρόκειται για κεφαλαιουχική (μετοχική) εταιρία, της οποίας το κεφάλαιο είναι διαιρεμένο σε μετοχές και οι μέτοχοι δεν ευθύνονται, πέρα από το ποσοστό συνεισφοράς τους, για τις υποχρεώσεις της εταιρίας, Η σύσταση της

εταιρίας πραγματοποιείται, από δύο ή περισσότερα άτομα με την εισφορά, είτε χρηματικών ποσών είτε εισφορών σε είδος. Είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, έχει δική της νομική υπόσταση και καθορίζεται ως εμπορική εταιρία, ακόμη και όταν δεν προβλέπεται στο σκοπό της, όπως ορίζει το άρθρο 1 του Κ.Ν. 2190/1920. Οι αποφάσεις για τη διοίκηση της ανώνυμης εταιρίας λαμβάνονται από την Γενική της Συνέλευση, σύμφωνα με τα ποσοστά συμμετοχής, των μετόχων στο κεφάλαιο, ενώ η διοίκηση της ανατίθεται από τη Γενική Συνέλευση στο Διοικητικό Συμβούλιο, το οποίο είναι και το υπεύθυνο όργανο.

ΣΥΣΤΑΣΗ ΑΝΩΝΥΜΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Η σύσταση της εταιρίας από τους ιδρυτές της γίνεται με την υπογραφή, ενώπιον συμβολαιογράφου, δημοσίου εγγράφου που ονομάζεται καταστατικό και στο οποίο περιγράφονται αναλυτικά ο τρόπος λειτουργίας της εταιρίας, οι σχέσεις μεταξύ των ιδρυτών και τρίτων, η διαχείριση της εταιρίας, ο τρόπος διανομής των κερδών καθώς και η λύση και εκκαθάριση της εταιρίας.

Ειδικότερα, για τη σύνταξη του Καταστατικού της εταιρίας, πρέπει να συμφωνηθούν μεταξύ των ιδρυτών και να καταγραφούν σ' αυτό τα παρακάτω:

Επωνυμία. Η επωνυμία της ανώνυμης εταιρίας, όπως ορίζει το άρθρο 5 του Κ.Ν.2190/1920, πρέπει να λαμβάνεται από το είδος των εργασιών που σκοπεύει να πραγματοποιήσει η εταιρία. Στην περίπτωση που οι εργασίες της περιλαμβάνουν περισσότερα αντικείμενα, η επωνυμία της εταιρίας μπορεί να λαμβάνεται από τα κυριότερα από αυτά. Στην επωνυμία θα πρέπει να περιλαμβάνονται οι λέξεις «ανώνυμη εταιρία». Είναι δυνατόν στην επωνυμία της εταιρίας να περιέχεται το ονοματεπώνυμο των ιδρυτών της, ενώ απαγορεύεται η επωνυμία να συγχέεται με την επωνυμία άλλης εταιρίας. Τέλος, η επωνυμία είναι δυνατόν να εκφραστεί και σε άλλη γλώσσα σε πιστή μετάφραση, προκειμένου να διευκολυνθούν οι συναλλαγές της με τρίτους που εδρεύουν στο εξωτερικό.

Έδρα. Έδρα της εταιρίας ορίζεται ο τόπος, όπου θα εδρεύει η διοίκηση της

και ασκείται, αλλά όχι απαραίτητα, η επιχειρηματική δραστηριότητα της. Ο Κ.Ν. 2190/1920 δίνει τη δυνατότητα να οριστεί ως έδρα, Δήμος ή Κοινότητα και να μην προσδιοριστεί συγκεκριμένη διεύθυνση, προκειμένου να μην υπάρχει ανάγκη τροποποίησης του καταστατικού σε κάθε αλλαγή διεύθυνσης, αλλά μόνο στην περίπτωση που η εταιρία αλλάζει Δήμο ή Κοινότητα.

Σκοπός. Ο σκοπός ή οι σκοποί της εταιρίας αναγράφονται αναλυτικά στο καταστατικό της εταιρίας και περιλαμβάνουν τις δραστηριότητες της ανώνυμης εταιρίας.

Διάρκεια. Η διάρκεια της ανώνυμης εταιρίας δεν ορίζεται από τον νόμο. Για τον λόγο αυτό, είναι απαραίτητη η αναγραφή στο καταστατικό συγκεκριμένης χρονικής διάρκειας, η οποία συνήθως ορίζεται πάνω από 50 χρόνια, προκειμένου να αποφεύγονται συχνές τροποποιήσεις του.

Κεφάλαιο της εταιρίας και τρόπος καταβολής του. Το μετοχικό κεφάλαιο της ανώνυμης εταιρίας δεν μπορεί να είναι μικρότερο των 60.000 €¹ Η καταβολή του μπορεί να γίνει, είτε εξ ολοκλήρου είτε τμηματικά. Στην περίπτωση της τμηματικής καταβολής, είναι υποχρεωτικό το καταβεβλημένο μέρος του κεφαλαίου κατά τη σύσταση : της εταιρίας, να είναι ίσο με το ελάχιστο απαιτούμενο μετοχικό κεφάλαιο. Οι εισφορές των μετόχων για την κάλυψη του κεφαλαίου είναι, είτε σε χρήμα είτε σε είδος. Στην περίπτωση που οι εισφορές των μετόχων είναι σε είδος, απαιτείται να γίνει η αποτίμηση τους από την επιτροπή του άρθρου 9 του Κ.Ν.2190/1920.

Μετοχές. Καθορίζεται το είδος των μετοχών, ονομαστικές ή ανώνυμες, κοινές ή προνομιούχες, ο αριθμός τους ανά κατηγορία, η ονομαστική τους αξία και η τιμή έκδοσης τους.

Γενική Συνέλευση. Καθορίζονται οι προϋποθέσεις σύγκλησης, ο τρόπος συγκρότησης, οι λειτουργίες και οι αρμοδιότητες αυτής.

Διοικητικό Συμβούλιο. Ορίζεται ο αριθμός των ατόμων που το απαρτίζουν, οι προϋποθέσεις σύγκλησης, ο τρόπος συγκρότησης, οι λειτουργίες και οι αρμοδιότητες αυτού. Επίσης, αναγράφονται τα ονόματα των προσώπων και τα στοιχεία του πρώτου Διοικητικού Συμβουλίου που διοικεί την εταιρία μέχρι τη σύγκληση της πρώτης Γενικής Συνέλευσης.

Ελεγκτές: Καθορίζεται ο τρόπος εκλογής τους, οι αρμοδιότητες τους και οι υποχρεώσεις τους. Επίσης, αναγράφονται τα ονόματα των ελεγκτών που θα ελέγξουν την πρώτη διαχειριστική χρήση.

Δικαιώματα μετόχων: Ανάλογα με το ποσοστό συμμετοχής των μετόχων στο μετοχικό κεφάλαιο, καθορίζονται και τα δικαιώματα στη λήψη αποφάσεων.

Ισολογισμός και διάθεση κερδών : Προσδιορίζεται ο χρόνος κλεισίματος του ισολογισμού καθώς και ο τρόπος διάθεσης των κερδών.

Λύση - εκκαθάριση: Προσδιορίζονται οι προϋποθέσεις που πρέπει να υπάρξουν για να λυθεί η εταιρία, ο τρόπος επιλογής των εκκαθαριστών, καθώς και ο τρόπος εκκαθάρισης της περιουσίας της.

Μέτοχοι - ιδρυτές: Αναγράφονται τα στοιχεία των φυσικών ή νομικών προσώπων που αποτελούν τους μετόχους - ιδρυτές της εταιρίας που υπογράφουν το καταστατικό της.

Δαπάνες σύστασης: Αναγράφεται το σύνολο των δαπανών που απαιτήθηκαν για τη σύσταση της εταιρίας.

Τα όσα αναφέρθηκαν είναι απαραίτητο να αναγραφούν στο καταστατικό, προκειμένου να είναι έγκυρο. Μπορεί όμως να περιέχονται και πλήθος άλλων διατάξεων, οι οποίες διαφέρουν, ανάλογα με το αντικείμενο εργασιών της εταιρίας και τις σχέσεις των εταίρων μεταξύ τους. Οποιαδήποτε όμως διάταξη του καταστατικού δεν, πρέπει να είναι αντίθετη με τον νόμο, ούτε μπορεί να υπερισχύει αυτού. Παρότι στο

μεγαλύτερο μέρος των εταιριών το καταστατικό αποτελεί ένα τυποποιημένο έγγραφο, πρέπει να συντάσσεται με ιδιαίτερη προσοχή, γιατί, τυχόν παράλειψη κάποιας διάταξης ή ακόμη και μη ορθή διατύπωση εμπεριέχει κινδύνους ακόμη και για τη συνέχιση της λειτουργίας της εταιρίας.

Η εταιρία αποκτά νομική προσωπικότητα με τη δημοσιοποίηση του καταστατικού, που πραγματοποιείται μετά την υπογραφή του από τους μετόχους - ιδρυτές, και την πιστοποίηση του από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές. Συγκεκριμένα:

- Υποβάλλεται στο αρμόδιο επιμελητήριο προκειμένου να καταχωρηθεί η επωνυμία της εταιρίας και καταβάλλεται το σχετικό παράβολο για την καταχώρηση της.
- Καταβάλλεται φόρος συγκεντρώσεως κεφαλαίου με ευθύνη των ιδρυτών της εταιρίας εντός 15 ημερών από την υπογραφή του καταστατικού της. Το ποσό του φόρου ανέρχεται σε 1% του μετοχικού κεφαλαίου.
- Το σφραγισμένο από την οικεία Δ.Ο.Υ. καταστατικό της εταιρίας καθώς και η βεβαίωση του επιμελητηρίου, κατατίθεται στη Διεύθυνση Εμπορίου της Νομαρχίας όπου εδρεύει η εταιρία, προκειμένου η εταιρία να λάβει αριθμό Μητρώου Ανωνύμων Εταιριών (Μ.Α.Ε.) και η περίληψη του να καταχωρηθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (Φ.Ε.Κ.) τεύχος των Α.Ε. και Ε.Π.Ε. καταβάλλοντος τα σχετικά τέλη.

Από τη στιγμή που η περίληψη του Καταστατικού δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, η εταιρία λαμβάνει νομική υπόσταση. Στη συνέχεια:

- Από την αρμόδια Δ.Ο.Υ. που έχει την έδρα της η εταιρία, λαμβάνει το πιστοποιητικό έναρξης άσκησης δραστηριότητας καταβάλλοντας το τέλος έναρξης και τον Αριθμό Φορολογικού Μητρώου (Α.Φ.Μ.), με τον οποίο πραγματοποιεί τις συναλλαγές της. Για τα παραπάνω, υποχρεούται να προσκόμισε τα ακόλουθα δικαιολογητικά:
 - Έγκριση από τη Νομαρχία.

- Ανακοίνωση της Νομαρχίας.
- Καταστατικό.
 - Τίτλο κυριότητας ή μισθωτήριο επαγγελματικής εγκατάστασης ακινήτου, το οποίο και θα χρησιμοποιηθεί ως έδρα για την εταιρία.
 - Υπεύθυνη δήλωση του εκπροσώπου της Α.Ε., ότι θα προσκομίσει το Φ.Ε.Κ. σύστασης της ανώνυμης εταιρίας, μόλις δημοσιευτεί.
 - Αντίγραφο από τη δήλωση καταβολής του φόρου συγκέντρωσης κεφαλαίου 1%.
 - Ασφαλιστική ενημερότητα για τα μέλη του Δ.Σ. με συμμετοχή πάνω από 3%, που υπάγονται στην ασφάλιση του Τ.Α.Ε. για ανώνυμες εταιρίες με αντικείμενο εργασιών την εμπορία, ενώ για τις εταιρίες με άλλο αντικείμενο εργασιών, ασφαλιστική ενημερότητα των μελών του Δ.Σ. με συμμετοχή πάνω από 5%, που υπάγονται στην ασφάλιση του Τ.Ε.Β.Ε.
 - Φωτοαντίγραφο της ταυτότητας του νομίμου εκπρόσωπου.
 - Φωτοαντίγραφα των εκκαθαριστικών σημειωμάτων των φορολογικών δηλώσεων των μελών του Δ.Σ.
 - Βεβαίωση εγγραφής στο επιμελητήριο.
 - Εξουσιοδότηση για το τρίτο πρόσωπο που θα εκπροσωπεί στην έναρξη την Α.Ε.
- Θεωρούνται τα βιβλία και στοιχεία στα οποία θα καταχωρούνται οι συναλλαγές της εταιρίας.

Η υποβολή του καταστατικού στις αρμόδιες υπηρεσίες, συνοδεύεται με το αποδεικτικό καταβολής του φόρου συγκέντρωσης κεφαλαίου και των εξόδων δημοσίευσης στο Φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως. Με την έναρξη και την απόκτηση της νομικής της προσωπικότητας, η Α.Ε. οφείλει να δημοσιεύει όλα εκείνα τα στοιχεία τα οποία αφορούν, τη νομική της προσωπικότητα και την περαιτέρω δράση της για τη σωστή ενημέρωση των μετόχων. Συγκεκριμένα, η ανώνυμη εταιρία οφείλει να δημοσιεύσει τις αποφάσεις της Διοίκησης που αφορούν τη σύσταση της, την έγκριση του καταστατικού της και τις τροποποιήσεις του. Επίσης, τους διορισμούς και τις παύσεις των προσώπων που ασκούν τη διαχείριση, την εκπροσώπηση και τον έλεγχο της εταιρίας. Όλες τις αποφάσεις

αύξησης ή μείωσης του μετοχικού κεφαλαίου, την έκδοση νέων μετοχών, τον αριθμό και το είδος των μετοχών αλλά και να γνωστοποιεί την πιστοποίηση της καταβολής του μετοχικού κεφαλαίου.

Επιπλέον, τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις και τα οικονομικά της αποτελέσματα, τη λύση της εταιρίας καθώς και οποιοσδήποτε δικαστικές αποφάσεις που αφορούν την ακύρωση της, την κήρυξη της σε κατάσταση πτώχευσης ή τη διαγραφή της από το Μητρώο Ανωνύμων Εταιριών, καθώς και οποιαδήποτε άλλη πράξη ή στοιχείο, του οποίου η δημοσιότητα επιβάλλεται από άλλες διατάξεις.

Οι Α.Ε., οι οποίες εδρεύουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τηρούν υποκαταστήματα στην Ελλάδα, οφείλουν να δημοσιεύουν όλα εκείνα τα στοιχεία που αφορούν το καταστατικό τους, την εκπροσώπηση τους, τη διεύθυνση τους, τη λύση τους, τη διακοπή εργασιών του υποκαταστήματος και τις οικονομικές τους καταστάσεις. Ανάλογα ισχύουν και για τις εταιρίες τρίτων χωρών, οι οποίες έχουν υποκαταστήματα στην Ελλάδα. Η δημοσιότητα των καταστάσεων και των στοιχείων της Α.Ε., γίνεται με ευθύνη και επιμέλεια των προσώπων που ασκούν τη διοίκηση της εταιρίας, στα Μητρώα Ανωνύμων Εταιριών που τηρούνται στη Νομαρχία που ελέγχει την έδρα της εταιρίας. Στη συνέχεια και πάντα με την ευθύνη του Δ.Σ. του νομικού προσώπου, οι πράξεις που ανακοινώθηκαν στο Μητρώο δημοσιεύονται στο Φ.Ε.Κ.

ΜΕΤΟΧΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το κεφάλαιο που καταβάλλουν οι μέτοχοι της εταιρίας ονομάζεται μετοχικό κεφάλαιο και τα μέρη στα οποία είναι διαιρεμένο, μετοχές.

Κατά τη σύσταση της ανώνυμης εταιρίας, οι ιδρυτές καθορίζουν τις σχέσεις τους σύμφωνα με το ποσοστό συμμετοχής τους στο μετοχικό κεφάλαιο και πιο συγκεκριμένα, με τον αριθμό των μετοχών που κατέχει ο καθένας από αυτούς. Το μετοχικό κεφάλαιο εισφέρουν οι μέτοχοι της εταιρίας. Οι εισφορές

τους μπορεί να είναι, είτε σε μετρητά είτε σε είδος. Η εισφορά σε είδος αποτιμάται από την επιτροπή του άρθρου 9 του Κ.Ν.2190/ 1920. Η αναγραφή του μετοχικού κεφαλαίου πραγματοποιείται πάντοτε σε ευρώ, ανεξάρτητα από τον τρόπο εισφοράς των μετόχων. Απαγορεύεται να αναγράφεται σε ξένο νόμισμα, εκτός από εταιρίες, που η έδρα τους είναι στην αλλοδαπή και έχουν υποχρέωση σύνταξης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, τόσο σε εγχώριο όσο και σε ξένο νόμισμα.

Ο Κ.Ν.2190/1920 ορίζει, ότι το κατώτατο όριο του μετοχικού κεφαλαίου είναι 60.000 €, ολοσχερώς καταβεβλημένο κατά τη σύσταση της ανώνυμης εταιρίας. Η ονομαστική αξία της μετοχής δεν μπορεί να είναι κατώτερη από 0,30 € και ανώτερη από 100€. Το μετοχικό κεφάλαιο μπορεί να καταβληθεί από τους μετόχους - ιδρυτές ή η εταιρία να προσφύγει σε δημόσια εγγραφή. Στη δεύτερη περίπτωση, το ελάχιστο μετοχικό κεφάλαιο ανέρχεται σε 300.000 €.

Η καταβολή του μετοχικού κεφαλαίου μπορεί να γίνει και τμηματικά, μόνο στην περίπτωση της εισφοράς σε χρήμα, με την προϋπόθεση ότι κατά τη σύσταση θα καταβληθεί τουλάχιστον το ελάχιστο μετοχικό κεφάλαιο, όπως αυτό προβλέπεται από τον Κ.Ν. 2190/ 1920 και τις ειδικές διατάξεις νόμων. Απαγορεύεται η τμηματική καταβολή της εισφοράς σε είδος. Επιπλέον, πρέπει να ισχύουν οι εξής προϋποθέσεις:

- Η δυνατότητα της τμηματικής καταβολής, να προβλέπεται στο καταστατικό.
- Η αξία που καταβάλλεται για κάθε μετοχή, να μην είναι κατώτερη από το 1/4 της ονομαστικής της αξίας.
- Η διαφορά από έκδοση μετοχών υπέρ το άρτιο να καταβάλλεται εφάπαξ με την πρώτη δόση.
- Οι μετοχές να παραμένουν ονομαστικές μέχρι την πλήρη εξόφλησή τους.
- Η τμηματική καταβολή του μετοχικού κεφαλαίου να μην ξεπερνά τα δέκα έτη.
- Να μην πραγματοποιηθεί καμία αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου, πριν

από τη δημοσίευση της πρόσκλησης για την καταβολή της τελευταίας οφειλόμενης δόσης.

Η καταβολή του μετοχικού κεφαλαίου από τους μετόχους σε μετρητά πραγματοποιείται σε ειδικό τραπεζικό λογαριασμό όψεως, που θα ανοιχτεί στο όνομα της εταιρίας. Το ονοματεπώνυμο του κάθε μετόχου θα πρέπει να αναγράφεται στο παραστατικό της τράπεζας, ώστε να είναι εφικτός ο έλεγχος καταβολής του κεφαλαίου από την αρμόδια υπηρεσία της Νομαρχίας. Υπάρχει περίπτωση, το ελάχιστο μετοχικό κεφάλαιο της εταιρίας να ορίζεται μεγαλύτερο από 60.000 €. Αυτή αφορά την περίπτωση κάλυψης του μετοχικού κεφαλαίου με δημόσια εγγραφή ή την περίπτωση, που η εταιρία προέρχεται από μετατροπή ή συγχώνευση, οπότε το μετοχικό κεφάλαιο πρέπει να είναι τουλάχιστον 300.000 €. Όπως ορίζεται από το άρθρο 8 παρ.1 του Κ.Ν.2190/1920: "Το κεφάλαιο της ανωνύμου εταιρίας, αναλαμβανόμενον κατά τα εν τω καταστατικώ οριζόμενα υπό δύο τουλάχιστον ιδρυτών ή υπό του κοινού δια δημοσίας εγγραφής δέον να καταβληθή εν όλω ή εν μέρει. Εις την δευτέραν περίπτωσιν της εν μέρει καταβολής το καταβεβλημένον μέρος δέον να είναι οπωσδήποτε τουλάχιστον ίσον με το εν τη παραγράφω 2 του παρόντος άρθρου οριζόμενον κατώτατο όριο". Επίσης στην περίπτωση που η εταιρία δραστηριοποιείται στον τραπεζικό ή χρηματοπιστωτικό κλάδο (τράπεζες, χρηματιστηριακές εταιρίες, εταιρίες leasing, Α.Χ.Ε.Π.Ε.Υ., Α.Ε.Π.Ε.Υ., Α.Ε.Ε.Χ., Α.Ε.Λ.Δ.Ε.), το ελάχιστο κεφάλαιο της ορίζεται διαφορετικά με προεδρικά διατάγματα.

Από φορολογική άποψη, τα ποσά που καταβάλλονται από τους ιδρυτές μετόχους, τόσο κατά τη σύσταση της εταιρίας όσο και κατά τις μεταγενέστερες αυξήσεις του μετοχικού κεφαλαίου των Α.Ε., μη εισηγμένων στο Χ.Α.Α., από τους υπάρχοντες μετόχους τους, δεν αποτελούν τεκμήριο δαπάνης απόκτησης περιουσιακών στοιχείων, με αποτέλεσμα να μην είναι υποχρεωμένοι οι μέτοχοι αυτής να δικαιολογήσουν την προέλευση των χρημάτων.

Μέσα σε δύο μήνες από την ημερομηνία καταχώρισης της εταιρίας στο Μητρώο Ανωνύμων Εταιριών, οι μέτοχοι οφείλουν να έχουν ολοκληρώσει τη διαδικασία που προβλέπεται, για την καταβολή της αναλογίας που αντιστοιχεί στον καθένα στο μετοχικό κεφάλαιο. Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας το Διοικητικό Συμβούλιο της εταιρίας συνεδριάζει, προκειμένου να πιστοποιήσει ή μη, την καταβολή του μετοχικού κεφαλαίου. Το πρακτικό συνεδρίασης διαβιβάζεται στην αρμόδια διεύθυνση της Νομαρχίας, προκειμένου να γίνει ο έλεγχος πιστοποίησης της καταβολής του μετοχικού κεφαλαίου. Η ίδια διαδικασία ακολουθείται και στην περίπτωση αύξησης του μετοχικού κεφαλαίου, όπου η προθεσμία που έχουν οι μέτοχοι για να ανταποκριθούν, δεν μπορεί να οριστεί μεγαλύτερη των τεσσάρων (4) μηνών και μικρότερη του ενός (1) μηνός, στην περίπτωση που η εταιρία δεν είναι εισηγμένη στο χρηματιστήριο και των δεκαπέντε (15) ημερών, όταν η εταιρία είναι εισηγμένη.

Ο χρόνος συνεδρίασης του Διοικητικού Συμβουλίου και η υποβολή των στοιχείων στην αρμόδια διεύθυνση της Νομαρχίας, για πιστοποίηση ή μη της καταβολής του μετοχικού κεφαλαίου, δεν μπορεί να υπερβεί τις είκοσι (20) ημέρες από την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας καταβολής του μετοχικού κεφαλαίου από τους μετόχους. Σε περίπτωση μη τήρησης των προθεσμιών και των διαδικασιών, τίθεται θέμα ανάκλησης της άδειας λειτουργίας της εταιρίας. Η αρμόδια διεύθυνση της Νομαρχίας, με την παραλαβή του πρακτικού του Διοικητικού Συμβουλίου, σχετικά με την πιστοποίηση ή; μη της αρχικής καταβολής ή αύξησης του μετοχικού κεφαλαίου, ορίζει δύο (2) υπαλλήλους της, οι οποίοι είναι αρμόδιοι για τον έλεγχο της ορθής τήρησης της διαδικασίας και καταχώρισης των στοιχείων στα βιβλία της εταιρίας. Για τον λόγο αυτόν, ζητούν από την εταιρία την προσκόμιση των παρακάτω δικαιολογητικών:

- Ισοζύγιο γενικού και αναλυτικού καθολικού.
- Αντίγραφο της έκθεσης της επιτροπής του άρθρου 9 του Κ.Ν.2190/1920, στην περίπτωση εισφοράς σε είδος.
- Αντίγραφο παραστατικού από την τράπεζα, στην οποία κατατέθηκε το

μετοχικό κεφάλαιο.

- Αναλυτικό καθολικό του λογαριασμού της τράπεζας και των μετόχων.
- Τα Φ.Ε.Κ. ή την ανακοίνωση του Εθνικού Τυπογραφείου σχετικά με τις αυξήσεις του μετοχικού κεφαλαίου.
- Το βιβλίο πρακτικών του Δ.Σ. και συγκεκριμένα, το πρακτικό που καταχωρήθηκε η πιστοποίηση καταβολής του μετοχικού κεφαλαίου.

Από τα παραπάνω βιβλία, διαπιστώνεται η καταβολή ή μη του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρίας και συντάσσεται σχετική έκθεση από τους ελεγκτές, η οποία και υποβάλλεται στην αρμόδια υπηρεσία της Νομαρχίας. Η αμοιβή των ελεγκτών που διενήργησαν τον έλεγχο; πραγματοποιείται από την εταιρία, σύμφωνα με το έγγραφο της αρμόδιας υπηρεσίας της Νομαρχίας.

ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΟΧΗΣ

Η διαίρεση του μετοχικού κεφαλαίου της ανώνυμης εταιρίας πραγματοποιείται σε μετοχές. Κάθε μετοχή έχει την ίδια αξία, αποτελεί αξιόγραφο και είναι η σχέση που συνδέει τον μέτοχο με την εταιρία. Είναι το μικρότερο τμήμα, στο οποίο μπορεί να διαιρεθεί το μετοχικό κεφάλαιο και βάσει της μετοχής, απορρέουν τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του μετόχου προς την εταιρία. Με βάση τον αριθμό των μετοχών που κατέχει ο κάθε μέτοχος, προσδιορίζεται και η συμμετοχή του στο μετοχικό κεφάλαιο, στη διανομή των κερδών και στη διοίκηση της εταιρίας.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΕΤΟΧΩΝ

Με βάση τα δικαιώματα που παρέχουν, οι μετοχές διακρίνονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

Κοινές μετοχές. Είναι αυτές που παρέχουν τη δυνατότητα συμμετοχής στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου, στη διανομή των κερδών καθώς επίσης και στις αποφάσεις της εταιρίας.

Προνομιούχες μετοχές. Είναι αυτές οι οποίες δικαιούνται προνομιακή απόληψη του πρώτου μερίσματος, τόσο για την τρέχουσα όσο και για τις προηγούμενες χρήσεις, στις οποίες δεν καταβλήθηκε μέρισμα λόγω ζημιών ή καταβλήθηκε μέρισμα μικρότερο από το προβλεπόμενο, βάσει του νόμου, καθώς επίσης και κατά τη λύση και εκκαθάριση της εταιρίας. Οι προνομιούχες μετοχές διακρίνονται σε μετοχές μετά ψήφου και άνευ ψήφου. Προκειμένου να μετατραπούν οι προνομιούχες μετοχές «άνευ ψήφου» σε κοινές μετοχές με ψήφο, απαιτείται η σύγκληση της Γενικής Συνέλευσης των μετόχων και η πλειοψηφία των 3/4 του συνόλου του εκπροσωπούμενου κοινού καταβεβλημένου μετοχικού κεφαλαίου.

Μετοχές επικαρπίας. Σε περίπτωση που η εταιρία προβεί σε απόσβεση του μετοχικού κεφαλαίου χορηγεί στους μετόχους, των οποίων το κεφάλαιο αποσβέστηκε, μετοχές επικαρπίας. Αυτές δεν παρέχουν στους μετόχους που τις κατέχουν δικαίωμα συμμετοχής στη διοίκηση, ούτε στο προϊόν εκκαθάρισης της εταιρίας, τους δίνουν όμως τη δυνατότητα συμμετοχής στα κέρδη.

Μία άλλη διάκριση των μετοχών είναι σε ανώνυμες και ονομαστικές. Η έκδοση τους πρέπει να προβλέπεται στο καταστατικό που συντάσσει η εταιρία.

Ανώνυμες. Είναι οι μετοχές στις οποίες δεν αναγράφεται το όνομα του δικαιούχου. Εκδίδονται μόνο αν η αξία αυτών έχει ολοσχερώς εξοφληθεί.

Ονομαστικές. Είναι οι μετοχές που αναγράφουν το όνομα του κατόχου τους.

Σε ορισμένες κατηγορίες εταιριών, ανάλογα με το αντικείμενο δραστηριότητας, ειδικές διατάξεις νόμων επιβάλλουν στις εταιρίες αυτές, να εκδίδουν μόνο ονομαστικές μετοχές, ώστε να είναι γνωστό το πρόσωπο που τις κατέχει. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκουν εταιρίες τραπεζικές, ασφαλιστικές, σιδηροδρομικές, αεροπορικές, διανομής φυσικού αερίου, παραγωγής - διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, ύδρευσης και αποχέτευσης, τηλεπικοινωνιών, ραδιοφωνίας καθώς και για εταιρίες κατασκευής πολεμικού υλικού ορίζεται, από το άρθρο 11 παρ.2 του Κ.Ν.2190/1920, ότι οι μετοχές τους θα είναι ονομαστικές."Ειδικώς δια

τας Τραπεζικές, Ασφαλιστικές, Σιδηροδρομικές και Αεροπορικές Ανωνύμους Εταιρίας, ως και τας τοιαύτας τας ασκούσας επιχείρησιν παραγωγής φωταερίου, παραγωγής και διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, υδρεύσεων και αποχετεύσεων πόλεων, τηλεπικοινωνιών, ραδιοφωνίας και κατασκευής παντός είδους πολεμικού υλικού ορίζεται ότι αι μετοχαί αυτού θα είναι ονομαστικάί”.

Δεσμευμένες μετοχές. Κατά την ίδρυση της εταιρίας, δίνεται η δυνατότητα στους μετόχους - ιδρυτές να δεσμεύσουν όλες ή ένα ορισμένο αριθμό μετοχών, οι οποίες δεν μπορούν να μεταβιβαστούν ελεύθερα για το χρονικό διάστημα που διαρκεί η δέσμευση τους.

ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΜΕΤΟΧΩΝ

Ανάλογα με το εάν οι μετοχές είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αξιών ή όχι, διαφοροποιείται και ο τρόπος μεταβίβασης των μετοχών. Η μεταβίβαση των μετοχών των εταιριών που είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αξιών, πραγματοποιείται μέσω αυτού και διαφοροποιείται ανάλογα με το εάν οι μετοχές είναι ανώνυμες ή ονομαστικές.

Ανώνυμες μετοχές. Η μεταβίβαση τους γίνεται μέσω απλής συμφωνίας και παραδόσεως, είτε μέσω του Χρηματιστηρίου Αξιών είτε εκτός αυτού.

Ονομαστικές μετοχές. Η μεταβίβαση τους πραγματοποιείται με εγγραφή στα ειδικά βιβλία μετοχών και μετόχων της εταιρίας, στα οποία καταχωρούνται τα στοιχεία των μετόχων, αγοραστών και πωλητών, και οι αριθμοί των μετοχών, τα δε βιβλία υπογράφονται από τα δύο συμβαλλόμενα μέρη. Στην περίπτωση που οι μετοχές είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αξιών μεταβίβασή τους πραγματοποιείται μέσω του χρηματιστή, ο οποίος βεβαιώνει την μεταβίβαση, αποστέλλει στο γραφείο εκκαθάρισης του Χρηματιστηρίου Αξιών κατάσταση των μεταβιβαζομένων μετοχών και με τη σειρά του το Χρηματιστήριο Αξιών ενημερώνει τις εταιρίες, οι οποίες οφείλουν να καταγράψουν τη συναλλαγή στα βιβλία

μετοχών και μετόχων, χωρίς να είναι απαραίτητη η υπογραφή των συμβαλλομένων μερών. Στην περίπτωση που η έδρα της εταιρίας βρίσκεται εκτός της τέως Διοικήσεως Πρωτεύουσας, η μεταβίβαση γίνεται με συμβολαιογραφικό έγγραφο και ο συμβολαιογράφος προβαίνει σε ενημέρωση της εταιρίας για τις περαιτέρω ενέργειες.

Για τη μεταβίβαση μετοχών που δεν είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αξιών, απαιτείται η σύνταξη ιδιωτικού ή συμβολαιογραφικού εγγράφου, το οποίο και περιέχει στοιχεία μεταβίβασης. Τα στοιχεία αφορούν τον χρόνο μεταβίβασης των μετοχών, τα ακριβή στοιχεία των συμβαλλομένων, φυσικών ή νομικών προσώπων, τον τρόπο μεταβίβασης (πώληση, δωρεά κτλ), τα στοιχεία της ανώνυμης εταιρίας στην οποία ανήκουν οι μετοχές, τον αριθμό των μεταβιβαζομένων μετοχών, την ονομαστική αξία της μετοχής και τον αύξοντα αριθμό των μετοχών που μεταβιβάζονται. Εάν οι μετοχές είναι ονομαστικές, η μεταβίβαση καταχωρείται στα βιβλία μετοχών και μετόχων της εταιρίας.

Στην περίπτωση που έχουμε μεταβίβαση μετοχών, εισηγμένων στο Χρηματιστήριο Αξιών, λόγω κληρονομιάς, αυτή πραγματοποιείται από τους κληρονόμους με κατάθεση των αποδεικτικών εγγράφων που τους καθιστά νόμιμους κατόχους, προκειμένου να καταχωρηθούν τα στοιχεία τους στα βιβλία μετοχών και μετόχων της εταιρίας.

ΔΙΑΘΕΣΗ ΜΕΤΟΧΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΤΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ Δ.Σ.

Η εταιρία έχει τη δυνατότητα να διαθέσει μετοχές στα μέλη του Δ.Σ. και στους εργαζόμενους. Η διάθεση των μετοχών πραγματοποιείται μετά από *απόφαση* της Γ.Σ. των μετόχων και με την προϋπόθεση, το ποσό των μετοχών που διατίθενται, να είναι μικρότερο του 1/10 του καταβεβλημένου μετοχικού κεφαλαίου και η αγορά τους από τους δικαιούχους να είναι

προαιρετική. Επίσης, ορίζεται και η τιμή και οι όροι διάθεσης τους. Οι μετοχές διατίθενται σε χαμηλότερη τιμή από την αγοραία αξία τους, γιατί αποτελούν κίνητρο απόδοσης, η δε διαφορά της τιμής δεν καταγράφεται ως ζημία για την εταιρία, αφού δεν υπάρχει υποχρέωση συμπλήρωσης του υπολοίπου.

Η εταιρία, για να έχει τη δυνατότητα διάθεσης των μετοχών, πρέπει να προβεί σε εξαγορά τους. Το δικαίωμα διάθεσης διαρκεί δώδεκα μήνες και σε περίπτωση που δεν υπάρξει ανταπόκριση από τους εργαζόμενους ή τα μέλη του Δ.Σ., τότε οι μετοχές αυτές διατίθενται προς πώληση, για το επόμενο δωδεκάμηνο από την ημερομηνία που έληξε το δικαίωμα προτίμησης στο κοινό, και εάν αυτές πάλι δεν διατεθούν, ακυρώνονται. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση που η εταιρία προβεί σε διάθεση των μετοχών μέσω αύξησης του μετοχικού κεφαλαίου. Με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των μετόχων και με αυξημένη πλειοψηφία, υπάρχει η δυνατότητα διάθεσης μετοχών προς τους εργαζόμενους ή τα μέλη του Δ.Σ., δωρεάν, με τη διευκρίνιση, ότι οι μετοχές αυτές δεν θα προέλθουν από αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου, αλλά θα αποκτηθούν με αγορά ιδίων μετοχών από την εταιρία.

Η ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΩΝ

Η μεταβίβαση των μετοχών που δεν είναι εισηγημένες στο Χρηματιστήριο Αξιών φορολογείται με συντελεστή 5% πάνω στην πραγματική αξία πώλησής τους και ο φόρος βαρύνει τον πωλητή, ο οποίος και τον καταβάλλει στην Δ.Ο.Υ. που ανήκει η εταιρεία. Με τον όρο μεταβίβαση εννοούμε τη μεταφορά των τίτλων και των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτούς από έναν συμβαλλόμενο σε άλλον. Συνεπώς, η αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου είτε είναι πραγματική είτε είναι ονομαστική δεν αποτελεί μεταβίβαση και δεν υπόκειται σε φορολόγηση. Επίσης, δεν φορολογείται η μεταβίβαση μετοχών λόγω κληρονομιάς, δωρεάς ή γονικής μετοχής.

ΑΚΥΡΩΣΗ ΜΕΤΟΧΩΝ

Η εταιρεία δεν έχει το δικαίωμα να αποκτήσει δικές της μετοχές ή μετοχές άλλης θυγατρικής της εταιρείας χωρίς να προβεί άμεσα στην ακύρωσή τους. Συνεπώς, προκειμένου η εταιρεία να μειώσει το μετοχικό της κεφαλαίο με ακύρωση μετοχών πρέπει πρώτα να κάνει αίτηση στο αρμόδιο Πρωτοδικείο και στην περίπτωση που οι μετοχές είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αξιών η αίτηση να κοινοποιηθεί σ' αυτό στην οποία θα πρέπει να υπάρχει αιτιολογημένο σκεπτικό για τους λόγους ακύρωσης των μετοχών από το οποίο προκύπτει ότι δεν θα ζημιωθούν οι πιστωτές της. Η απόφαση υπόκειται στους κανόνες δημοσίευσης όπως και κάθε τροποποίηση του καταστατικού της εταιρείας.

ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΟΧΗΣ

Ανάλογα με τον τρόπο υπολογισμού της αξίας μιας μετοχής χρησιμοποιούνται οι παρακάτω όροι:

Ονομαστική αξία: Είναι η αξία που αναγράφεται στον τίτλο της μετοχής και αφορά το τμήμα του μετοχικού κεφαλαίου που εκπροσωπεί η μετοχή. Η αξία της δεν μπορεί να οριστεί λιγότερη από 0,30[€] και δεν μπορεί να υπερβεί το ποσό των 100[€].

Ονομαστική αξία= Μετοχικό κεφάλαιο/Συνολικός αριθμός μετοχών

Τιμή έκδοσης: Είναι το ποσό που καταβάλλουν οι μέτοχοι για να την αποκτήσουν. Σύμφωνα με το άρθρο 14 του Κ.Ν. 2190/1920: "1. Η ονομαστική αξία εκάστης μετοχής δε δύναται να ορισθεί κατωτέρα των τριάντα λεπτών (0,30) του ευρώ και ανωτέρα των εκατό (100) ευρώ. 2. Απαγορεύεται η έκδοσις μετοχών εις τιμήν κατωτέραν του αρτίου. 3. Η εξ εκδόσεως μετοχών υπέρ το άρτιον προκύπτουσα διαφορά δε δύναται να διατεθή προς πληρωμήν μερισμάτων ή ποσοστών".

Λογιστική ή εσωτερική αξία. Προκύπτει από τη διαίρεση του συνόλου των

ιδίων κεφαλαίων με το συνολικό αριθμό μετοχών.

Λογιστική αξία= Σύνολο ιδίων κεφαλαίων/Συνολικός αριθμός μετοχών

Πραγματική αξία .Προκύπτει από τη διαίρεση της καθαρής θέσης της εταιρείας προσαυξημένη με τη φήμη και πελατεία με το συνολικό αριθμό μετοχών. Ο προσδιορισμός της καθαρής θέσης της εταιρείας γίνεται με την αποτίμηση των περιουσιακών στοιχείων στις τρέχουσες αξίες τους.

Πραγματική αξία μετοχής= Καθαρή θέση+ Φήμη και πελατεία/Συνολικός αριθμός μετοχών.

Χρηματιστηριακή αξία: Είναι αυτή που διαμορφώνεται στο Χρηματιστήριο από την προσφορά και τη ζήτηση της μετοχής και διαφέρει από την ονομαστική της αξία. Η χρηματιστηριακή αξία της μετοχής αναγράφεται στο ημερήσιο δελτίο του Χρηματιστηρίου Αξιών.

Αξία ρευστοποιήσεως ή εκκαθάρισης: Είναι το ποσό που αναλογεί στη μετοχή από το καθαρό προϊόν εκκαθάρισης της περιουσίας της εταιρείας.

ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΩΝΥΜΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Τα όργανα που διοικούν την εταιρεία σύμφωνα με τον Κ.Ν. 2190/1920 και οι αρμοδιότητές τους όπως αυτές ορίζονται στο καταστατικό είναι:

- i. Η Γενική Συνέλευση των μετόχων
- ii. Το Διοικητικό Συμβούλιο
- iii. Οι Ελεγκτές

Η Γενική Συνέλευση των μετόχων είναι το όργανο της εταιρείας στο οποίο συμμετέχουν τα φυσικά ή τα νομικά πρόσωπα που κατέχουν μετοχές της εταιρείας κατά την ημερομηνία συγκρότησης της Γενικής Συνέλευσης και είναι η μόνη αρμόδια να προβεί σε τροποποιήσεις διατάξεων του καταστατικού καθώς και διορισμού των υπολοίπων οργάνων διοίκησης και ορισμού των αρμοδιοτήτων τους. Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης σύμφωνα με το άρθρο 34 του Κ.Ν. 2190/1920 στο οποίο ισχύουν τα εξής: κωδικοποιημένο Καταστατικό της Ανώνυμης Εταιρείας υπό την επωνυμία και τον διακριτικό τίτλο όπως ισχύει κατόπιν της από

30^{ης} Ιουνίου 2008 απόφασης της Ετήσιας Τακτικής Γενικής Συνέλευσης των κ.κ. μετόχων αυτής, αφορούν θέματα που σχετίζονται με τις τροποποιήσεις διατάξεων του Καταστατικού , την εκλογή των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου και των ελεγκτών της εταιρείας, την έγκριση των οικονομικών καταστάσεων και την αποδοχή ή μη της διάθεσης των αποτελεσμάτων σύμφωνα με την πρόταση του Διοικητικού Συμβουλίου. Επίσης η Γενική Συνέλευση αποφασίζει για την έκδοση ομολογιακού δανείου , τη συγχώνευση ή μετατροπή της εταιρείας, τη λύση και εκκαθάριση αυτής και για τον διορισμό των εκκαθαριστών.

Η Γενική Συνέλευση συνεδριάζει είτε αυτόκλητα είτε μετά από πρόσκληση του Διοικητικού Συμβουλίου στην έδρα της εταιρείας. Οι αποφάσεις της λαμβάνονται κατά πλειοψηφία του μετοχικού κεφαλαίου που εκπροσωπείται σ'αυτή και είναι δεσμευτικές για το σύνολο των μετόχων. Οφείλει να συνεδριάζει τουλάχιστον μια φορά τον χρόνο και για να έχει δυνατότητα λήψης αποφάσεων πρέπει σε αυτήν να παρευρίσκονται μέτοχοι που εκπροσωπούν τουλάχιστον το 20% του μετοχικού κεφαλαίου με την προϋπόθεση ότι αυτό το ποσοστό δεν θα είναι μικρότερο από το ελάχιστο προβλεπόμενο ποσό που ορίζει ο νόμος για τη σύσταση της εταιρείας. Στην περίπτωση που η εταιρεία καλείται να λάβει αποφάσεις για κρίσιμα θέματα ο νόμος ορίζει μεγαλύτερο ποσοστό προσέλευσης έτσι ώστε η συνέλευση να έχει απαρτία.

Τόσο στην περίπτωση που η Γενική Συνέλευση συνεδριάζει μετά από πρόσκληση του Διοικητικού Συμβουλίου της εταιρείας όσο και στην περίπτωση εκείνη που συνεδριάζει αυτόκλητα, θα πρέπει να υπάρξει μέριμνα ώστε το σύνολο των μετόχων να πληροφορηθούν για τον τόπο συνεδρίασης , την ημερομηνία και την ώρα της συνεδρίασης καθώς και τα θέματα της ημερήσιας διάταξης για τα οποία θα ληφθούν αποφάσεις από τους μετόχους. Η ανακοίνωση της πρόσκλησης, στην περίπτωση που η Γενική Συνέλευση δεν είναι αυτόκλητη, επιβάλλεται να δημοσιευτεί είκοσι (20) ημέρες πριν από τη σύγκλησή τους στο Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως στο τεύχος των Α.Ε. και Ε.Π.Ε., στον ημερήσιο πολιτικό τύπο, σε μία οικονομική εφημερίδα και σε μία ημερήσια ή εβδομαδιαία εφημερίδα η οποία εκδίδεται στον τόπο της έδρας της Α.Ε.

Είκοσι ημέρες μετά την ημερομηνία σύγκλισης της Γενικής Συνέλευσης οι αποφάσεις της υποβάλλονται στην αρμόδια διεύθυνση της Νομαρχίας προς δημοσίευση. Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης είναι άκυρες όταν αυτές λαμβάνονται κατά την παράβαση του νόμου ή όταν μέσα από αυτές θίγονται συμφέροντα μετόχων και πιστωτών της εταιρείας. Την ακύρωση μιας απόφασης έχουν δικαίωμα να ζητήσουν:

- 1) Μέτοχοι οι οποίοι εκπροσωπούν τουλάχιστον το 1/20 του καταβεβλημένου μετοχικού κεφαλαίου
- 2) Το Διοικητικό Συμβούλιο
- 3) Οποιοδήποτε μέλος του Δ.Σ. της εταιρείας εφόσον διαπραγματεύεται ζήτημα ποινικής δίωξης ή αποζημίωσης εναντίον του.

Οι Γενικές Συνελεύσεις ανάλογα με τα θέματα της ημερήσιας διάταξης για τα οποία οι μέτοχοι καλούνται να συζητήσουν και να λάβουν αποφάσεις διακρίνονται στα εξής είδη:

A) *Τακτική.* Αφορά τη Γενική Συνέλευση που συνέρχεται υποχρεωτικά κάθε έτος και μέσα σε χρονικό διάστημα έξι μηνών από την ημερομηνία λήξης της διαχειριστικής χρήσης και έχει ως θέματα την έγκριση ή μη των ετήσιων οικονομικών καταστάσεων, τον έλεγχο της διοίκησης της εταιρείας, την απαλλαγή ή μη των ελεγκτών και των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου από κάθε ευθύνη αποζημίωσης και την εκλογή νέων μελών Διοικητικού Συμβουλίου και Ελεγκτών. Προϋπόθεση για τη σύγκλισή της είναι να παρευρίσκονται σ' αυτή μέτοχοι που κατέχουν το 1/5 του μετοχικού κεφαλαίου. Σε περίπτωση που δεν επιτυγχάνεται η παραπάνω απαρτία, η συνέλευση επαναλαμβάνεται εντός είκοσι ημερών και συνεδριάζει νόμιμα χωρίς να απαιτείται η παρουσία μετόχων που κατέχουν ορισμένο ποσοστό μετοχικού κεφαλαίου. Σε περίπτωση που εκτός των παραπάνω θεμάτων στη Γενική Συνέλευση υπάρχουν θέματα που έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα για την λειτουργία της εταιρείας ο νόμος επιβάλλει μεγαλύτερο ποσοστό προκειμένου να υπάρχει απαρτία. Η συνέλευση μπορεί να αναβληθεί εάν αυτό ζητηθεί από μετόχους που εκπροσωπούν το 1/20 του κεφαλαίου, πρέπει ωστόσο να συνεδριάσει υποχρεωτικά εντός 30 ημερών από την

ημερομηνία αναβολής της.

Β) *Έκτακτη*. Είναι η Γενική Συνέλευση η οποία συγκαλείτε εντός δέκα ημερών μετά από αίτηση των μετόχων ή των ελεγκτών προς το Διοικητικό Συμβούλιο της εταιρείας σε μια οποιαδήποτε χρονική στιγμή με θέματα τα οποία αναφέρονται στην αίτηση.

Γ) *Καταστατική*. Είναι η Γενική Συνέλευση η οποία συγκαλείτε με σκοπό την τροποποίηση του καταστατικού της εταιρείας. Οι αποφάσεις της σύμφωνα με το άρθρο 29 του κ.ν. 2190/1920 αφορούν θέματα που έχουν σχέση με τη μεταβολή του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας ή των σκοπών της εταιρείας, την έκδοση ομολογιακού δανείου, την αλλαγή της έδρας, τη λύση ή την παράταση της διάρκειάς της καθώς και θέματα σχετικά με τη διάσπαση ή συγχώνευση ή μετατροπή ή αναβίωση. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό:

1. Στο τέλος κάθε εταιρικής χρήσης ενεργείται απογραφή της περιουσίας και των υποχρεώσεων της εταιρείας και συντάσσονται από το Διοικητικό Συμβούλιο, σύμφωνα με τις διατάξεις που κάθε φορά ισχύουν, οι ετήσιες οικονομικές καταστάσεις και η έκθεση διαχείρισης (ο ισολογισμός, ο λογαριασμός αποτελεσμάτων χρήσης, ο πίνακας διάθεσης αποτελεσμάτων και το προσάρτημα). Οι ετήσιες οικονομικές καταστάσεις εμφανίζουν με απόλυτη σαφήνεια την πραγματική εικόνα της περιουσιακής διάρθρωσης, της χρηματοοικονομικής θέσης και των αποτελεσμάτων χρήσης της εταιρείας.
2. Οι ετήσιες οικονομικές καταστάσεις υποχρεωτικά καταρτίζονται και περιέχουν στοιχεία όπως ο Νόμος ορίζει.
3. Μετά την κατάρτιση των ετήσιων οικονομικών καταστάσεων το Διοικητικό Συμβούλιο συντάσσει και υποβάλλει για έγκριση προς την Τακτική Γενική Συνέλευση Έκθεση Διαχείρισης.
4. Αντίγραφα των ετήσιων οικονομικών καταστάσεων με τις πάνω σε αυτές Εκθέσεις του Διοικητικού Συμβουλίου και των Ελεγκτών, υποβάλλονται από την εταιρεία στην αρμόδια Αρχή που εποπτεύει τουλάχιστον είκοσι (20) ημέρες πριν από την ημέρα της Γενικής Συνέλευσης.
5. Πέρα από την υποβολή της δημοσιότητας των ετήσιων οικονομικών

καταστάσεων που προβλέπεται από τα άρθρα 7^α και 7β του κ.ν. 2190/1920 και πέρα από την καταχώριση στο οικείο Μητρώο Ανωνύμων Εταιρειών και την δημοσίευσή τους στο ΦΕΚ είκοσι (20) ημέρες τουλάχιστον πριν από την Γενική της Συνέλευσης και σε περίπτωση τροποποίησής τους μέσα σε είκοσι (20) από αυτή, ο ισολογισμός, ο λογαριασμός αποτελεσμάτων χρήσης και ο πίνακας διαθέσεων αποτελεσμάτων μαζί με το σχετικό πιστοποιητικό ελέγχου όταν βέβαια προβλέπεται ο έλεγχος από ορκωτούς λογιστές, δημοσιεύεται από το Διοικητικό Συμβούλιο είκοσι ημέρες τουλάχιστον πριν από τη Συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης στο ΦΕΚ σε μία ημερήσια πολιτική εφημερίδα από εκείνες που εκδίδονται στην Αθήνα και κατά την κρίση του Διοικητικού Συμβουλίου κυκλοφορούν ευρύτερα σε όλη τη χώρα και σε μία ημερήσια οικονομική εφημερίδα.

6. Η δημοσίευση γίνεται και σε μία ημερήσια πολιτική εφημερίδα που εκδίδεται στην έδρα της εταιρείας. Σε περίπτωση που δεν εκδίδεται ημερήσια πολιτική εφημερίδα στην έδρα της εταιρείας η δημοσίευση γίνεται σε μία εβδομαδιαία ή δεκαπενθήμερη εφημερίδα της έδρας της.

7. Μέσα σε είκοσι επίσης ημέρες από την έγκριση των ετήσιων οικονομικών καταστάσεων από την Τακτική Γενική Συνέλευση υποβάλλεται στην αρμόδια Αρχή που εποπτεύει, επικυρωμένο αντίγραφο των Πρακτικών της μαζί με αντίγραφο των εγκεκριμένων ετήσιων οικονομικών καταστάσεων.

8. Δέκα ημέρες πριν από κάθε Τακτική Γενική Συνέλευση κάθε μέτοχος μπορεί να πάρει από την εταιρεία τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις καθώς και τις σχετικές Εκθέσεις του Διοικητικού Συμβουλίου των Ελεγκτών.

9. Για να παρθεί από τη Γενική Συνέλευση έγκυρα απόφαση πάνω στις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις που έχει εγκριθεί από το Διοικητικό Συμβούλιο πρέπει οι ετήσιες οικονομικές καταστάσεις να έχουν ειδικά θεωρηθεί α) από τον Διευθύνοντα ή Εντεταλμένο Σύμβουλο ή αν αυτός λείπει από ένα μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου που αυτό ορίζει β) από εκείνον που έχει τη Γενική Διεύθυνση της εταιρείας και γ) από τον Διευθύνοντα το λογιστήριο. Οι παραπάνω είμαι υποχρεωμένοι αν διαφωνούν ως προς τον τρόπο κατάρτισης των ετήσιων οικονομικών καταστάσεων από άποψη νομιμότητας να εκθέσουν στη Συνέλευση

εγγράφως τις αντιρρήσεις τους.

10. Μετά την ψήφιση των ετήσιων οικονομικών καταστάσεων η Γενική Συνέλευση αποφασίζει ειδική ψηφοφορία που ενεργείται με ονομαστική κλήση

Για απαλλαγή του Διοικητικού Συμβουλίου και των Ελεγκτών από κάθε ευθύνη αποζημίωσης.

11. Στην ψηφοφορία για απαλλαγή του Διοικητικού Συμβουλίου έχουν δικαίωμα να μετάσχουν τα μέλη του μόνο με τις μετοχές των οποίων είναι κύριοι. Το ίδιο ισχύει και για τους υπαλλήλους της εταιρείας.

Για να θεωρηθεί ότι η καταστατική Γενική Συνέλευση συνεδριάζει νόμιμα πρέπει σ' αυτή να παρευρίσκονται μέτοχοι που εκπροσωπούν τα $\frac{2}{3}$ του καταβεβλημένου μετοχικού κεφαλαίου. Σε περίπτωση μη απαρτίας συγκαλείτε ξανά εντός είκοσι ημερών και θεωρείται ότι συνεδριάζει νόμιμα , εάν παρευρίσκονται σ' αυτή , μέτοχοι που εκπροσωπούν το $\frac{1}{2}$ του καταβεβλημένου μετοχικού κεφαλαίου. Εάν δεν παρευρίσκεται ο προβλεπόμενος αριθμός μετόχων που να εκπροσωπεί το $\frac{1}{2}$ του μετοχικού κεφαλαίου , η συνέλευση συγκαλείτε σε διάστημα είκοσι ημερών και θεωρείται ότι συνεδριάζει νόμιμα εάν παρευρίσκονται σε αυτοί μέτοχοι που εκπροσωπούν το $\frac{1}{3}$ του καταβεβλημένου μετοχικού κεφαλαίου. Οι αποφάσεις της καταστατικής Γενικής Συνέλευσης για ορισμένα θέματα πέρα από την αυξημένη πλειοψηφία για την απαρτία της απαιτούν και αυξημένο ποσοστό στη λήψη των αποφάσεών τους.

Το Διοικητικό Συμβούλιο είναι το όργανο το οποίο διοικεί και εκπροσωπεί την εταιρεία. Τα μέλη του εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση η οποία αποφασίζει και για τις αρμοδιότητες τις οποίες θα εκχωρήσει. Οι αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου δεσμεύουν την εταιρεία κατά τη διάρκεια της θητείας του και ελέγχονται από τη Γενική Συνέλευση τουλάχιστον μία φορά το χρόνο , η οποία είναι και η μόνη αρμόδια προκειμένου να αποφασίσει για την απαλλαγή ή μη των μελών από ευθύνες που συνεπάγονται οι συγκεκριμένες αποφάσεις. Τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου είναι τουλάχιστον τρία και η θητεία τους δεν μπορεί να υπερβεί τα έξι χρόνια. Στην πρώτη συνεδρίαση , μετά την

εκλογή τους, εκλέγουν τον Πρόεδρο , τον Αντιπρόεδρο και τον Διευθύνοντα Σύμβουλο.

Το Διοικητικό Συμβούλιο συνεδριάζει τουλάχιστον μία φορά τον μήνα στην έδρα της εταιρείας μετά από πρόσκληση του Προέδρου του και σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή εάν αυτό ζητηθεί από τουλάχιστον δύο μέλη του. Προκειμένου οι αποφάσεις του να είναι νόμιμες, απαιτείται να παρευρίσκονται στη συνεδρίαση τα μισά συν ένα από τα μέλη του, τα οποία δεν μπορεί να είναι λιγότερα από τρία. Σύμφωνα με το άρθρο 21 παρ.3 του Κ.Ν. 2190/1920: *“Έκαστος σύμβουλος δύναται ν’αντιπροσωπεύει εγκύρως μόνον έναν έτερον σύμβουλον”*. Οι αποφάσεις καταγράφονται στο βιβλίο πρακτικών συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου. Απαγορεύεται στα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου να συμμετέχουν σε προσωπικές εταιρείες ή να έχουν ατομική επιχείρηση με παρεμφερή με την ανώνυμη εταιρεία σκοπό , χωρίς την έγκριση της Γενικής Συνέλευσης.

Σύμφωνα με το άρθρο 23 η Γενική Συνέλευση βρίσκεται σε απαρτία και συνεδριάζει έγκυρα πάνω στα θέματα της ημερήσιας διάταξης, όταν παρευρίσκονται ή αντιπροσωπεύονται σε αυτή μέτοχοι που εκπροσωπούν το ένα πέμπτο(1/5) τουλάχιστον του εταιρικού κεφαλαίου που έχει καταβληθεί και έχουν δικαίωμα ψήφου. Στην αντίθετη περίπτωση η εταιρεία μπορεί να απαιτήσει αποζημίωση από το μέλος του Δ.Σ. για απώλεια εσόδων λόγω αυτής της δραστηριότητάς του. Η Γ.Σ. έχει τη δυνατότητα να εγκρίνει αμοιβές για τις υπηρεσίες που παρέχουν τα μέλη του Δ.Σ. Οι αμοιβές αυτές διακρίνονται σε α) αμοιβή επί των κερδών της χρήσης. Η αμοιβή δίνεται ως ποσοστό από τα καθαρά κέρδη της εταιρείας εφόσον αυτό προβλέπεται στο καταστατικό της με απόφαση της τακτικής Γ.Σ. των μετόχων που εγκρίνει τον ισολογισμό , τα αποτελέσματα χρήσης και τη διάθεση των κερδών αφού προηγουμένως έχει παρακρατηθεί από τα κέρδη ο αναλογούν φόρος εισοδήματος, το τακτικό αποθεματικό και το πρώτο μέρος β) αμοιβή που ορίζεται ή δεν ορίζεται από το καταστατικό. Η αμοιβή αυτή προσδιορίζεται στο καταστατικό ή λαμβάνεται με απόφαση της Γ.Σ. κατά την τακτική της συνεδρίαση , είναι ένα συγκεκριμένο ποσό και δίδεται χωρίς να ληφθεί

υπόψη εάν η εταιρεία παρουσιάζει κέρδη ή ζημίες γ) αμοιβές βάσει ειδικής σχέσης ή εντολής. Στην περίπτωση που τα μέλη του Δ.Σ. προσφέρουν και εργασία πέρα από αυτή που αφορούν τα καθήκοντά τους ως μέλη του Δ.Σ. η Γ.Σ. εγκρίνει αμοιβές που έχουν τη μορφή μισθού για τις υπηρεσίες τους.

Οι Ελεγκτές εκλέγονται από την τακτική Γ.Σ. των μετόχων για ένα έτος προκειμένου να ελέγξουν τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις της εταιρείας και τον τρόπο διαχείρισής της από το Δ.Σ. Είναι τουλάχιστον δύο πτυχιούχοι ανωτάτων σχολών με άδεια άσκησης οικονομολογικού επαγγέλματος του Οικονομικού Επιμελητηρίου. Οι ελεγκτές δεν μπορεί να είναι μέτοχοι της εταιρείας, μέλη του Δ.Σ. εργαζόμενοι της καθώς επίσης υπάλληλοι Ν.Π.Δ.Δ., τραπεζών και επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας.

Εάν από τις οικονομικές καταστάσεις της εταιρείας προκύπτουν αποτελέσματα τα οποία πληρούν τα κριτήρια που ορίζει ο νόμος για έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων από Ορκωτό Ελεγκτή –Λογιστή τότε η Γ.Σ. θα τον επιλέξει από μία λίστα τουλάχιστον έξι Ορκωτών Ελεγκτών-Λογιστών χωρίς να έχει τη δυνατότητα επανεκλογής του για περισσότερες από τέσσερις συνεχόμενες εταιρικές χρήσεις. Η αμοιβή των ελεγκτών βαρύνει την εταιρεία, το δε ύψος της προσδιορίζεται στην απόφαση της Γ.Σ. των μετόχων χωρίς να είναι κατώτερο από τα όρια που θέτει κάθε φορά το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών. Ποσοστό 10% από την αμοιβή παρακρατείται και αποδίδεται στο Οικονομικό Επιμελητήριο. Κατά τη διάρκεια της χρήσης τίθεται στη διάθεση των ελεγκτών τα βιβλία της εταιρείας προκειμένου να ελέγξουν τον τρόπο καταχώρισης των στοιχείων καθώς επίσης και τις αποφάσεις του Δ.Σ. ενώ κατά τη λήξη της διαχειριστικής περιόδου προβαίνουν σε έλεγχο της απογραφής και των οικονομικών καταστάσεων και υποβάλλουν έκθεση στη Γ.Σ. των μετόχων με τις παρατηρήσεις που προέκυψαν από τον παραπάνω έλεγχο. Στην έκθεση των ελεγκτών είναι απαραίτητο να αναγράφονται τα παρακάτω:

- Αν τους παρασχέθηκαν οι απαραίτητες πληροφορίες για την εκτέλεση του ελέγχου

- Αν έλαβαν γνώση για τους απολογισμούς υποκαταστημάτων της εταιρείας
- Εάν τηρείται ο λογαριασμός κόστους παραγωγής σύμφωνα με τις προβλεπόμενες διατάξεις
- Εάν υπήρξε τροποποίηση στη μέθοδο απογραφής την οποία διενήργησε η εταιρεία συγκριτικά με την προηγούμενη εταιρική χρήση.

Η Γ.Σ. των μετόχων λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις της έκθεσης προβαίνει σε απαλλαγή ή μη τόσο των ελεγκτών όσο και των μελών του Δ.Σ. από ευθύνες που τους βαρύνουν από τις πράξεις τους.

ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Οι ανώνυμες εταιρείες των οποίων οι μετοχές είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αξιών για θέματα που αφορούν τη διοίκηση και λειτουργία τους εφαρμόζουν τις διατάξεις του Ν. 3061/2002 περί εταιρικής διακυβέρνησης.

Εταιρική διακυβέρνηση ονομάζεται το σύνολο των σχέσεων και η κατανομή αρμοδιοτήτων και εξουσιών μεταξύ των μετόχων, της διοίκησης, των στελεχών, των ορκωτών ελεγκτών καθώς και των αναλυτών μιας εταιρείας.

Ο σκοπός της εταιρικής διακυβέρνησης είναι η υπεράσπιση των δικαιωμάτων των μετόχων μιας εισηγμένης εταιρείας στο Χρηματιστήριο Αξιών μέσα από αποτελεσματικές μορφές οργάνωσης και διοίκησης, η εξασφάλιση διαφάνειας στις πληροφορίες και η συμμετοχή στις αποφάσεις που λαμβάνονται από την εταιρεία.

Τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου των εταιρειών για τις οποίες έχει εφαρμογή ο Ν.3016/2002 <<περί εταιρικής διακυβέρνησης>>, έχουν ως καθήκον την επιδίωξη μακροχρόνιων στόχων ως προς την αύξηση της καθαρής θέσης και την υπεράσπιση των συμφερόντων της. Δεν τους επιτρέπεται να ασκούν δραστηριότητες ίδιες με αυτές των εταιρειών στις οποίες είναι μέλη και οφείλουν να δημοσιοποιούν τα προσωπικά τους

περιουσιακά στοιχεία καθώς και κάθε σύγκρουση συμφερόντων. Οι κάθε είδους αμοιβές που χορηγεί η ανώνυμη εταιρεία στα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, στα διευθυντικά στελέχη της και στους εσωτερικούς ελεγκτές αυτής καθώς και η γενικότερη πολιτική αμοιβών που ακολουθεί η εταιρεία αποφασίζονται από το Διοικητικό Συμβούλιο σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν.3016/2002.

Στο Διοικητικό Συμβούλιο πρέπει να υπάρχει ένας ελάχιστος αριθμός ανεξάρτητων μελών που ορίζονται από τη Γενική Συνέλευση και οφείλουν να την ενημερώνουν με σημαντικά ζητήματα που αφορούν τη λειτουργία της εταιρείας ή πορίσματα του εσωτερικού ελέγχου που έχουν περιέλθει σε γνώση τους. Κάθε έτος τα μέλη του Δ.Σ. συντάσσουν έκθεση την οποία προσκομίζουν στις εποπτικές αρχές που αναφέρεται αναλυτικά στις συναλλαγές τόσο της εταιρείας όσο και των συνδεδεμένων με αυτή εταιρειών κάτι που προβλέπεται και από τα διεθνή λογιστικά πρότυπα (ΔΛΠ 27). Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται διαφάνεια και αποτελεσματικότερη λειτουργία της εταιρείας. Οι διατάξεις του Ν.3016/2002 περί <<εταιρικής διακυβέρνησης >> υπερισχύουν του Κ.Ν. 2190/1920 περί <<ανώνυμων εταιρειών>> για τις ημεδαπές ανώνυμες εταιρείες που είναι εισηγημένες στο Χρηματιστήριο Αξιών.

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΜΕΙΟΨΗΦΙΑΣ

Στην ανώνυμη εταιρεία μέτοχος ή μέτοχοι οι οποίοι εκπροσωπούν τουλάχιστον το 1/20 του καταβεβλημένου μετοχικού κεφαλαίου έχουν δικαιώματα στη διοίκηση της εταιρείας που ονομάζονται δικαιώματα μειοψηφίας. Η μειοψηφία μπορεί να ζητήσει με αίτησή της προς το Διοικητικό Συμβούλιο τα σύγκλιση έκτακτης Γενικής Συνέλευσης των μετόχων. Το Δ.Σ. εντός τριάντα ημερών από την ημέρα που του επιδόθηκε η αίτηση στην οποία προσδιορίζεται το αντικείμενο της ημερήσιας διάταξης είναι υποχρεωμένο να τη συγκαλέσει. Αντίστοιχα, με σχετική αίτηση της μειοψηφίας ο Πρόεδρος της Γ.Σ. μπορεί να αναβάλει τη λήψη απόφασης της Γενικής Συνέλευσης και να ορίσει νέα προθεσμία η οποία όμως πρέπει να είναι εντός τριάντα ημερών από την ημερομηνία που έλαβε χώρα η αναβολή.

Επίσης η μειοψηφία έχει δικαίωμα να γνωρίζει τόσο για τις υποθέσεις της εταιρείας όσο και για τις αμοιβές των μελών του Δ.Σ. κατά την τελευταία διετία ή οποιεσδήποτε άλλες παροχές. Σε περίπτωση που το Δ.Σ. αρνηθεί να δώσει απάντηση τότε η μειοψηφία έχει δικαίωμα να προσφύγει ασκώντας ασφαλιστικά μέτρα στο οικείο Πρωτοδικείο που ελέγχει η εταιρεία. Ακόμη οι μέτοχοι που εκπροσωπούν το 1/3 του καταβεβλημένου μετοχικού κεφαλαίου μπορούν να ενημερωθούν για την περιουσιακή κατάσταση της εταιρείας με αίτησή τους προς το Δ.Σ. σε χρονικό διάστημα πέντε ημερών από τακτική Γενική Συνέλευση.

BIBΛΙΑ

Οι λογιστικές εγγραφές της ανώνυμης εταιρείας καταχωρούνται υποχρεωτικά σε βιβλία τρίτης κατηγορίας. Η ανώνυμη εταιρεία υποχρεούται να τηρεί και να φυλάσσει σύμφωνα με τον Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων τα παρακάτω βιβλία:

α) **Ισοζύγιο γενικού και αναλυτικού καθολικού** στο οποίο καταγράφονται αναλυτικά στο τέλος κάθε μήνα τα υπόλοιπα των λογαριασμών όπως αυτά προκύπτουν από τις λογιστικές εγγραφές που πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια του μήνα και καταχωρούνται στα αναλυτικά ημερολόγια.

β) **Ημερολόγιο εγγραφών ισολογισμού** όπου καταγράφονται οι πράξεις προκειμένου να προσδιοριστεί το αποτέλεσμα της εταιρείας και οι οποίες διαμορφώνουν τις οικονομικές καταστάσεις της εταιρείας.

γ) **Βιβλίο απογραφών και ισολογισμού** στο οποίο καταχωρείται η απογραφή τέλους χρήσης καθώς και οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις, ισολογισμός, αποτελέσματα χρήσης, πίνακας διάθεσης αποτελεσμάτων και γενική εκμετάλλευση. Όταν συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις η εταιρεία υποχρεούται να τηρεί και τα εξής βιβλία:

α) **Βιβλίο αποθήκης** εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 8 του Π.Δ. 186/1992

β) **Βιβλίο επενδύσεων** όπου θα παρακολουθούνται εξωλογιστικά και κατά αναπτυξιακό νόμο οι πραγματοποιημένες παραγωγικές επενδύσεις

και οι αφορολόγητες εκπτώσεις επενδύσεων που πραγματοποιούνται επ' αυτών.

Τα παραπάνω βιβλία υποχρεούται η εταιρεία να τα τηρεί θεωρημένα από τον προϊστάμενο της Δ.Ο.Υ. στην οποία ανήκει. Εκτός από τα βιβλία αυτά η εταιρεία επιβάλλεται να τηρεί αθεώρητα σε καταστάσεις ή σε ηλεκτρονική μορφή και τα εξής:

Αναλυτικά καθολικά στα οποία μεταφέρονται οι χρεώσεις και πιστώσεις των δευτεροβάθμιων , τριτοβάθμιων κ.λ.π. λογαριασμών.

Γενικό καθολικό στο οποίο μεταφέρονται στον πρωτοβάθμιο λογαριασμό τα σύνολα των δευτεροβάθμιων, τριτοβάθμιων κ.λ.π.

Εκτός από τα παραπάνω βιβλία που τηρούνται υποχρεωτικά από όλες τις επιχειρήσεις που τηρούν βιβλία τρίτης κατηγορίας η ανώνυμη εταιρεία υποχρεούται σύμφωνα με τον Κ.Ν. 2190/1920 να τηρεί και τα ακόλουθα βιβλία που έχουν κυρίως σχέση με τις μεταξύ των μετόχων σχέσεις και αφορούν τις αποφάσεις που λαμβάνονται σχετικά με την διοίκηση και την επίτευξη των σκοπών της εταιρείας.

Βιβλίο πρακτικών Γενικών Συνελεύσεων στο οποίο καταχωρούνται οι αποφάσεις που λαμβάνονται από τις Γενικές Συνελεύσεις, τα πρόσωπα τα οποία παρευρίσκονται σε αυτές καθώς και το κεφάλαιο το οποίο αντιπροσωπεύουν.

Βιβλίο πρακτικών Διοικητικού Συμβουλίου στο οποίο καταχωρούνται οι αποφάσεις που λαμβάνονται από το Διοικητικό Συμβούλιο .

Βιβλίο μετόχων στο οποίο καταχωρούνται τα πλήρη στοιχεία των μετόχων που κατέχουν μόνο ονομαστικές μετοχές και όχι ανώνυμες και

Βιβλίο μετοχών στο οποίο καταχωρούνται κατά αριθμητική σειρά και σειρά έκδοσης οι τίτλοι των μετοχών που έχουν εκδοθεί.

Με τη λήξη της διαχειριστικής περιόδου και βάσει των διατάξεων του άρθρου 42 του Κ.Ν. 2190/1920 απαιτείται η σύνταξη των παρακάτω οικονομικών καταστάσεων:

- α) ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
- β) ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΧΡΗΣΗΣ
- γ) ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟ/ΤΩΝ
- δ) ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ

Ο σκοπός των παραπάνω οικονομικών καταστάσεων είναι να παρουσιάζουν με σαφήνεια την εικόνα της περιουσιακής κατάστασης της

εταιρείας κατά τη λήξη της διαχειριστικής χρήσης καθώς επίσης και το αποτέλεσμα που επιτεύχθηκε κατά τη διάρκεια αυτής.

Η εταιρεία συντάσσει οικονομικές καταστάσεις στο τέλος κάθε διαχειριστικής περιόδου που συνήθως συμπίπτει με το τέλος του έτους. Εκτός από την πρώτη διαχειριστική περίοδο η οποία ξεκινάει με την έναρξη της εταιρείας και λήγει την 31^η Δεκεμβρίου ή 30^η Ιουνίου η διάρκεια της οποίας μπορεί να είναι μέχρι 24 μήνες (υπερδωδεκάμηνη χρήση), οι διαχειριστικές περίοδοι έχουν διάρκεια πάντοτε δώδεκα μήνες. Η εταιρεία προβαίνει στην αποτίμηση των περιουσιακών της στοιχείων , συντάσσει τον ισολογισμό και τα αποτελέσματα χρήσης ακολουθώντας την αρχή της ομοιογένειας των οικονομικών καταστάσεων για να είναι δυνατή η σύγκριση των στοιχείων τους. Σε περίπτωση που από εξωγενή στοιχεία απαιτείται διαφοροποίηση είτε της μεθόδου αποτίμησης είτε της σύνταξης των χρηματοοικονομικών της καταστάσεων αυτό πρέπει να αναφέρεται στο προσάρτημα.

Οι οικονομικές καταστάσεις συντάσσονται ενιαία στην περίπτωση που η εταιρεία διαθέτει και υποκαταστήματα. Ο ισολογισμός, η κατάσταση των αποτελεσμάτων χρήσης καθώς και ο πίνακας διάθεσης των αποτελεσμάτων δημοσιεύονται στον πολιτικό και οικονομικό τύπο ενώ το προσάρτημα το οποίο είναι μια έκθεση όπου περιγράφονται πληροφορίες σχετικά με τους τρόπους σύνταξης των ανωτέρω οικονομικών καταστάσεων και τις μεθόδους αποτίμησης των περιουσιακών στοιχείων της εταιρείας κατατίθεται μαζί με αυτές στην εποπτεύουσα αρχή. Επίσης δημοσιεύονται και οι παρατηρήσεις των ελεγκτών. Για να είναι έγκυρες οι οικονομικές καταστάσεις πρέπει να φέρουν τουλάχιστον τις υπογραφές του διευθύνοντα συμβούλου ενός μέλους του Δ.Σ. καθώς και του υπεύθυνου φοροτέχνη –λογιστή που προέβη στη σύνταξή τους.

ΛΟΓΙΣΤΙΚΕΣ ΕΓΓΡΑΦΕΣ

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

1) Ιδρύεται Α.Ε. με μετοχικό κεφάλαιο 300.000Ε το οποίο αποτελείται από 100.000 μετοχές των 3^Ε έκαστη. Ιδρυτικά μέλη της Α.Ε. είναι οι μέτοχοι Α, Β, και Γ που κατέχουν αντίστοιχα το 45%, 30% και 25% του μετοχικού κεφαλαίου. Το κεφάλαιο θα καταβληθεί από τους μετόχους σε μετρητά. Ζητείται να γίνουν οι ημερολογιακές εγγραφές.

α)	33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ	300.000	
	33.03 Μέτοχοι-λογ/σμός		
	κάλυψης κεφαλαίου		
	33.03.01 Μέτοχος Α	135.000	
	33.03.02 Μέτοχος Β	90.000	
	33.03.03 Μέτοχος Γ	75.000	
	40 ΚΕΦΑΛΑΙΟ		300.000
	40.02 Οφειλόμενο μετοχικό		
	κεφάλαιο		
	40.02.00 Οφειλόμενο μετοχικό		
	κεφάλαιο	300.000	
	Κάλυψη μετοχικού κεφαλαίου βάσει άρθρου..καταστατικού		

β)	33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ	300.000	
	33.04 Οφειλόμενο κεφ.		
	33.04.01 Μέτοχος Α	135.000	
	33.04.02 Μέτοχος Β	90.000	
	33.04.03 Μέτοχος Γ	75.000	
	33ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		300.000
	33.03 Μέτοχοι-λογ/μός κάλυψης		
	κεφαλαίου		
	33.03.01 Μέτοχος Α	135.000	
	33.03.02 Μέτοχος Β	90.000	
	33.03.03 Μέτοχος Γ	75.000	

Απαίτηση της εταιρείας από τους μετόχους για την καταβολή του μετοχικού κεφαλαίου

γ) 38 ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ	135.000	
38.00 Ταμείο		
38.00.00 Ταμείο	135.000	
33ΧΡΕΩΣΤΕΣΔΙΑΦΟΡΟΙ		135.000
33.04 Οφειλόμενο κεφάλ.		
33.04.01 Μέτοχος Α	135.000	
Καταβολή μετοχικού κεφαλαίου, μέτοχος Α		
δ) 38 ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ	90.000	
38.00 Ταμείο		
38.00.00 Ταμείο	90.000	
33ΧΡΕΩΣΤΕΣΔΙΑΦΟΡΟΙ		90.000
33.04 Οφειλόμενο κεφάλαιο		
33.04.02 Μέτοχος Β	90.000	
Καταβολή μετοχικού κεφαλαίου, μέτοχος Β		
ε) 38 ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ	75.000	
38.00 Ταμείο		
38.00.00 Ταμείο	75.000	
33ΧΡΕΩΣΤΕΣΔΙΑΦΟΡΟΙ		75.000
33.04 Οφειλόμενο κεφάλ.		
33.04.03 Μέτοχος Γ	75.000	
Καταβολή μετοχικού κεφαλαίου, μέτοχος Γ		
στ) 40 ΚΕΦΑΛΑΙΟ	300.000	
40.02 Οφειλόμενο μετοχ.κεφά.		
40.02.00 Οφειλόμενο μετοχ.κεφάλ.	300.000	
40ΚΕΦΑΛΑΙΟ		300.000

40.00 Καταβεβλημένο μετοχ. κεφάλ.
 40.00.00 Καταβεβλημένο μετοχ.κεφάλ. 300.000
 Μεταφορά του οφειλόμενου σε καταβεβλημένο μετοχικό
 κεφάλαιο.

2)ΙδρύεταιΑ.Ε.μεμετοχικόκεφάλαιο200.000Ε το οποίο διαιρείταισε100.000
 κοινές μετοχές ονομαστική αξία μετοχής 2^Ε και τιμή έκδοσης 3^Ε. Το
 κεφάλαιο θα καταβληθεί σε μετρητά από τον Α κατά 60% και από τον Β
 κατά 40%. Ζητείται να γίνουν οι ημερολογιακές εγγραφές.

α) 33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ	200.000	
33.03 Μέτοχοι-λογ/μός κάλυψης κεφαλαίου		
33.03.01 Μέτοχος Α	120.000	
33.03.02 Μέτοχος Β	80.000	
40ΚΕΦΑΛΑΙΟ		200.000
40.02 Οφειλόμενο μετοχ.κεφάλ. κοινών μετοχών		
40.02.00 Οφειλόμενο μετοχικό κεφάλ.κοινών μετοχών	200.000	
Κάλυψη μετοχικού κεφαλαίου		
β) 33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ	200.000	
33.04 Οφειλόμενο μετοχ.κεφάλ.		
33.04.01 Μέτοχος Α	120.000	
33.04.02 Μέτοχος Β	80.000	
33ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		200.000
33.03 Μέτοχοι-λογ/μός κάλυψης κεφαλ.		
33.03.01 Μέτοχος Α	120.000	
33.03.02 Μέτοχος Β	80.000	
Απαιτήσεις της εταιρείας από τους μετόχους για καταβολή του μετοχικού κεφαλαίου		

γ) 33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		100.000
33.04 Οφειλόμενο μετοχ.κεφάλ.		
33.04.01 Μέτοχος Α	60.000	
33.04.02 Μέτοχος Β	40.000	
41 ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΑ		100.000
41.01 Οφειλόμενη διαφορά από έκδοση μετοχών υπέρ το άρτιο.		
41.01.00 Οφειλόμενη διαφορά από έκδοση Μετοχών υπέρ το άρτιο		100.000
Υπέρ το άρτιο κάλυψη του μετοχικού κεφαλαίου		
δ) 38 ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ		180.000
38.00 Ταμείο		
38.00.00 Ταμείο	180.000	
33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		180.000
33.04 Οφειλόμενο μετοχ. κεφάλ		
33.04.01 Μέτοχος Α	180.000	
Καταβολή υπέρ το άρτιο του μετοχικού κεφαλαίου μέτοχος Α.		
ε) 38 ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ		120.000
38.00 Ταμείο		
38.00.00 Ταμείο	120.000	
33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		120.000
33.04 Οφειλόμενο μετοχ.κεφάλ.		
33.04.02 Μέτοχος Β	120.000	
Καταβολή υπέρ το άρτιο του μετοχ. κεφαλαίου, μέτοχ.Β		
στ) 40 ΚΕΦΑΛΑΙΟ		200.000

40.02 Οφειλόμενο μετοχ.κεφάλ.		
κοινών μετοχ.		
40.02.00 Οφειλόμενο μετοχ.κεφάλ.		
κοινών μετοχ.	200.000	
41 ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΑ		100.000
41.01 Οφειλόμενη διαφορά από έκδοση μετοχών υπέρ το άρτιο		
41.01.00 Οφειλόμενη διαφορά από έκδοση μετοχ. υπέρ το άρτιο	100.000	
40ΚΕΦΑΛΑΙΟ		200.000
40.00 Καταβεβλημένο μετοχ.κεφάλ κοινών μετοχών		
40.00.00 Καταβεβλημένο μετοχ.κεφά. κοινών μετοχών	200.000	
41ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΑ		100.000
41.00 Καταβεβλημένη διαφορά από έκδοση μετοχών υπέρ το άρτιο		
41.00.00 Καταβεβλημένη διαφορά από έκδοση μετοχ. υπέρ το άρτιο	100.000	
Μεταφορά οφειλόμενου κεφαλαίου σε καταβεβλημένο		

3) Ιδρύεται Α.Ε. με ιδρυτικά μέλη τον μέτοχο Α με ποσοστό 60% και τον μέτοχο Β με ποσοστό 40%. Το μετοχικό κεφάλαιο ανέρχεται σε 200.000€. Αποτελείται από 50.000 μετοχές των 4€ έκαστη. Ο μέτοχος Α εισφέρει εκτός από μετρητά και μηχανήματα που η επιτροπή του άρθρου 9 του Κ.Ν.2190/1920 εκτίμησε σε 50.000€. Ο δε μέτοχος Β μόνο μετρητά. Κατά τη σύσταση, ο μέτοχος Α εισφέρει το μηχάνημα και μετρητά 30.000€, ο μέτοχος Β εισφέρει 40.000 € σε μετρητά. Το δε υπόλοιπο θα καταβληθεί σε δυο ισόποσες ετήσιες δόσεις, την επόμενη και μεθεπόμενη χρονιά. Ζητείται να γίνουν οι ημερολογιακές εγγραφές στα βιβλία της εταιρίας.

α) 33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ	200.000
33.03 Μέτοχοι-λογ/σμος κάλυψης	

κεφαλαίου		
33.03.01 Μέτοχος Α	120.000	
33.03.02 Μέτοχος Β	80.000	
40 ΚΕΦΑΛΑΙΟ		200.000
40.02 Οφειλόμενο μετοχ.		
κεφάλαιο		
40.02.00 Οφειλόμενο μετοχ.		
Κεφάλαιο	200.000	
Κάλυψη μετοχικού κεφαλαίου ως αρθρ. καταστατικού		

Παράδειγμα

Ιδρύεται Α.Ε. με ιδρυτικά μέλη τον μέτοχο Α με ποσοστό 60% και τον μέτοχο Β με ποσοστό 40%. Το μετοχικό κεφάλαιο ανέρχεται σε 200.000€. Αποτελείται από 50.000 μετοχές των 4€ έκαστη. Ο μέτοχος Α εισφέρει εκτός από μετρητά και μηχανήματα που η επιτροπή του άρθρου 9 του Κ.Ν.2190/1920 εκτίμησε σε 50.000€. Ο δε μέτοχος Β μόνο μετρητά. Κατά τη σύσταση, ο μέτοχος Α εισφέρει το μηχάνημα και μετρητά 30.000€, ο μέτοχος Β εισφέρει 40.000 € σε μετρητά. Το δε υπόλοιπο θα καταβληθεί σε δυο ισόποσες ετήσιες δόσεις, την επόμενη και μεθεπόμενη χρονιά.

Ζητείται να γίνουν οι ημερολογιακές εγγραφές στα βιβλία της εταιρίας.

33ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		200.000
33.03 Μέτοχοι - λογ/σμός κάλυψης κεφαλαίου		
33.03.1 Μέτοχος Α	120.00	
33.03.2 Μέτοχος Β	0	
	<u>80.00</u>	
	<u>0</u>	
40 ΚΕΦΑΛΑΙΟ		200.000
40.02 Οφειλόμενο μετοχικό κεφάλαιο		

40.02.00 Οφειλόμενο μετοχικό κεφάλαιο	<u>200.000</u>	
Κάλυψη μετοχικού κεφαλαίου ως άρθ... καταστατικού		
33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		200.000
33.04 Οφειλόμενο μετοχικό κεφάλαιο		
33.04.1 Μέτοχος Α	120.000	
33.04.2 Μέτοχος Β	<u>80.000</u>	
33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		200.000
33.03 Μέτοχοι - λογ/σμός κάλυψης κεφαλαίου		
33.03.1 Μέτοχος Α	120.000	
33.03.2 Μέτοχος Β	<u>80.000</u>	
Απαίτηση της εταιρίας από τους μετόχους για καταβολή του μετοχικού κεφαλαίου		
12 ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ		50.000
12.00 Μηχανήματα		
12.00.00 Μηχάνημα Α	<u>50.000</u>	
33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		50.000
33.04 Οφειλόμενο κεφάλαιο		
33.04.01 Μέτοχος Α	<u>50.000</u>	
Εισφορά μηχανήματος ως άρθ... καταστατικού		
38 ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ		30.000
38.00 Ταμείο		
38.00.00 Ταμείο	<u>30.000</u>	
33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		30.000
33.04 Οφειλόμενο κεφάλαιο		
33.04.01 Μέτοχος Α	<u>30.000</u>	
Εισφορά μετρητών κατά την ίδρυση άρθ... καταστατικού, μέτοχος Α		
38 ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ		40.000
38.00 Ταμείο		
38.00.00 Ταμείο	<u>40.000</u>	

33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ	40.000
33.04 Οφειλόμενο κεφάλαιο	
33.04.02 Μέτοχος Β	<u>40.000</u>
Εισφορά μετρητών κατά την ίδρυση άρθ... καταστατικού, μέτοχος Β	

Στο τέλος της χρήσης, τα ποσά που θα καταβληθούν μετά το τέλος της επόμενης χρήσης, θα μεταφερθούν στον λογαριασμό «18.12 Οφειλόμενο κεφάλαιο επόμενων χρήσεων».

18 ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ & ΛΟΙΠΕΣ	
ΜΑΚΡ/ΘΕΣΜΕΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ	40.000
18.12 Οφειλόμενο κεφάλαιο	
18.12.1 Μέτοχος Α	20.000
18.12.2 Μέτοχος Β	<u>20.000</u>
33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ	40.000
33.04. Οφειλόμενο κεφάλαιο	
33.04.1 Μέτοχος Α	20.000
33.04.2 Μέτοχος Β	<u>20.000</u>
Μεταφορά οφειλομένου κεφαλαίου σε μακροπρόθεσμες απαιτήσεις από μετόχους	

Κατά την καταβολή της δόσης το επόμενο έτος έχουμε :

38 ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ	20.000
38.00 Ταμείο	
38.00.00 Ταμείο	<u>20.000</u>
33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ	20.000
33.04 Οφειλόμενο κεφάλαιο	
33.04.01 Μέτοχος Α	<u>20.000</u>
Καταβολή μετρητών από μέτοχο Α	
38 ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ	20.000
38.00 Ταμείο	
38.00.00 Ταμείο	<u>20.000</u>

33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		20.000
33.04 Οφειλόμενο κεφάλαιο		
33.04.02 Μέτοχος Β	<u>20.000</u>	
Καταβολή μετρητών από μέτοχο Β		

Στο τέλος της χρήσης οι μακροπρόθεσμες απαιτήσεις θα καταστούν βραχυπρόθεσμες με την εξής εγγραφή :

33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		40.000
33.04 Οφειλόμενο κεφάλαιο		
33.04.1 Μέτοχος Α	20.000	
33.04.2 Μέτοχος Β	<u>20.000</u>	
18ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ & ΛΟΙΠΕΣ		
ΜΑΚΡ/ΘΕΣΜΕΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ		40.000
18.12 Οφειλόμενο κεφάλαιο		
18.12.1 Μέτοχος Α	20.000	
18.12.2 Μέτοχος Β	<u>20.000</u>	

Μεταφορά μακροπρόθεσμων απαιτήσεων από μετόχους σε βραχυπρόθεσμες

Κατά την εξόφληση του κεφαλαίου θα έχουμε

38 ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ		20.000
38.00 Ταμείο		
38.00.00 Ταμείο	<u>20.000</u>	
33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ	20.000	
33.04 Οφειλόμενο κεφάλαιο		
33.04.01 Μέτοχος Α	<u>20.000</u>	
Καταβολή μετρητών ως άρθ... καταστατικού, μέτοχος Α		

38 ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ		20.000
38.00 Ταμείο		
38.00.00 Ταμείο	<u>20.000</u>	
33 ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ		20.000
33.04 Οφειλόμενο κεφάλαιο		
33.04.02 Μέτοχος Β	<u>20.000</u>	
Καταβολή μετρητών ως άρθ... καταστατικού, μέτοχος Β		

40 ΚΕΦΑΛΑΙΟ		200.000
40.01 Οφειλόμενο κεφάλαιο		
40.01.00 Οφειλόμενο κεφάλαιο	<u>200.000</u>	
40 ΚΕΦΑΛΑΙΟ		200.000
40.00 Καταβεβλημένο μετοχικό κεφάλαιο		
40.00.00 Καταβεβλημένο μετοχικό κεφάλαιο	<u>200.000</u>	
Μεταφορά του οφειλόμενου σε καταβεβλημένο μετοχικό κεφάλαιο		

Συνήθης είναι η περίπτωση, κατά την οποία η τιμή έκδοσης της μετοχής είναι μεγαλύτερη από την ονομαστική της αξία, έκδοση μετοχών «υπέρ το άρτιο». Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση κατά την οποία είναι αναγκαία η ύπαρξη περισσότερων κεφαλαίων για την πραγματοποίηση επενδυτικών προγραμμάτων, καθώς επίσης και στην περίπτωση, που η δυναμική της εταιρίας προσδίδει μεγαλύτερη καθαρή θέση.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός είναι ένας πολύ διαδεδομένος τρόπος ψυχαγωγίας, ειδικά στον [Αυτικό Κόσμο](#) ενώ παράλληλα αποτελεί μια πολύ μεγάλη βιομηχανία και σημαντικότερη πηγή εσόδων για παραδοσιακά τουριστικές χώρες όπως την [Γαλλία](#), [Ισπανία](#), [Ιταλία](#) και την [Ελλάδα](#). Πρόσφατα χάρη στην μεγάλη μείωση του κόστους ταξιδιού και της πτώσης του Τείχους, υπάρχουν ανερχόμενοι τουριστικοί προορισμοί όπως [Τσεχία](#), [Ουγγαρία](#), [Κροατία](#), [Τουρκία](#), [Αίγυπτος](#), που προσελκύουν κάθε χρόνο και περισσότερους τουρίστες με όπλο τις χαμηλές τιμές και την καλή εξυπηρέτηση.

Οι πολιτικοί σήμερα φαίνεται να αγνοούν και να μην αντιλαμβάνονται την πραγματική διάσταση της τουριστικής δραστηριότητας. Όμως ο τουρισμός, αφού διάνυσε μία σειρά εξελικτικών σταδίων, παρ' όλα τα προβλήματα

που αντιμετωπίζει, φαίνεται να έχει ενηλικιωθεί και να γίνεται όλο και ευρύτερα αποδεκτή η πολιτική, οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική του διάσταση.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Πολλές είναι οι προσπάθειες που έχουν γίνει για να δοθεί ένας επακριβής ορισμός του Τουρισμού. Από τα κύρια χαρακτηριστικά του, πέντε μπορούν να εξακριβωθούν εννοιολογικά και συγκεκριμένα τα εξής:

- Ο τουρισμός είναι αποτέλεσμα μεμονωμένης ή ομαδικής μετακίνησης ανθρώπων σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς και η διαμονή τους σε αυτούς επί τουλάχιστον ένα 24ωρο με σκοπό την ικανοποίηση των τουριστικών τους αναγκών.

- Οι διάφορες μορφές του τουρισμού περιλαμβάνουν απαραίτητα δύο βασικά στοιχεία: Το ταξίδι στον τουριστικό προορισμό και τη διαμονή σε αυτόν, συμπεριλαμβανομένου της διατροφής.

- Το ταξίδι και η διαμονή λαμβάνουν χώρα εκτός του τόπου της μόνιμης διαμονής των ανθρώπων που αποφασίζουν να μετακινηθούν για τουριστικούς λόγους.

- Η μετακίνηση ανθρώπων σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς είναι προσωρινού και βραχυχρόνιου χαρακτήρα, που σημαίνει ότι πρόθεσή τους είναι να επιστρέψουν στον τόπο της μόνιμης κατοικίας τους μέσα σε λίγες, μέρες βδομάδες ή μήνες.

- Οι άνθρωποι επισκέπτονται τουριστικούς προορισμούς για τουριστικούς λόγους, δηλαδή για λόγους άλλους από εκείνους της μόνιμης διαμονής τους ή της επαγγελματικής απασχόλησής τους.

Το [1941](#) οι καθηγητές Hunziker και Graf του Πανεπιστημίου της [Βέρνης](#) υποστήριξαν την άποψη πως ο τουρισμός πρέπει να οριστεί σαν το σύνολο των φαινομένων και σχέσεων που προκύπτουν από την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού σε έναν προορισμό και τη διαμονή σε αυτόν μη μόνιμων κατοίκων του.

Διακρίσεις Τουρισμού

- Εγχώριος τουρισμός (domestic tourism): ο τουρισμός των κατοίκων μίας χώρας όταν ταξιδεύουν μόνο εντός αυτής (πχ. ένας Αθηναίος πηγαίνει στην Τρίπολη)
- Εξερχόμενος τουρισμός (outbound tourism): αφορά στους μόνιμους κατοίκους μίας χώρας οι οποίοι ταξιδεύουν σε μία άλλη χώρα (πχ. ένας Έλληνας που ταξιδεύει στη Γαλλία)
- Εισερχόμενος τουρισμός (inbound tourism): ο τουρισμός των αλλοδαπών οι οποίοι ταξιδεύουν σε δεδομένη χώρα (πχ. ένας Γάλλος που ταξιδεύει στην Ελλάδα)
- Διεθνής τουρισμός (international tourism): το σύνολο του εισερχόμενου και του εξερχόμενου τουρισμού.
- Εσωτερικός τουρισμός (internal tourism): το σύνολο του εγχώριου και του εισερχόμενου τουρισμού
- Εθνικός τουρισμός: (national tourism): το σύνολο του εγχώριου και του εξερχόμενου τουρισμού.

Ορισμός Τουρίστα

Η ελλιπής θεώρηση του ορισμού του τουρισμού και των μονάδων μέτρησης του (αφίξεις στα σύνορα) εκ μέρους ενός αριθμού κρατών που επιδίωκαν να αναλύσουν το διεθνή τουρισμό και να τον ερμηνεύσουν ως οικονομικό φαινόμενο ώθησαν πολλούς διεθνείς οργανισμούς (Π.Ο.Τ., Ο.Ο.Σ.Α., Ε.Ε.) να εμπλακούν σε μία διαδικασία ομογενοποίησης των στατιστικών του τουρισμού, της επιστημονικής θεώρησης του και της βαθύτερης γνώσης του.

Το 1937 η επιτροπή των στατιστικολόγων της Κοινωνίας των Εθνών προτείνει στα κράτη-μέλη της να υιοθετήσουν τον ακόλουθο ορισμό του τουρίστα: «Ως τουρίστας ορίζεται κάθε άτομο σε μετακίνηση, διάρκειας τουλάχιστον είκοσι τεσσάρων ωρών, εκτός του τόπου στον οποίο

βρίσκεται η κύρια κατοικία του».

Κατ' αυτό τον τρόπο θεωρεί τουρίστες:

- Τα άτομα που πραγματοποιούν ένα ταξίδι αναψυχής ή ταξιδεύουν για οικογενειακούς λόγους, για λόγους υγείας κ.λπ.
- Τα άτομα τα οποία συμμετέχουν σε συνέδρια ή αποστολές (επιστημονικές, διοικητικές, διπλωματικές, θρησκευτικές κ.λ.π.)
- Τα άτομα που πραγματοποιούν επαγγελματικά ταξίδια.
- Τα άτομα που συμμετέχουν σε θαλάσσιες κρουαζιέρες, ακόμα και αν η διάρκεια παραμονής τους είναι μικρότερη των είκοσι τεσσάρων ωρών.

Το 1953 η επιτροπή των στατιστικολόγων των Ηνωμένων Εθνών ορίζει ως τουρίστα «τον μη κάτοικο, που έχει την πρόθεση να παραμείνει εντός της χώρας ένα έτος το πολύ, χωρίς να εξασκήσει αμοιβόμενο επάγγελμα».

Το 1954 η Σύνοδος των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τις τελωνειακές ρυθμίσεις προς όφελος των τουριστικών μετακινήσεων, ορίζει ως τουρίστα «κάθε άτομο το οποίο διαμένει από είκοσι τέσσερις ώρες μέχρι έξι μήνες σε μία ξένη χώρα και του οποίου το κίνητρο του ταξιδιού χαρακτηρίζεται «νόμιμο» και είναι διαφορετικό της μετανάστευσης».

Το 1957 η Διεθνής Ένωση των Επισήμων Οργανισμών Τουρισμού (U.I.O.O.T.) επαναφέρει τον ορισμό του τουρίστα που είχε επεξεργαστεί η επιτροπή των στατιστικολόγων της Κοινωνίας των Εθνών το 1937 με μερικές τροποποιήσεις: «Οι ξένοι φοιτητές θεωρούνται τουρίστες, ενώ οι ταξιδιώτες σέτ με χρόνο παραμονής μικρότερο των είκοσι τεσσάρων ωρών καθώς και οι εκδρομείς δε θεωρούνται».

Το 1963 η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τον τουρισμό και τα διεθνή ταξίδια, η οποία πραγματοποιήθηκε στη Ρώμη από τις 21 Αυγούστου έως τις 5 Σεπτέμβρη, ορίζει ως επισκέπτη «κάθε άτομο το οποίο μετακινείται σε μία άλλη χώρα, διαφορετική από εκείνη της μόνιμης κατοικίας του, για οποιονδήποτε λόγο εκτός από εκείνον της άσκησης αμοιβόμενου επαγγέλματος».

Ο ορισμός καλύπτει δύο κατηγορίες επισκεπτών, τους τουρίστες και τους εκδρομείς, ο οποίοι ορίζονται με τον ακόλουθο τρόπο:

- Τουρίστες είναι οι προσωρινοί επισκέπτες, οι οποίοι παραμένουν τουλάχιστον εικοσιτέσσερις ώρες στην επισκεπτόμενη χώρα και των οποίων τα κίνητρα είναι:

- α) αναψυχή, θρησκεία, σπορ, σπουδές, υγεία κ.λπ.

- β) επαγγελματικά ταξίδια, αποστολές, οικογένεια κ.λπ.

- Εκδρομείς χαρακτηρίζονται οι προσωρινοί επισκέπτες των οποίων η παραμονή δεν υπερβαίνει τις είκοσι τέσσερις ώρες στην επισκεπτόμενη χώρα.

Το 1967 η ομάδα των στατιστικολόγων του διεθνούς τουρισμού της Επιτροπής Στατιστικής των Ηνωμένων Εθνών διακηρύσσει σε όλες τις χώρες-μέλη τη χρήση του ορισμού του «επισκέπτη» όπως αυτός είχε οριστεί τέσσερα έτη πριν στη Συνδιάσκεψη της Ρώμης. Κατ' αυτό τον τρόπο η επιτροπή τουρισμού του Ο.Ο.Σ.Α. θα αποφασίσει την υιοθέτηση του συγκεκριμένου ορισμού από το 1970, εφόσον ο U.I.O.O.T. τον είχε υιοθετήσει από το 1968.

Το 1971 η C.N.U.C.E.D. σε συνεργασία με το γραφείο στατιστικής των Ηνωμένων Εθνών και τον U.I.O.O.T., επεξεργάζεται μία σειρά «κατευθυντήριων γραμμών για την παρουσίαση των στατιστικών του τουρισμού», που είχε ήδη προετοιμάσει και εκδώσει με τη μορφή εγχειριδίου το 1968 ο U.I.O.O.T.

Οι ακριβέστεροι και πλέον επεξεργασμένοι ορισμοί του τουρισμού, οι οποίοι αντανakλούν τον πολυσύνθετο και ταυτόχρονα ευρύ του χαρακτήρα, ο οποίος καλύπτει μία πληθώρα δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τον ελεύθερο χρόνο, την αναψυχή, την οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό κ.λπ., είναι εκείνος του U.I.O.O.T. (1957) και των Ηνωμένων Εθνών (1963).

Στην ίδια φιλοσοφία των προηγούμενων ορισμών διέπτει και σήμερα τον ορισμό που αποδέχεται και συνιστά ο Π.Ο.Τ., ο οποίος υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Στατιστικών Στοιχείων των Ηνωμένων Εθνών το Μάρτιο του 1993. Σύμφωνα μ' αυτόν, ως τουρίστας ορίζεται κάθε άτομο το οποίο ταξιδεύει σε μία χώρα εκτός εκείνης της μόνιμης διαμονής του, για χρονική περίοδο διάρκειας είκοσι τεσσάρων ωρών το ελάχιστο και ενός έτους το μέγιστο και ο σκοπός επίσκεψης του οποίου δεν έχει σχέση με την άσκηση οποιασδήποτε αμειβόμενης δραστηριότητας στη χώρα επίσκεψης. Αυτός ο ορισμός περιλαμβάνει τα άτομα που ταξιδεύουν για

αναψυχή, επισκέψεις φίλων και συγγενών, για επαγγελματικούς, θρησκευτικούς και άλλους λόγους.

Μαζικός Τουρισμός

Ο μαζικός τουρισμός είναι μια σχετικά νέα ιδέα, που προήλθε από την μεγάλη άνοδο των εισοδημάτων μετά την [Βιομηχανική Επανάσταση](#). Πριν από αυτή, τα ταξίδια πολιτιστικού ή ψυχαγωγικού χαρακτήρα ήταν αποκλειστικό προνόμιο λίγων εκλεκτών περιηγητών, συνήθως αριστοκρατών.

Σήμερα, ο μαζικός τουρισμός είναι αποφευκτέος λόγω των δυσμενών επιπτώσεων που προκαλεί στο φυσικό περιβάλλον αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο. Η παγκόσμια τάση σήμερα είναι ο τουρισμός να είναι φιλικός ως προς τον άνθρωπο και ως προς το φυσικό περιβάλλον. Μορφές τουρισμού όπως ο [αγροτουρισμός](#), ο [περιηγητικός τουρισμός](#), ο [πολιτιστικός τουρισμός](#), ο [συνεδριακός τουρισμός](#) αλλά και ο τουρισμός των πόλεων (city breaks) θεωρούνται σήμερα οι μορφές που θα πρέπει να επικρατήσουν προκειμένου η τουριστική ανάπτυξη να καταστεί βιώσιμη καθώς και να καταπολεμηθεί η εποχικότητα.

Εναλλακτικός Τουρισμός

Ο εναλλακτικός τουρισμός αποτελεί τμήμα των ειδικών μορφών τουρισμού, οι οποίες χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού κινήτρου στη ζήτηση και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής (προσφοράς). Με τον εναλλακτικό τουρισμό (alternative tourism), οι άνθρωποι αναζητούν ένα διαφορετικό τρόπο διακοπών, ο οποίος συνδέεται με την προστασία της τοπικής κουλτούρας, την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος αλλά και με την αποφυγή της χρήσης υπηρεσιών οργανωμένου μαζικού τουρισμού.

Οικολογικός Τουρισμός

Η Ελλάδα διαθέτει ιδιαίτερα πλούσιο και ποικίλο φυσικό περιβάλλον,

καθώς παρά τη μικρή της έκταση παρουσιάζει σπάνια γεωμορφολογία με έντονες αντιθέσεις και πολλές περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας. Χιλιάδες δαντελωτές ακτές, επιβλητικά βουνά, σπήλαια και φαράγγια, λίμνες, ποτάμια, βιότοποι εξαιρετικής ομορφιάς και μοναδικά οικοσυστήματα «προικίζουν» την ελληνική γη με εντυπωσιακά τοπία, τα οποία σε συνδυασμό με το ήπιο [κλίμα](#) της χώρας, καθιστούν την Ελλάδα ιδανικό προορισμό για τους λάτρεις του οικολογικού-εναλλακτικού τουρισμού.

Επισκεπτόμενος διάφορες περιοχές της χώρας, ο φυσιολάτρης περιηγητής έχει την ευκαιρία:

-να περιπλανηθεί στα αισθητικά δάση ή να εξερευνήσει τους εθνικούς δρυμούς όχι μόνο στην ορεινή ενδοχώρα αλλά και σε ορισμένα νησιά ή κοντά σε ποταμούς και σε λίμνες

-να απολαύσει τα υπέροχα μνημεία της φύσης, τα φαράγγια, τα σπήλαια και τους καταρράκτες

-να παρατηρήσει και να θαυμάσει τα σπάνια είδη πουλιών που φωλιάζουν ή καταφεύγουν στα παράκτια οικοσυστήματα και τους υγρότοπους (βραχώδεις ακτές, αμμώδεις παραλίες, αμμοθίνες, «δέλτα» ποταμών, λίμνες, έλη, αλίπεδα κ.α.)

-να μελετήσει την εξαιρετική ποικιλία της χλωρίδας στην ελληνική ύπαιθρο

-να επισκεφθεί τα μοναδικά θαλάσσια πάρκα της Αλοννήσου και της Ζακύνθου, όπου βρίσκουν, αντίστοιχα, καταφύγιο δύο προστατευόμενα είδη, η μεσογειακή φώκια μονάχους-μονάχους και η θαλάσσια χελώνα καρέτα-καρέτα.

-να συμμετάσχει σε δραστηριότητες extreme σπορ (κανόε-καγιάκ, rafting, monoraft, hydrospeed, canyoning, ποδήλατο βουνού κ.α.), που τα τελευταία χρόνια γνωρίζουν θεαματική άνοδο στην Ελλάδα

-τέλος, να διαμείνει σε πρότυπες [αγροτουριστικές μονάδες](#), που αναπτύσσονται σε όλη την επικράτεια και δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη να γνωρίσει την τοπική αρχιτεκτονική, πολιτισμική και γαστρονομική παράδοση, αλλά και τα προϊόντα, τις αγροτικές ασχολίες και την καθημερινή ζωή των κατοίκων κάθε περιοχής.

Οι επισκέπτες των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών οφείλουν να τηρούν προσεκτικά τις απαιτήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος

από τη ρύπανση, την αποφυγή κάθε ενόχλησης των φυσικών βιοτόπων και διατάραξης της ισορροπίας των οικοσυστημάτων. Πληροφορίες για το πώς μπορείτε να επισκεφθείτε προστατευμένες περιοχές και να συμμετέχετε σε ειδικά προγράμματα, παρέχουν τα διάφορα τοπικά κέντρα πληροφόρησης, η τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς και ειδικευμένα γραφεία.

Πολιτιστικός τουρισμός

Μολονότι δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός για τον πολιτιστικό τουρισμό, για τον σκοπό αυτού του άρθρου μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον ορισμό που δίνει η Επιτροπή Καναδικού Τουρισμού (CTC). Σύμφωνα με αυτόν:

Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε ένα είδος τουρισμού ως πολιτιστικό όταν η συμμετοχή σε πολιτιστικές και εκπαιδευτικές εμπειρίες ή εμπειρίες που αναφέρονται στην πολιτιστική κληρονομιά αποτελούν ένα σημαντικό παράγοντα του ταξιδιού.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO) θεωρεί πως πολιτιστικός τουρισμός είναι το ταξίδι που γίνεται με κίνητρο βασικά πολιτιστικό – περιλαμβάνοντας εκπαιδευτικές περιηγήσεις, θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ, προσκυνήματα, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και μουσεία, καθώς και τη μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος, του λαϊκού πολιτισμού και της τέχνης.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι πολιτιστικό τουρισμό έχουμε όταν ο επισκέπτης θέλει να κατανοήσει και να εκτιμήσει τον βασικό χαρακτήρα ενός τόπου και τον πολιτισμό του ως σύνολο, περιλαμβάνοντας:

- την ιστορία και την αρχαιολογία
- τον λαό και τον τρόπο ζωής του
- την πολιτιστική εξέλιξη
- τις τέχνες και την αρχιτεκτονική
- το φαγητό, το κρασί και την τοπική παραγωγή
- την κοινωνική, οικονομική και πολιτική δομή
- τη μορφολογία της περιοχής
- τα διάφορα φεστιβάλ και εκδηλώσεις

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού εκτιμά ότι ο πολιτιστικός τουρισμός αναπτύσσεται με ρυθμό 15% τον χρόνο και ότι το 37% όλων

των διεθνών ταξιδιών περιλαμβάνει ένα πολιτιστικό στοιχείο. Από το άλλο μέρος, ο μαζικός τουρισμός αναπτύσσεται με ρυθμό μόνο 8% τον χρόνο.

Σύμφωνα με τις έρευνες, το προφίλ των πολιτιστικών τουριστών (σε σχέση με εκείνο των τουριστών που ακολουθούν τον μαζικό τουρισμό) φαίνεται να έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- ηλικία 45 ως 64 χρόνων
- οι γυναίκες είναι περισσότερες από τους άντρες
- μετα-δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- υψηλότερο εισόδημα
- ξοδεύουν 10 ως 15% περισσότερα για κάθε ημέρα ταξιδιού
- ξοδεύουν περισσότερα σε καταναλωτικά προϊόντα όπως σουβενίρ, χειροποίητα είδη, ρουχισμό κλπ.

Αγροτουρισμός

Ο Αγροτουρισμός είναι μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο.

Αγροτουρισμός είναι η παράλληλη ανάπτυξη δραστηριοτήτων που αποσκοπεί στην οικονομική και την κοινωνική αναβάθμιση των αγροτικών περιοχών και γενικότερα της υπαίθρου, με την ανάδειξη και στήριξη:

- της ήπιας και μικρής κλίμακας προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών
- της τοπικής αγροτικής παραγωγής
- της δημιουργίας και εμπορίας παραδοσιακών προϊόντων
- του πολιτιστικού και φυσικού πλούτου της κάθε περιοχής

Η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού, ενδιαφέρει κυρίως τους παρακάτω φορείς / επιχειρήσεις:

- Παραδοσιακά Καταλύματα
- Παραδοσιακά εστιατόρια και καφεενεία
- Παραγωγούς και εμπόρους τοπικών προϊόντων
- Επιχειρήσεις δραστηριοτήτων
- Μουσεία κάθε είδους
- Συλλόγους (Πολιτιστικούς, Φυσιολατρικούς, Ορειβατικούς, κλπ)

- Συνεταιρισμούς (Γυναικείους, Αγροτικούς κλπ)
- Τοπική αυτοδιοίκηση
- Σχολεία / Εκπαιδευτικά Ιδρύματα

Όμως ενδιαφέρει επίσης τον κάθε κάτοικο και επαγγελματία της περιοχής στην οποία αναπτύσσεται μια Αγροτουριστική δραστηριότητα καθώς:

Στον Αγροτουρισμό ο τουρίστας είναι επισκέπτης, φίλος, θαυμαστής του τόπου, είναι ένας «φιλοξενούμενος», ένας ταξιδιώτης που αναζητά τα μυστικά, την αυθεντικότητα και την ομορφιά του, εστιάζοντας στην ήσυχη ζωή, τη φυσική κληρονομιά και όλα όσα μοναδικά και ξεχωριστά έχει να προσφέρει ο κάθε προορισμός.

Ολόκληρη η φιλοσοφία του Αγροτουρισμού βασίζεται στη διαπροσωπική, ανθρώπινη, άμεση και φιλόξενη σχέση μεταξύ του κατοίκου της υπαίθρου και του επισκέπτη. Για το λόγο αυτό φέρνουμε τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση, με την καλλιέργεια της γης, την περισυλλογή του καρπού, με τους ανθρώπους της περιοχής μας. Ο επισκέπτης μαθαίνει να φτιάχνει στον αργαλειό, να κεντάει, να παρατηρεί τα ζώα και τα πουλιά, να δοκιμάζει το κρασί και το τσίπουρο, να συμμετέχει στην παραγωγή τους, να καταλαβαίνει τη σωστή ώρα του τρύγου, τη γεύση, το άρωμα, το χρώμα του κρασιού της περιοχής μας, τη χρήση του κρόκου, τη διαφορά στις ποικιλίες του μελιού, τη διαδικασία και επιλογή κατά την περισυλλογή των μανιταριών ή των κάστανων.

Του προτείνουμε δασώδη μονοπάτια, γαλήνιες λίμνες και ορμητικά ποτάμια, του προσφέρουμε την δυνατότητα για αθλήματα περιπέτειας (extreme sports) και τον ξεναγούμε σε παλιές εκκλησιές και μοναστήρια, πέτρινα γεφύρια και αρχαιολογικά ευρήματα, τον προσκαλούμε να συμμετάσχει σε τοπικά πανηγύρια, γιορτές, έθιμα.

Θαλάσσιος Τουρισμός

Ο θαλάσσιος τουρισμός αναφέρεται στο σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στο θαλάσσιο χώρο μιας χώρας υποδοχής τουριστών και όχι μόνο. Αναμφίβολα ο θαλάσσιος τουρισμός αποτελεί μια από τις δυναμικότερες και επιλεκτικότερες μορφές του

σύγχρονου τουρισμού, αφού η σημασία του στις τουριστικές οικονομίες των χωρών που έχουν τόσο τις φυσικές προϋποθέσεις όσο και τις οικονομικές δυνατότητες να τον αναπτύξουν είναι κυριολεκτικά μεγάλη.

Η πιο παραγωγική και συναλλαγματοφόρα δραστηριότητα του θαλάσσιου τουρισμού είναι, οπωσδήποτε, εκείνη της ναύλωσης σκαφών αναψυχής κάθε είδους, όπως για παράδειγμα πολυτελών θαλαμηγών, ιστιοφόρων, ταχύπλων σκαφών κλπ. Η πελατεία στην οποία απευθύνεται και οι ανάγκες ή επιθυμίες της οποίας ικανοποιεί, είναι κατά το πλείστον τουρίστες ψηλής εισοδηματικής στάθμης.

Άλλη αξιόλογη συναλλαγματοφόρα δραστηριότητα του θαλάσσιου τουρισμού είναι και αυτή των κρουαζιέρων, η ζήτηση των οποίων παρουσιάζει διεθνώς σημαντική αύξηση. Οι σύγχρονες τάσεις της αγοράς κρουαζιέρων συγκλίνουν στα μεγαλύτερα και πολυτελέστερα κρουαζιερόπλοια, τα οποία εξασφαλίζουν ψηλή ποιότητα διαμονής και ψυχαγωγίας στους πελάτες τους, που κατά κανόνα αποτελούν τουρίστες μέσης και ψηλής εισοδηματικής στάθμης.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού είναι η δημιουργία της κατάλληλης υποδομής, το κόστος της οποίας κάθε άλλο παρά χαμηλό είναι, ιδιαίτερα δε σε ό,τι αφορά στην κατασκευή σύγχρονων και άρτια εξοπλισμένων μαρίνων για τον ελλιμενισμό, τον ανεφοδιασμό και γενικά την εξυπηρέτηση των σκαφών αναψυχής, άσχετα αν αυτά είναι ενοικιαζόμενα ή ιδιωτικής χρήσης και στη συμπλήρωση ή και ανανέωση του στόλου των σκαφών αναψυχής και των κρουαζιερόπλοιων.

Θρησκευτικός Τουρισμός

Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που αφορά σε μια κατηγορία ατόμων που επισκέπτονται θρησκευτικούς τόπους που βρίσκονται στη χώρα της μόνιμης διαμονής τους ή σε κάποια άλλη είτε για λόγους λατρείας είτε για να πάρουν μέρος σε κάποιες θρησκευτικές εκδηλώσεις ή τελετές είτε για να πάνε κάποιο τάμα που είχαν κάνει κλπ.

Η μορφή αυτή τουρισμού είναι επίσης περιορισμένης διάρκειας, συνήθως μια ως τρεις ημέρες. Επίσης τα τουριστικά πακέτα για θρη-

σκευτικό τουρισμό είναι σχετικά φτηνότερα από εκείνα άλλων μορφών τουρισμού επειδή είναι οπωσδήποτε λιγότερα, ενώ τα οικονομικά ωφελήματα για τους θρησκευτικούς τόπους και κατ' επέκταση για τις οικονομίες των χωρών στις οποίες βρίσκονται αυτοί σημαντικά.

Τουρισμός και Ίντερνετ

Η συνεχής και αλματώδης πρόοδος της τεχνολογίας και της χρήσης του διαδικτύου, φέρνουν στο προσκήνιο νέες ευκαιρίες για την προώθηση του τουρισμού στη χώρα μας, τονίζουν την αναγκαιότητα για χρήση αποδοτικότερων και «εξυπνότερων» μεθόδων προσέλκυσης τουριστών, καθώς και για τη διατήρηση της επιθυμίας τους για πραγματοποίηση διακοπών στην Ελλάδα.

Τόσο τώρα όσο και στο παρελθόν, γεωπολιτικές κρίσεις στην ευρύτερη περιοχή αποτέλεσαν πάντα μία απειλή για τον τουρισμό στη χώρα μας. Οι μακροπρόθεσμες συνέπειες από συνεχόμενες αποτυχημένες τουριστικές περιόδους, σε συνδυασμό με τον ανταγωνισμό από άλλες χώρες, ενέχουν σοβαρούς κινδύνους: παρακμή των τουριστικών εγκαταστάσεων στη χώρα και περαιτέρω ερήμωση των νησιών, τα οποία βασίζονται κατά γενική ομολογία στο συνάλλαγμα των ξένων επισκεπτών αλλά και στα λεφτά που αφήνουν οι Έλληνες ταξιδιώτες κατά την καλοκαιρινή περίοδο.

Πολλά μπορούν να γίνουν - και γίνονται - για την αντιμετώπιση αυτών των κινδύνων και οι τεχνολογίες της πληροφορικής έχουν να προσφέρουν σημαντική υπηρεσία.

Η ψηφιακή τηλεπικοινωνία σε συνδυασμό με την τεχνολογία της πληροφορίας δεν αποτελούν δυνατή επιλογή αλλά αναγκαιότητα για τον τουρισμό. Αρχικά όμως, αξίζει να αναφερθούμε σε ορισμένα στοιχεία και γεγονότα που υπογραμμίζουν ακόμα περισσότερο την αναγκαιότητα του συγκερασμού της νέας τεχνολογίας του διαδικτύου και του τομέα του τουρισμού.

Η παγκόσμια εξάπλωση του διαδικτύου και η σημασία της για τις τουριστικές αγορές

Η παγκόσμια εξάπλωση του διαδικτύου συνιστά αδιαμφισβήτητο γεγονός που το καθιστά πλέον ένα από τα ισχυρότερα μέσα ενημέρωσης και διακίνησης πληροφοριών. Επομένως, κρίνεται απαραίτητη η αξιοποίησή του για την προώθηση του τουρισμού.

Σύμφωνα με την αναφορά Ηλεκτρονικού Εμπορίου και Ανάπτυξης του 2001 (<http://www.unctad.org/en/docs/ecdr01ove.en.pdf>) που δημοσιεύτηκε από το Συμβούλιο περί Εμπορίου και Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD), αναπτυσσόμενες χώρες όπως οι Φιλιππίνες μπορούν να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους σε παγκόσμιο επίπεδο διαμέσου του [Ηλεκτρονικού Εμπορίου](#).

Καθώς η τουριστική βιομηχανία αποτελεί συχνά ένα προσοδοφόρο μέσο για τις αναπτυσσόμενες χώρες, η στρατηγική χρήση του διαδικτύου θα βοηθούσε αυτές τις χώρες να δώσουν μια ώθηση στην τουριστική τους αγορά.

Η συγκεκριμένη αναφορά τόνισε τη δραματική αύξηση στη χρήση του διαδικτύου στις αναπτυσσόμενες χώρες, κυρίως στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α., για την αγορά προϊόντων σχετικά με τον τουρισμό. "Από το σύνολο 64 δισεκατομμυρίων δολαρίων πωλήσεων [ηλεκτρονικού εμπορίου](#) το 1999, τα ταξίδια, τα μεταφορικά, και οι κρατήσεις ξενοδοχείων μαζί αποτέλεσαν το 38.5% όλων των online πωλήσεων" .

Σύμφωνα με την ίδια αναφορά, οι επιχειρήσεις που αποτελούν την αγορά Ηλεκτρονικού Τουρισμού (e-tourism) περιλαμβάνουν online πράκτορες, αεροπορικές εταιρίες, ταξιδιωτικές πηγές, ξενοδοχεία/ θέρετρα, προορισμούς, κρατήσεις δωματίων, μεταφορικά μέσα, διακοπές, ενοικιάσεις οχημάτων, κρουαζιέρες, ταξιδιωτικές περιπέτειες.

Η άποψη των καταναλωτών και τα κίνητρα που τους ωθούν στις online συναλλαγές

Επιπλέον, έρευνα που διεξάχθηκε σε 1351 ταξιδιώτες αναψυχής και 1200 εργαζόμενους ταξιδιώτες τον Απρίλιο του 2002 έδειξε πως το 66% των ερωτηθέντων πιστεύει πως οι δικτυακοί τόποι ηλεκτρονικού τουρισμού παρέχουν καλύτερες υπηρεσίες από τους ταξιδιωτικούς πράκτορες.

Σύμφωνα με την έρευνα, το 39% των ταξιδιωτών αναψυχής (είτε

χρησιμοποιούν το διαδίκτυο είτε όχι) πιστεύουν πως το διαδίκτυο είναι ευκολότερο και ταχύτερο στη χρήση από την επαφή με κάποιον ταξιδιωτικό πράκτορα.

Από αυτό το γεγονός διαφαίνεται το πόσο πολύ έχουν αναπτυχθεί οι ιστοσελίδες ηλεκτρονικού τουρισμού τα τελευταία χρόνια, πόσο βελτιώθηκε ο τρόπος αλληλεπίδρασής τους με τον πελάτη καθώς και πόσο εμπλουτίστηκε το περιεχόμενό τους, ώστε να επιτρέπουν πλέον σε περισσότερο από το ένα τρίτο των ταξιδιωτών αναψυχής να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο παρά κάποιο ταξιδιωτικό πράκτορα.

Συγκρίνοντας επιπλέον το σύνολο του πληθυσμού που χρησιμοποιεί το διαδίκτυο, παρατηρήθηκε πως μόνο το ένα τρίτο (33%) προτιμά να συνεργάζεται με πράκτορες παρά να χρησιμοποιεί κάποιο σχετικό δικτυακό τόπο.

Επίσης σύμφωνα με την έρευνα αυτή πάνω από το ένα τρίτο του πληθυσμού των συμμετεχόντων και πάνω από το 50% αυτών που έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο το χρησιμοποιούν τώρα για να διεκπεραιώσουν online κρατήσεις. Επομένως, ο τομέας του ηλεκτρονικού τουρισμού δεν μπορεί πλέον να παραβλέπεται ούτε και στη χώρα μας, καθώς αντιπροσωπεύει πραγματικά το μέλλον της πορείας του τουρισμού.

Τέλος, σχετικά με τον λόγο που ωθεί τους ταξιδιώτες να πάρουν πληροφορίες και να κάνουν online κρατήσεις προέκυψε το εξής: 90% των ταξιδιωτών θεωρούν πως η σημαντικότερη λειτουργία σε σχετικό τόπο στο διαδίκτυο είναι να παρέχει πρόσβαση σε χαμηλότερες τιμές. Αυτό σημαίνει κατά πρώτο λόγο ότι ανεξαρτήτως προϊόντος, το διαδίκτυο θεωρείται το καλύτερο μέσο για την εύρεση των φθηνότερων τιμών και κατά δεύτερο ότι υπάρχει ένα γενικότερο κλίμα που ευνοεί εκπτώτικές προσφορές στον τομέα του ηλεκτρονικού τουρισμού.

Ακόμα, η υπόθεση πως η αναζήτηση προσφορών και ευκαιριών ανταποκρίνονται μόνο σε συγκεκριμένη κατηγορία καταναλωτών (π.χ. με μικρές οικονομικές δυνατότητες) δεν ισχύει. Αντιθέτως, αυτή η στάση έχει υιοθετηθεί από την πλειοψηφία των χρηστών του διαδικτύου.

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα πως προκειμένου ένας τουριστικός δικτυακός τόπος για να ικανοποιήσει τους επισκέπτες του πρέπει να τους παρέχει αυτού του είδους τις υπηρεσίες. Ας σημειωθεί για παράδειγμα ότι το www.travelocity.com έχει μια συγκεκριμένη [μηχανή](#)

[αναζήτησης](#) επονομαζόμενη "Deals" που επίσης αντιστοιχεί σε μια κεντρική σελίδα αποκλειστικά αφιερωμένη σε τέτοιου είδους προσφορές.

Ο ηλεκτρονικός τουρισμός συνεπώς είναι μια έννοια που ενσωματώνει το [ηλεκτρονικό εμπόριο](#) και online τεχνολογίες με την τουριστική βιομηχανία.

Ανακατατάξεις στο παγκόσμιο τουριστικό τοπίο και η θέση της Ελλάδας

Το UNCTAD ανέφερε επίσης πως οι αλλαγές που βιώνουμε στον τομέα της τουριστικής βιομηχανίας δίνουν την ευκαιρία σε αναπτυσσόμενες χώρες να βελτιώσουν την θέση τους στη διεθνή αγορά "αρκεί να πράξουν τα απαραίτητα για να προσεγγίσουν τους πελάτες τους και τους εταιρικούς συνεργάτες τους στο διαδίκτυο και να δημιουργήσουν ένα κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης".

Η αναφορά επισήμανε καταλήγοντας πως η ψηφιακή τηλεπικοινωνία σε συνδυασμό με την τεχνολογία της πληροφορίας δεν αποτελούν δυνατή επιλογή αλλά αναγκαιότητα.

Στο συμπέρασμα αυτό είναι βέβαια εύκολο να καταλήξει κανείς παρατηρώντας την εξέλιξη του ανταγωνισμού στον Ελληνικό Τουρισμό που ωθείται από την τεχνολογική πρόοδο. Όλο και περισσότερες επιχειρήσεις επιδιώκουν την προώθηση των παρεχόμενων υπηρεσιών τους μέσω του διαδικτύου με εμφανή τα θετικά αποτελέσματα στις περισσότερες των περιπτώσεων.

Για να μπορέσει λοιπόν μια ελληνική επιχείρηση να ανταπεξέλθει στον ανταγωνισμό οφείλει να κινηθεί αποφασιστικότερα και επιθετικότερα και να εκμεταλλευτεί στο έπακρο τις δυνατότητες που παρέχει η σύγχρονη τεχνολογία για δράση.

Βασικά ζητούμενα από τις νέες εξελίξεις

Η ύπαρξη όμως διαδικτυακής παρουσίας είναι απλώς η πύλη προς τον τουρισμό της "επόμενης μέρας". Το βασικό ζητούμενο πλέον είναι να υπάρχει και η κατάλληλη ποιότητα στις προσφερόμενες δυνατότητες, δηλαδή ταξιδιωτικοί προορισμοί και υπηρεσίες που θα είναι

ανταγωνιστικές σε παγκόσμιο επίπεδο.

Για να επιτευχθεί αυτό, απαιτείται η συνεργασία μεταξύ κυβερνητικών και μη οργανισμών, καθώς και τοπικών κοινοτήτων στην διαχείριση από κοινού των προωθούμενων προορισμών. Για παράδειγμα οι τοπικές κοινότητες θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην διατήρηση της τοπικής κληρονομιάς και την προστασία του περιβάλλοντος.

Οι συστάσεις του UNCTAD για το πώς μπορεί να γίνει καλύτερη εκμετάλλευση του e-tourism περιελάμβαναν και τα παρακάτω:

- Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας με την παραγωγή καλύτερων προϊόντων, προσαρμοσμένων στις απαιτήσεις των πελατών, πιο αποδοτικών, με λιγότερο κόπο για να αποκτηθούν και σε καλύτερες τιμές. Επιπρόσθετα, οι πληροφορίες σχετικά με τους διάφορους προορισμούς θα πρέπει να βελτιώνονται συνεχώς.

- Υιοθέτηση νέας τεχνολογίας που θα συμβαδίζει με το επίπεδο των καταναλωτών.

- Δημιουργία διαδικτύου επιχειρήσεων, δηλαδή ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ επιχειρήσεων που συμμετέχουν στην τουριστική αλυσίδα διαμέσου του διαδικτύου.

- Παροχή στους πελάτες δυνατότητας [online πληρωμών](#).

- Γενικότερη κυβερνητική πολιτική που να δημιουργεί και να υποστηρίζει ένα υγιές περιβάλλον ανάπτυξης για πρακτικές [ηλεκτρονικού εμπορίου](#).

Καλύτεροι και χειρότεροι τουρίστες του 2008

- Οι καλύτεροι τουρίστες του 2008 είναι οι Ιάπωνες, με δεύτερους τους Γερμανούς και τρίτους τους Βρετανούς. Ακολουθούν με μικρή διαφορά οι Καναδοί τουρίστες.

- Οι χειρότεροι τουρίστες με μεγάλη διαφορά από τους υπόλοιπους είναι οι Κινέζοι. Ακολουθούν οι Ινδοί, ενώ την τρίτη θέση καταλαμβάνουν οι Γάλλοι!

- Πιο δημοφιλείς τουρίστες στην ίδια τους τη χώρα κρίνονται οι Καναδοί, οι Βέλγοι και οι Ελβετοί, ενώ λιγότερο δημοφιλείς είναι οι Ισπανοί, οι Μεξικανοί και οι Γάλλοι.

- Την καλύτερη συμπεριφορά εν γένει δείχνουν οι Ιάπωνες οι οποίοι κρίνονται από όλους τους ξενοδόχους ως πολύ πολιτισμένοι. Ακολουθούν οι Βρετανοί και οι Γερμανοί. (Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι στην Ελλάδα οι δύο τελευταίοι λαοί δεν έχουν τη φήμη του ιδιαίτερα πολιτισμένου τουρίστα).

- Τη χειρότερη συμπεριφορά δείχνουν οι τουρίστες από τις ΗΠΑ, τη Ρωσία και την Γαλλία. (Οι Γάλλοι φαίνεται ότι κατέχουν τα πρωτεία αρνητικής συμπεριφοράς σε αρκετές κατηγορίες της εν λόγω έρευνας)

- Πιο ευγενείς τουρίστες θεωρούνται οι Ιάπωνες, οι Βρετανοί και οι Καναδοί, ενώ αγενέστατοι θεωρούνται οι Αμερικανοί (ΗΠΑ). Τη δεύτερη θέση καταλαμβάνουν οι Ρώσοι και ακολουθούν με μικρή διαφορά (ποιοι άλλοι;) οι Γάλλοι.

- Όλοι αναγνωρίζουν ότι είναι δύσκολο για έναν ξένο τουρίστα να μάθει τη γλώσσα του τόπου στον οποίο βρίσκεται για τις διακοπές του, όμως οι κάτοικοι των ΗΠΑ θεωρούνται ότι καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια να μάθουν κάποιες έστω λέξεις από την τοπική γλώσσα ή διάλεκτο του τόπου στον οποίο παραθερίζουν. Προσπαθούν να ικανοποιήσουν τους οικοδεσπότες τους απευθύνοντας τους έστω μια «καλημέρα» ή «καλησπέρα» και χαίρονται όταν το καταφέρνουν. Οι Γερμανοί και οι Ολλανδοί επίσης προσπαθούν πολύ να μιλήσουν την τοπική γλώσσα. Αντιθέτως οι Γάλλοι (και πάλι) δεν κάνουν την παραμικρή προσπάθεια να μιλήσουν σε άλλη γλώσσα από τη δική τους και όταν αναγκάζονται, προτιμούν την αγγλική. Ούτε λόγο βέβαια για την τοπική διάλεκτο. Το ίδιο συμβαίνει και με τους Κινέζους και με τους Ιάπωνες που καταλαμβάνουν αντιστοίχως τη δεύτερη και τρίτη θέση στην αρνητική κατάταξη. Ωστόσο, οι δύο αυτοί λαοί θα έπρεπε να αντιμετωπιστούν με επιείκεια, λόγω της πολύ μεγάλης γλωσσολογικής διαφοράς που έχουν με τις γλώσσες που ομιλούνται στην Ευρώπη και στην Αμερική.

- Οι περισσότεροι τουρίστες αγαπούν να δοκιμάζουν ξένες σπεσιαλιτέ στα ταξίδια τους, για τις οποίες έχουν συνήθως πολλά να διηγηθούν όταν επιστρέφουν. Ωστόσο, υπάρχουν και αρκετοί τουρίστες που είναι εξαιρετικά αρνητικοί στο να δοκιμάσουν τις γαστρονομικές συνήθειες άλλων λαών. Οι πιο τολμηροί είναι οι Αμερικανοί και ακολουθούν οι Γάλλοι, που μάλλον λόγω της μακρόχρονης γκουρμέ κουλτούρας τους, αγαπούν να πειραματίζονται με εξωτικές γεύσεις. Πλέον

αρνητικοί σε γαστρονομικές δοκιμές είναι οι Κινέζοι, οι Ινδοί και οι Ιάπωνες. Και πάλι οι τρεις αυτοί λαοί έχουν ισχυρές δικαιολογίες, καθώς απέχουν παρασάγγας γαστρονομικά από την κουζίνα της Ευρώπης και των ΗΠΑ.

- Ποιοι είναι οι πιο γενναιόδωροι τουρίστες; Μα φυσικά οι Αμερικανοί, που δίνουν εύκολα φιλοδωρήματα και δεν γκρινιάζουν για ένα παραπάνω δολάριο. Ακολουθούν οι Καναδοί και οι Ρώσοι. Τσιγκούνηδες, θεωρούνται οι Γάλλοι, με δεύτεροι τους Ολλανδούς και τρίτους τους Βρετανούς.

- Οι τουρίστες που τακτοποιούν τα δωμάτιά τους και δεν αφήνουν χάος πίσω τους όταν φεύγουν είναι οι Γερμανοί. Ακολουθούν οι Ιάπωνες και οι Βρετανοί. Οι πλέον ακατάστατοι είναι οι Αμερικανοί, οι Ινδοί και οι Κινέζοι.

- Δεν υπάρχει κατά γενική ομολογία των ξενοδόχων, τίποτα πιο εκνευριστικό από έναν τουρίστα που δεν αφήνει κανέναν άλλο να κοιμηθεί. Απελπιστικά θορυβώδεις κρίνονται οι Αμερικανοί, οι Ιταλοί (που για πρώτη φορά μπαίνουν στην διεθνή κατάταξη) και οι Βρετανοί. Ήσυχοι και πολιτισμένοι κρίνονται οι Ιάπωνες, οι Κινέζοι και οι Γερμανοί.

- Οι πιο καλοντυμένοι τουρίστες στον κόσμο – φυσικά – οι Ιταλοί. Ακολουθούν οι Γάλλοι ενώ και οι γερμανοί και Βρετανοί δεν θεωρούνται εν γένει κακόγουστοι.

- Στην τελευταία θέση από άποψη καλού γούστου βρίσκονται οι Αμερικανοί. Ακολουθούν οι Κινέζοι και οι Ρώσοι, οι οποίοι κρίνονται υπερβολικοί στην επίδειξη πλούτου.

- Κανένα ξενοδοχείο δεν θα ήθελε να έχει δυσαρεστημένους τουρίστες. Ωστόσο ορισμένοι τουρίστες φαίνεται ότι δεν ικανοποιούνται με τίποτα. Τέτοιοι τουρίστες είναι οι Αμερικανοί, οι γερμανοί και οι Ρώσοι. Πάντα ευδιάθετοι και καλοσυνάτοι προς το προσωπικό των ξενοδοχείων είναι οι Ιάπωνες, οι Κινέζοι και οι Καναδοί.

Ποιες θέσεις καταλαμβάνουν οι Έλληνες τουρίστες

- Οι Έλληνες παρότι δεν βρίσκονται στις πρώτες θέσεις κάποιας κατηγορίας είναι ευτυχές το γεγονός ότι δεν βρίσκονται και σε κάποια από τις τελευταίες. Ωστόσο υπάρχουν και κάποια ενδιαφέροντα συμπεράσματα που προκύπτουν για την ταξιδιωτική συμπεριφορά των Ελλήνων τα οποία

προκύπτουν από την έρευνα:

- Συγκρινόμενοι με άλλους τουρίστες οι Έλληνες καταλαμβάνουν την 14η θέση στην παγκόσμια κατάταξη των καλύτερων τουριστών, μαζί με τους Ιταλούς και τους Πολωνούς. Θεωρούνται καλύτεροι -κατά σειρά- από τους Τούρκους, τους Ισπανούς, τους Μεξικανούς, τους Ρώσους, τους γάλλους, τους Ινδούς και τους Κινέζους.

- Οι Έλληνες καταλαμβάνουν μία από τις χειρότερες θέσεις όσον αφορά την ταξιδιωτική συμπεριφορά στην ίδια τους τη χώρα, μετά τους Ισπανούς, Μεξικανούς, Γάλλους και Βρετανούς.

Οικονομικές Επιπτώσεις Τουρισμού

Ο διεθνής τουρισμός, αφού διάνυσε διάφορα στάδια εξέλιξης μέχρι σήμερα, αφού εκδημοκρατίστηκε και μαζικοποιήθηκε, αντιπροσωπεύει μία σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα για την ανάπτυξη ενός μεγάλου αριθμού χωρών. Ήδη το 1966, ένας από τους ειδήμονες της Παγκόσμιας Τράπεζας, ο M.D. Davis εκτιμούσε ότι: «Ο τουρισμός αντιπροσωπεύει για τις χώρες που βρίσκονται στο στάδιο της ανάπτυξης, πραγματική κινητήριο δύναμη για ν' αναπτυχθούν, όπως υπήρξε η βιομηχανία στην Ευρώπη το 19ο αιώνα».

Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα, που επαληθεύει την πάρα πάνω εκτίμηση του M.D. Davis αποτελεί η περίπτωση της Ισπανίας. Ο διεθνής τουρισμός συνέβαλε στην οικονομική της ανάπτυξη μέσω των τουριστικών συναλλαγματικών εισροών σε τέτοιο βαθμό, ώστε να κατέχει τη δέκατη θέση μεταξύ των βιομηχανικών κρατών. Οι τουριστικές συναλλαγματικές της εισπράξεις κατά τη διάρκεια της αναπτυξιακής περιόδου ισοδυναμούν σχεδόν μ' εκείνες των εξαγωγών, ενώ το διάστημα 1950-70 ο διεθνής τουρισμός της απέφερε κεφάλαια τέσσερις φορές μεγαλύτερα από εκείνα του σχεδίου Μάρσαλ για ολόκληρη την Ευρώπη.

Το επίτευγμα της Ισπανίας αναφορικά με το διεθνή τουρισμό υπήρξε πιο σημαντικό από τα αποτελέσματα άλλων παραδοσιακών χωρών υποδοχής (Γαλλία, Ιταλία, Αυστρία, Ελβετία), ακόμα και εξειδικευμένων τουριστικών προορισμών (Ελλάδα, Τυνησία, Μαρόκο κ.λπ.).

Καθίσταται επομένως ευκρινής η πραγματική διάσταση των οικονομικών επιπτώσεων του τουρισμού στα πλαίσια μίας εθνικής οικονομίας και ταυτόχρονα η διττή επιδίωξη του, όπως:

- η συμβολή στην Οικονομική ανάπτυξη μίας χώρας
- η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της.

Η τουριστική δραστηριότητα, πρόξενος ωφελειών και κόστους σε πολλούς κύριους τομείς της οικονομίας, δημιουργεί δύο κατηγορίες επιπτώσεων, άμεσων και έμμεσων, στο σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων μίας χώρας.

Οι άμεσες επιπτώσεις είναι οι ακόλουθες:

- Η τουριστική δραστηριότητα επηρεάζει τις διεθνείς συναλλαγές, ως σημαντικός παράγοντας συναλλαγματικών εισροών και εκροών (ισοζύγιο πληρωμών),
- Η τουριστική δραστηριότητα αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό τμήμα της συνολικής κατανάλωσης.
- Ο τουρισμός είναι δημιουργός μίας πληθώρας άμεσων και έμμεσων παραγωγικών δραστηριοτήτων.
- Η τουριστική δραστηριότητα είναι δημιουργός θέσεων εργασίας.

Οι έμμεσες επιπτώσεις συνοψίζονται στα παράγωγα αποτελέσματα της τουριστικής ζήτησης και του πολλαπλασιαστή.

Σύμφωνα με μία μελέτη του ΠΟΤ οι επιπτώσεις του τουρισμού στο σύνολο μίας εθνικής ή περιφερειακής οικονομίας εκτιμώνται από το βαθμό συμμετοχής της συγκεκριμένης δραστηριότητας στους οικονομικούς της στόχους, δηλαδή τη συμβολή της στην οικονομική ανάπτυξη, τη σταθερότητα των τιμών, την ισορροπία του εμπορικού ισοζυγίου, τη δίκαιη και ισόρροπη κατανομή του εθνικού εισοδήματος, την πλήρη απασχόληση. Η μελέτη του Π.Ο.Τ. ομαδοποιεί τις επιπτώσεις του τουρισμού στις τρεις ακόλουθες κατηγορίες:

- Οι επιπτώσεις στην αναπτυξιακή στρατηγική ή οι ημισφαιρικές επιπτώσεις.
- Οι μερικές επιπτώσεις στην εθνική οικονομία, δηλ. στους παραγωγούς, τους οικονομικούς τομείς, και τις μακροοικονομικές μεταβλητές της εθνικής οικονομίας.

•Οι εξωγενείς επιπτώσεις, οι οποίες στον κοινωνικοπολιτιστικό τομέα των ανθρωπίνων πόρων και του φυσικού περιβάλλοντος βρίσκονται πιο κοντά στις οικονομικές επιπτώσεις.

Η οικονομική και κοινωνική σπουδαιότητα του τουρισμού θεωρείται πλέον αναμφισβήτητη για ένα μεγάλο αριθμό χωρών και περιοχών του κόσμου. Ο τουρισμός αντιπροσωπεύει μία οικονομική δραστηριότητα, δηλαδή ένα σύνολο συντονισμένων έργων και ενεργειών που αποσκοπούν στο να ικανοποιήσουν έναν αριθμό αναγκών που σχετίζονται με τον ελεύθερο χρόνο και τις μετακινήσεις των ατόμων. Παράλληλα, αντιπροσωπεύει μια βιομηχανία γιατί πρόκειται για το σύνολο των δραστηριοτήτων που στοχεύουν στην εκμετάλλευση των τουριστικών πόρων, καθώς και στη μετατροπή των πρώτων υλών, των ανθρωπίνων και κεφαλαιουχικών πόρων σε τουριστικά προϊόντα και υπηρεσίες. Οι οικονομικές αναλύσεις και προσεγγίσεις του τουριστικού αποδεικνύονται αρκετά δύσκολες και πολυσχιδείς.

Η Εποχή μας και η Σύγχρονη Τουριστική Πραγματικότητα

Πριν εισέλθουμε στην εξέταση του ανθρώπινου παράγοντα στον τουριστικό τομέα και στη σπουδαιότητα του κλάδου της ψυχολογίας στον τουρισμό, παραθέτουμε ορισμένες σύντομες σκέψεις πάνω στον παγκόσμιο τουρισμό και στις προοπτικές του οδεύοντας προς την τελευταία δεκαετία του αιώνα μας.

Πρόκειται για μια σειρά σκέψεων και διαπιστώσεων πάνω στο διεθνή τουρισμό. Πιστεύοντας στην πολυπλοκότητα και στη σπουδαιότητα του φαινομένου «τουρισμός» στην εποχή μας, επιχειρούμε να κάνουμε γνωστή την προβληματική γύρω από το θέμα αυτό, βλέποντας παράλληλα τις προοπτικές που διανοίγονται για το μέλλον. Με την έννοια αυτή τα όσα ακολουθούν εντάσσονται στα πλαίσια ανάλυσης μιας ευρύτερης «τουριστικής υποδομής και ανάπτυξης» σε παγκόσμια κλίμακα.

Συμβαίνει δυστυχώς στις μέρες μας, η αξιολόγηση των περισσότερων και σπουδαιότερων κοινωνικών θεσμών και φαινομένων να γίνεται στη βάση του παρεχομένου αποτελέσματος και όχι σ' αυτή του συνόλου των διεργασιών που συντελούνται για την πραγμάτωση ενός

συγκεκριμένου στόχου. Αυτό ακριβώς συμβαίνει και με τον τουρισμό, που έχουμε συνηθίσει να τον αντιμετωπίζουμε με βάση τα οικονομικά του αποτελέσματα και μόνο — μιας και αποτελεί σοβαρότατο κλάδο του ισοζυγίου πληρωμών για κάθε χώρα — αγνοώντας συστηματικά όλες τις άλλες και συχνά «αθέατες» δραστηριότητες του ίδιου φαινομένου, που ούτε λιγότερο σημαντικές είναι ούτε λιγότερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν.

Η κριτική επισκόπηση του πολυδιάστατου αυτού και πολύπλοκου, όπως και πολυσήμαντου φαινομένου, που έχει μπει πλέον στη ζωή μας για τα καλά, αποτελεί ένα σημείο αναφοράς και ένα αναπόσπαστο κομμάτι του σύγχρονου βίου του ανθρώπου (ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες). Ίσως διότι το δικαίωμα των διακοπών και της αναψυχής μας φαίνεται σήμερα σαν κάτι το δεδομένο και δεν γνωρίζουμε ότι αποτελεί μια κατάκτηση του ανθρώπου της τελευταίας εικοσαετίας.

Πραγματικά, πάνε μόνο 27 χρόνια από την ιστορικής σημασίας Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) στη Ρώμη πάνω «στα διεθνή ταξίδια και στον τουρισμό», όπου για πρώτη φορά τέθηκαν «επί τάπητος» τά θέματα διεθνούς συνεργασίας για την ανάπτυξη του παγκόσμιου τουρισμού, σαν αποτέλεσμα της επέκτασης και γενίκευσης των *πληρωμένων αδειών* στους εργαζόμενους σε ευρεία κλίμακα.

Στο διάστημα που μεσολάβησε από τη Διάσκεψη της Ρώμης του 1963 μέχρι σήμερα, είναι αλήθεια ότι μια κοσμογονία συντελέστηκε στο χώρο του τουρισμού. Η έξαρση της τουριστικής διακίνησης που είχε αρχίσει να γίνεται εμφανής από το διάστημα του Μεσοπολέμου, εντάθηκε μετά τη λήξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου σε σημαντικό βαθμό. Ο τουρισμός που οι ρίζες του χάνονται στα βάθη της ανθρώπινης ιστορίας, γνωρίζει λοιπόν μια σημαντική άνθηση στη διάρκεια του Μεσοπολέμου την εποχή του «αριστοκρατικού τουρισμού» (του τουρισμού των λουτροπόλεων, των κοσμικών κέντρων, των ιπποδρομιών, των καζίνων και «παρισινών» θεαμάτων, που απολάμβαναν πολύ λίγοι άνθρωποι, ταξιδεύοντας για να διασκεδάσουν την ανία τους και για να καταχωρήσουν τα ονόματά τους οι κοσμικές στήλες των εφημερίδων της εποχής... όπως τονίζει χαρακτηριστικά ο Μ. Λογοθέτης).

Εδώ ακριβώς βρίσκεται και η σπουδαιότητα της Διάσκεψης της Ρώμης, που μετατρέπει τον χαρακτήρα του τουρισμού από αριστοκρατικό σε «λαϊκό» και «δημοκρατικό», που μπορεί να αγκαλιάσει το σύνολο των

πολιτών της κοινωνίας μας. Παράλληλα όμως μεσολάβησαν μέχρι το 1963 και ορισμένες επαναστατικές αλλαγές.

α) Η Επιτάχυνση της Τουριστικής Ανάπτυξης

Η μεταπολεμική ραγδαία ανάπτυξη του διεθνούς τουρισμού δεν θα είχε ίσως συντελεστεί, αν δεν μεσολαβούσαν οι παρακάτω αναφερόμενες διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα προηγηθέντα του πολέμου χρόνια:

- *η τεχνολογική εξέλιξη* που υπήρξε τόσο αλματώδης και εντυπωσιακή, ώστε εκμηδένισε τις αποστάσεις, δίνοντας στο σύγχρονο άτομο τη δυνατότητα πρόσβασης ακόμα και στα πιο απομακρυσμένα σημεία του πλανήτη (αυτό δεν σημαίνει ότι η μεγάλη πλειοψηφία μπορούσε ή μπορεί ακόμα και στην εποχή μας να κάνει χρήση αυτών των επιλογών, όμως δεν παύει να αποτελεί μια ουσιαστική εξέλιξη),

- *οι κατακτήσεις των εργαζομένων* που με την πάροδο των χρόνων, τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και των αναγκών και τη διαμόρφωση νέων συνθηκών διαβίωσης, επέδρασαν καταλυτικά στις εργοδοσίες (δημόσιου και ιδιωτικού τομέα) και ανάμεσα στα άλλα θεσμοθέτησαν τις διακοπές αρχικά και τις πληρωμένες διακοπές στη συνέχεια (και στο σημείο αυτό δεν σημαίνει ότι, η γενίκευση είναι καθολική ή ισχύει σε όλες τις χώρες και σε όλους τους φορείς με την ίδια πρακτική, αλλά όμως συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων του πλανήτη απολαμβάνει αυτό το δικαίωμα),

- *η ποιοτική υποβάθμιση της ζωής* για μια μεγάλη σειρά χωρών της υφηγίου, αφού η συσσώρευση πληθυσμού στα αστικά και βιομηχανικά κέντρα του αναπτυσσόμενου-κύρια-κόσμου οδήγησε σε σωρεία κοινωνικο-ψυχολογικών επιβαρύνσεων και ιατροπαθολογικών συμπτωμάτων (άγχος, αλλοτρίωση, μόλυνση περιβάλλοντος, καθιστική ζωή, κακή διατροφή, ναρκωτικά, αλκοολισμός, αύξηση των καρδιοαναπνευστικών παθήσεων, κ.λπ.). Ο τουρισμός για όλον αυτόν τον κόσμο λοιπόν έγινε αναγκαιότητα και πρακτική ιδιάζουσας σημασίας, χωρίς δυνατότητα επιστροφής —τουλάχιστον άμεσης— στα προηγουμένως ισχύοντα.

β) Το Προφίλ του Σημερινού Τουρισμού

Ασφαλώς θα μπορούσε κανένας να αναφέρει και ορισμένες ακόμα ουσιαστικές διαφοροποιήσεις που επιτάχυναν και διόγκωσαν την τουριστική ανάπτυξη μεταπολεμικά. Αν σταματάμε σ' αυτές, είναι διότι, όπως προαναφέρθηκε, υπήρξαν μεταβολές πραγματικά ριζοσπαστικής σημασίας για τις εξελίξεις που επακολούθησαν.

Στα 1987 —εικοσιπέντε χρόνια μετά τη Διάσκεψη της Ρώμης και μόλις επτά χρόνια μετά την υπογραφή της «Διακήρυξης της Μανίλας»— ο διεθνής τουρισμός κυριαρχείται από μια σειρά δεδομένων, που παραθέτουμε στη συνέχεια συνοπτικά:

- θεωρείται δραστηριότητα ουσιώδης για τη ζωή των λαών και έχει επιπτώσεις στο οικονομικό, κοινωνικό, μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο κάθε χώρας, ενώ σχετίζεται άμεσα και με τις διεθνείς σχέσεις,

- γίνεται προσπάθεια για επέκταση του χρόνου πληρωμένων διακοπών από τις 4 εβδομάδες στις πέντε (που ήδη ισχύει για ορισμένες χώρες, π.χ. Σουηδία, Γαλλία), γεγονός που αποδεικνύει το μέγεθος της αναγκαιότητας του σύγχρονου ατόμου για παραπέρα αναψυχή,

- επιχειρείται μέσα από τις δραστηριότητες του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (World Tourism Organisation) η εξασφάλιση της διεθνούς συνεργασίας στο χώρο του τουρισμού, ώστε να διασφαλιστεί η χωρίς διακρίσεις πρόσβαση για όλους τους κατοίκους του κόσμου στις διακοπές,

- καταβάλλεται προσπάθεια για την εξάλειψη των περιορισμών στην τουριστική διακίνηση στο εξωτερικό (που υπάρχει ακόμα σε σημαντικό αριθμό χωρών), και για την επέκταση της εξάπλωσης του εσωτερικού τουρισμού σε όλες ανεξαιρέτα τις χώρες,

- δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη διαπίστωση ότι ο μέσος πολίτης πρέπει να αντιληφθεί πως ο τουρισμός δεν είναι αποκλειστικά οικονομική δραστηριότητα, αλλά δικαίωμα, ευκαιρία γνώσης και πλησιάσματος του περιβάλλοντος, παράγοντας διεθνούς αλληλεγγύης και ειρήνης, τρόπος χρησιμοποίησης του ελεύθερου χρόνου και κοινωνική παροχή που συμβάλλει στη βιολογική και ψυχολογική ισορροπία,

- αποσκοπεί παράλληλα με τα άλλα στη δημιουργία νέων απασχολήσεων για τους άνεργους που κατακλύζουν τον βιομηχανικά

αναπτυγμένο κόσμο και προσφέρει τη δυνατότητα ενθάρρυνσης των «δύσκολων» κοινωνικών κατηγοριών (π.χ. νεολαία, μαθητές, φοιτητές, πρόσφυγες, άνεργοι, εκπρόσωποι τρίτης ηλικίας) για ένα καινούργιο τρόπο απάμβλυνσης των επιβαρύνσεων που δέχονται μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο,

- τέλος επιδιώκεται η κατανόηση των εθνικών κυβερνήσεων όλων των χωρών, ώστε σε οποιαδήποτε μακροπρόθεσμη ανάλυση της κοινωνικής, πολιτιστικής και οικονομικής ανάπτυξης της ανθρωπότητας να παίρνονται σοβαρά υπόψη οι εθνικές και διεθνείς τουριστικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες.

Όλα τα προηγούμενα αναφερόμενα για τον διεθνή τουρισμό δεν αποτελούν απλά ευχολόγια, αλλά έχουν γίνει (ή γίνονται) πράξη από διάφορες χώρες που έχουν ενστερνιστεί το πνεύμα των βασικών αρχών της Παγκόσμιας Οργάνωσης Τουρισμού. Οι μεταβολές που συντελούνται αυτή τη στιγμή τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές πλαίσιο στο θέμα του τουρισμού, δεν έχουν προηγούμενο στη μακρόχρονη ιστορία του διαμέσου των αιώνων. Μια ιστορία, βέβαια, αρκετά στατική και ελιπίστική, που στις μέρες μας όμως παραλάσσει χαρακτήρα και γίνεται ολοένα και πιο δημοκρατική (πιο προσιτή δηλαδή) σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής στρωμάτωσης.

γ) Οι Μελλοντικές Προοπτικές

Χωρίς αμφιβολία ο 20ος αιώνας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ο «αιώνας του τουρισμού», αφού η ανάπτυξη της τουριστικής διακίνησης και η επισήμανση της αναγκαιότητας της δεν αμφισβητείται πλέον ούτε και από τους πολέμιους του σημαντικού αυτού κοινωνικού φαινομένου. Κοντά στο κατώφλι του 21ου αιώνα και με βάση τις υπάρχουσες σημερινές κοινωνικο-πολιτικές, διεθνολογικές, οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες θα πρέπει να αναμένει καθένας μιας παραπέρα ένταση στα επόμενα 15-20 χρόνια.

Στη διαπίστωση αυτή συνηγορούν και οι ακόλουθες επισημάνσεις:

α) η τεχνολογική ανάπτυξη που στο κοντινό μέλλον θα παράσχει πιθανά περισσότερο ελεύθερο χρόνο στο σύγχρονο άτομο (και που ένα μέρος του θα καταναλώνεται σε διακοπές, ταξίδια, αναψυχή, κ.λπ.),

β) οι κοινωνικο-ψυχολογικές επιβαρύνσεις θα αυξάνονται ολοένα και περισσότερο καθώς η υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής θα

χειροτερεύει ολοένα και περισσότερο μιας και είναι το φυσικό επακόλουθο της βιομηχανικής ανάπτυξης, και

γ) η άνοδος του μορφωτικού και πολιτιστικού επιπέδου με την υποβοήθηση των σύγχρονων επικοινωνιακών μέσων θα διευρύνουν σημαντικά τον πνευματικό-πολιτιστικό ορίζοντα των ατόμων, θα υποθάλλπτουν την «πνευματική περιέργεια» τους και θα κινητοποιούν το ενδιαφέρον τους για επιτόπιες γνωριμίες και εμπειρίες.

Ολοκληρώνοντας αυτές τις σκέψεις, πιστεύουμε ότι ο διεθνής τουρισμός έχει ακόμα μακρύ δρόμο να διανύσει, ώσπου όλοι οι πολίτες όλων των χωρών της γης να πετύχουν την άσκηση του δικαιώματος του τουρισμού —που είναι πλέον πανανθρώπινη αξία— με τρόπο ελεύθερο, ευχερή και δημοκρατικό...

Και στο σημείο αυτό πιστεύουμε ότι όλες οι κοινωνικές επιστήμες, και ιδιαίτερα η ψυχολογία και η κοινωνιολογία του τουρισμού, έχουν να διαδραματίσουν προεξάρχοντα ρόλο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανάπτυξη του διεθνούς τουρισμού στις αναπτυσσόμενες χώρες από τα τέλη της δεκαετίας του 1960-1970 επιβάλλει μία νέα μορφή διεθνούς οργάνωσης, η οποία οφείλεται στον παγκόσμιο καταμερισμό μεταξύ βιομηχανικών και αναπτυσσόμενων χωρών.

- Οι βιομηχανικές χώρες, στις οποίες ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού τους μπορεί να συμμετάσχει στις τουριστικές μετακινήσεις και να επισκεφθεί τις ζώνες υποδοχής, οι οποίες πολλαπλασιάστηκαν χάρη στην οικονομική ανάπτυξη αυτών των χωρών και τον κοινωνικό χαρακτήρα των διακοπών, υφίστανται αρκετές επιβαρύνσεις (υπερπληθυσμός κ.λπ.), ενώ οι χωρικές διαθεσιμότητες μειώνονται αισθητά.
- Οι αναπτυσσόμενες χώρες, στις οποίες δημιουργούνται ζώνες υποδοχής, είναι εφοδιασμένες με τουριστικές δομές που δεν απευθύνονται στους ημεδαπούς αλλά στους αλλοδαπούς, κατοίκους των βιομηχανικών χωρών.

Ουσιαστικά, πρόκειται για έναν παγκόσμιο καταμερισμό διακοπών. Οι αναπτυσσόμενες χώρες χαρακτηρίζονται ως ζώνες διακοπών που απευθύνονται στα μεσαία και ανώτερα εισοδηματικά στρώματα των χωρών προέλευσης των τουριστών, χωρίς ωστόσο αυτό να θεωρείται αποκλειστικό, εφόσον και οι ανεπτυγμένες χώρες διαθέτουν ζώνες υποδοχής των τουριστών.

Ο τουρισμός παρουσιάζει μία σειρά από πλεονεκτήματα στις οικονομίες των αναπτυσσόμενων χωρών όπως: οι συναλλαγματικές εισπράξεις, η απασχόληση, η δημιουργία νέων δραστηριοτήτων και νέων εξαγωγικών αγορών, τα έργα τουριστικής υποδομής και ανωδομής, η ανάπτυξη της βιοτεχνίας, η συνειδητοποίηση της ανάγκης προστασίας της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, οι δυνατότητες περιφερειακής ανάπτυξης κλπ.

Παράλληλα όμως δημιουργεί και μία σειρά από προβλήματα όπως: η εποχικότητα, η εξάρτηση από τις χώρες προέλευσης των τουριστών, το ύψος των επενδύσεων (βαριά βιομηχανία), η άνοδος των τιμών, οι αρνητικές περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις κλπ.

Καθώς έχουμε παρουσιάσει κάποια στοιχεία για τον τουρισμό, όπως και τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις του, τίθεται το ερώτημα, εάν ο τουρισμός αποτελεί μία οικονομική δραστηριότητα, η ανάπτυξη της οποίας θα πρέπει να επιδιωχθεί περισσότερο από άλλες δραστηριότητες. Δύο ωστόσο είναι οι διαπιστώσεις που απορρέουν από τη συγκεκριμένη εργασία:

1. Ο τουρισμός αποτελεί μία σημαντική οικονομική δραστηριότητα που συνεχίζει να παρουσιάζει αυξητικές τάσεις.
2. Ο τουρισμός έχει ανάγκη να βελτιωθεί και να διαφοροποιηθεί.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι είναι αναγκαία η αναζήτηση ελέγχου της τουριστικής δραστηριότητας με τη βοήθεια ενός συνετού σχεδιασμού, τόσο στα πλαίσια της οικονομικής σπουδαιότητας

αυτού του τομέα όσο και στα πλαίσια των μηχανισμών και της οργάνωσης που διαθέτει.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Οικονομική της Αναπτύξεως ασχολείται με τη μελέτη των προ βλημάτων των αναπτυσσομένων χωρών στις οποίες κατοικούν περισσότερο από τα 2/3 του πληθυσμού του πλανήτη. Η μελέτη της ανάπτυξης των αναπτυσσόμενων χωρών (ή λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών) αποτελεί μια πολύπλοκη διεπιστημονική προσπάθεια. Οι επιστήμες της κοινωνιολογίας, της δημόσιας υγείας, της γεωγραφίας και της αστικής ανάπτυξης, της ιστορίας, της πολιτικής, της ανθρωπολογίας και άλλες επιστήμες συνδέονται στενά με τη οικονομική της ανάπτυξεως. Παραδείγματος χάρη, η κοινωνική συμπεριφορά μπορεί να είναι πρωταρχικής σημασίας για την ανάπτυξη. Εν τούτοις το μάθημα της οικονομικής της ανάπτυξεως συνήθως επικεντρώνεται στα θεωρητικά και εμπειρικά οικονομικά προβλήματα. Αυτή η αποκλειστική εστίαση στα οικονομικά προβλήματα δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως άρνηση των μη οικονομικών πλευρών της ανάπτυξεως μάλλον και οι δύο πλευρές της ανάπτυξεως, οικονομικές και μη οικονομικές, θα πρέπει να θεωρηθούν δύο όψεις του αυτού νομίσματος. Ας πάρουμε για παράδειγμα την περίπτωση κατά την οποία οι πολιτιστικές καταβολές ενός λαού επηρεάζουν την αποταμιευτική συμπεριφορά. Προφανώς η βαθύτερη αιτία της αποταμίευσης είναι εμπεδωμένη στο πολιτιστικό υπόβαθρο, αλλά ένας προσεγγιστικός δείκτης είναι ο ρυθμός των αποταμιεύσεων, που αποτελεί μια οικονομική μεταβλητή. Η παραδοσιακή οικονομική θεωρία ασχολείται κατά κύριο λόγο με την αποδοτική κατανομή των ανεπάρκεια παραγωγικών πόρων με το μικρότερο κόστος και την άριστη αύξηση αυτών των πόρων ώστε να παράγουν ένα διαρκώς ευρυνόμενο φάσμα αγαθών και υπηρεσιών. Η οικονομική της ανάπτυξης, πέρα από την αποδοτική κατανομή των

ανεπάρκεια παραγωγικών πόρων και την αυτοστηριζόμενη αύξηση τους διαχρονικά, ασχολείται επίσης και με τους απαραίτητους οικονομικούς, κοινωνικούς και θεσμικούς μηχανισμούς, τόσο δημόσιους όσο και ιδιωτικούς, για μεγάλης κλίμακας βελτιώσεις στο βιοτικό επίπεδο όσο το δυνατό μεγαλύτερου τμήματος του πληθυσμού. Η οικονομική της αναπτύξεως είναι μια επιστήμη, η οποία προσπαθεί να ερμηνεύσει πραγματικές εμπειρίες αναπτύξεως και συνεπώς η θεωρία της θα πρέπει να βασίζεται σε δεδομένα πραγματικών καταστάσεων. Κατ' ακολουθία θα πρέπει να εξειδικεύσουμε δείκτες μετρήσεως και στατιστικά στοιχεία που μπορούν να μορφοποιήσουν την ανάλυσή μας. Δείκτες που μετρούν το επίπεδο, τη μεγέθυνση και τις διαρθρωτικές αλλαγές είναι οι πλέον σχετικοί. Ο σκοπός του μαθήματος της οικονομικής αναπτύξεως είναι να μεταδώσει τις γενικές αρχές που αναφέρονται σ' όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες. Αντίθετα, μια άλλη σχολή σκέψεως προτείνει την ιστορική μελέτη της αναπτύξεως συγκεκριμένων χωρών. Εν τούτοις η πρώτη προσέγγιση αποτελεί την καρδιά της επιστημονικής ανάλυσης. Οι σπουδαστές θα πρέπει να πεισθούν ότι η αναγνώριση προτύπων και η εξαγωγή συμπερασμάτων από εμπειρικές μαρτυρίες αποτελεί τον βασικό αντικειμενικό σκοπό.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ

Στις αναπτυσσόμενες χώρες περιλαμβάνεται το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος του κόσμου εκτός από τις χώρες της Ευρώπης, Βόρειας Αμερικής, Ιαπωνίας, Αυστραλίας και Νέας Ζηλανδίας που χαρακτηρίζονται ως ανεπτυγμένες. Σε όρους κατά κεφαλή εισοδήματος για το 1993 οι αναπτυσσόμενες χώρες είναι εκείνες με κατά κεφαλή εισόδημα λιγότερο από 7000 δολάρια ΗΠΑ, Σύμφωνα μ' αυτό τον ορισμό περισσότερο από 80% του πληθυσμού της γης ζει σε 140 περίπου χώρες που χαρακτηρίζονται ως αναπτυσσόμενες. Η κατηγορία των αναπτυσσομένων χωρών είναι τόσο μεγάλη και

εξαιρετικά διαφοροποιημένη, ώστε καμιά μοναδική γενίκευση — ή ερμηνευτική Θεωρία — να είναι σε Θέση να τις χαρακτηρίσει επαρκώς. Τα εμπειρικά στοιχεία αποκαλύπτουν εξαιρετικά σημαντικές αντιθέσεις μεταξύ διαφόρων ομάδων χωρών αναφορικά με τις αρχικές συνθήκες και τα κύρια προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Θα ήταν συνεπώς σκόπιμο να σκεφτόμαστε για υποομάδες αναπτυσσομένων χωρών που αντιμετωπίζουν κοινά βασικά χαρακτηριστικά. Μερικές από τις πλέον γνωστές υποκατηγορίες αναπτυσσομένων χωρών είναι οι ακόλουθες:

1. Νεοεκβιομηχανοποιημένες Χώρες. Αυτή η ομάδα περιλαμβάνει τη Νότια Κορέα, την Ταϊβάν, τη Σιγκαπούρη, το Χονγκ Κονγκ, το Μεξικό και τη Βραζιλία. Όλες αυτές οι χώρες διακρίνονται για τους υψηλούς ετήσιους ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ (μερικές φορές περισσότερο από 6%) για μια συνεχή μακρά περίοδο. Από αυτές στις 4 χώρες της Ανατολικής Ασίας (καλούμενες «η συμμορία των τεσσάρων» ή οι «τέσσερις τίγρεις» της Ασίας) οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξεως οφείλονται κυρίως σ ένα εξαγωγικό προσανατολισμό της οικονομίας που βασίζεται στη μεταποιητική βιομηχανία. Η αναπτυξιακή προσπάθεια αυτών των χωρών άρχισε με την αξιοποίηση του φθηνού εργατικού δυναμικού και στη συνέχεια προχώρησε σε υψηλότερους βαθμούς παραγωγής που χρησιμοποιεί σύγχρονη τεχνολογία και πολύ εξειδικευμένη εργασία.

2. Οι περισσότερες χώρες της Λατινικής Αμερικής. Αυτή η ομάδα προέκυψε σαν μια ξεχωριστή κατηγορία όταν τα μέλη της βρέθηκαν στο επίκεντρο μιας οξείας κρίσεως λόγω του εξωτερικού τους χρέους για όλη σχεδόν τη δεκαετία του 80. Οι χώρες αυτές προκειμένου να διατηρήσουν υψηλά επίπεδα καταναλώσεως, ύστερα από τις απότομες αυξήσεις των τιμών του πετρελαίου κατά την δεκαετία του 70, αποφάσισαν να προβούν σε υψηλό δανεισμό. Αλλά αυτός ο δανεισμός δεν κατέστη δυνατό να διατηρηθεί πέρα από τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '80. Οι αρνητικές παρενέργειες του υψηλού δανεισμού ανάγκασε τις χώρες αυτές να προβούν στην εφαρμογή αυστηρών σταθεροποιητικών προγραμμάτων και σε αναδιάρθρωση των οικονομιών τους, με κόστος τη μη μεγέθυνση του ΑΕΠ.

3. Χώρες της Αφρικής γύρω και κάτω από τη Σαχάρα. Οι χώρες σ' αυτό το μέρος της Αφρικής αποτελούν την πλέον εξαθλιωμένη ομάδα μεταξύ όλων των αναπτυσσομένων χωρών. Η μεγάλη ξηρασία καθ' όλη σχεδόν τη δεκαετία του '80 δημιούργησε προβλήματα ελλείψεως τροφίμων και απλής επιβίωσης. Η καταστροφική κατάσταση της γεωργίας έχει εξαναγκάσει μεγάλο μέρος του πληθυσμού να μετακινηθεί προς τις πόλεις. Συγχρόνως η ανάπτυξη της βιομηχανίας είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη, ώστε να μην είναι σε θέση να δημιουργηθούν σημαντικές ευκαιρίες απασχολήσεως στα αστικά κέντρα. Έτσι οι οικονομικές προοπτικές αυτών των χωρών της Αφρικής είναι απαισιόδοξες, αν δεν υπάρξει μια καίρια οδός διαφυγής με τη μορφή μιας νέας στρατηγικής αναπτύξεως που να δίνει ιδιαίτερη και συγκεκριμένη έμφαση στον γεωργικό τομέα.

4. Πετρελαιοπαραγωγικές χώρες, πλεονασματικές σε κεφάλαιο. Οι χώρες αυτές διαφέρουν από άλλες αναπτυσσόμενες χώρες κατά το ότι παρά το γεγονός δεν στερούνται κεφαλαίου (όπως συμβαίνει για τις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες) είναι εν τούτοις μη ανεπτυγμένες για άλλους λόγους. Ειδικότερα εάν δώσουμε ένα ευρύτερο ορισμό στην ανάπτυξη ώστε να ληφθούν υπόψη, εκτός από το εισόδημα και μεταβλητές όπως είναι η υγεία, η εκπαίδευση και η διατροφή, οι χώρες αυτές δεν παίρνουν υψηλές ιεραρχικές θέσεις σύμφωνα μ' αυτές τις μεταβλητές.

5. Χώρες με αποικιακό παρελθόν. Οι γνώμες αναφορικά με την επίδραση της αποικιοκρατίας είναι διιστάμενες με βάση ιδεολογικά κριτήρια. Οι αριστεροί και οι εθνικιστές των χωρών με αποικιακό καθεστώς στο παρελθόν αποδοκιμάζουν έντονα την αποικιοκρατία γιατί προκάλεσε διαρκείς φυσικές και ψυχολογικές ζημιές στις χώρες αυτές, ενώ οι συντηρητικοί τονίζουν τις ευεργετικές επιδράσεις που είχαν οι δυτική τεχνογνωσία και οι θεσμοί .

6. Πληθυσμιακό μέγεθος. Το μέγεθος και η πυκνότητα του πληθυσμού οδηγεί στη διάκριση ορισμένων τύπων χωρών. Για την Κίνα, την Ινδία και άλλες πολυάριθμες και πυκνοκατοικημένες χώρες το απλό μέγεθος του πληθυσμού μπορεί να δημιουργεί μερικά μοναδικά προβλήματα δεδομένου ότι μερικά οικονομικά χαρακτηριστικά μπορεί να εξελιχθούν

δυσανάλογα με το μέγεθος. Μεταξύ των πλεονεκτημάτων του μεγάλου μεγέθους είναι ότι οι οικονομίες κλίμακας σε ορισμένες δραστηριότητες μπορεί να βελτιώσουν την εθνική παραγωγικότητα. Μεταξύ των βασικών μειονεκτημάτων του μεγάλου μεγέθους είναι οι αναποτελεσματικότητες που δημιουργούνται από την κεντρική διακυβέρνηση μιας μεγάλης περιοχής.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Μετά την γενική εξέταση των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών που παρουσιάσαμε στο προηγούμενο τμήμα προχωρούμε ήδη σε μια γενική εξέταση των βασικών προβληματισμών της ανάπτυξης. Αυτό αποτελεί ένα είδος προετοιμασίας για τις θεωρητικές συζητήσεις στα θέματα της ανάπτυξης. Οι σπουδαιότεροι από τους αναπτυξιακούς προβληματισμούς που θα θίξουμε εν συντομία είναι:

- Ακαθάριστο εγχώριο
προϊόνκαικοινωνικήισότητα
- Οικονομική μεγέθυνση και
αποτελεσματικότητα
- Απόλυτο επίπεδο φτώχειας και σχετική
φτώχεια
- Κλειστή οικονομία και διεθνής συμμετοχή
- Οικονομική μεγέθυνση και σταθερότητα
- Οικονομική μεγέθυνση και όρια στη
μεγέθυνση
- Οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη

α. Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν κα κοινωνική ισότητα. Η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών και η Κοινωνική ισότητα είναι δύο ανεξάρτητοι σκοποί που μπορεί να αλληλοσυγκρούονται. Μεταξύ των βασικών επιχειρημάτων που προβάλλονται υπέρ της απόψεως ότι αυτοί οι δύο σκοποί είναι αντίθετοι ο ένας με τον άλλο είναι οι ακόλουθοι:

- Η αναδιανομή των πόρων υπέρ των οικονομικά φτωχότερων τμημάτων του πληθυσμού θα πρέπει να γίνει εις βάρος τέτοιων παραγωγικών επενδύσεων όπως είναι τα μεταφορικά και τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, τα υδροηλεκτρικά έργα, και παρόμοια έργα υποδομής.
- Εάν αληθεύει ότι οι πλούσιοι έχουν μεγαλύτερη ροπή προς αποταμίευση, οι εισοδηματικές ανισότητες εξυπηρετούν την προώθηση της σώρευσης του κεφαλαίου και κατ' αυτό τον τρόπο την οικονομική μεγέθυνση.
- Αναδιανομή του εισοδήματος μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη για τη μεγέθυνση εάν δημιουργεί αντικίνητρα για αύξηση της προσπάθειας των ατόμων. Τα πλέον παραγωγικά μέλη της κοινωνίας μπορεί να μειώσουν τις προσπάθειές τους εάν επιβάλλεται βαριά φορολογία στα εισοδήματά τους προκειμένου να βελτιωθεί η κοινωνική ισότητα.

Από το άλλο μέρος τα επιχειρήματα που προβάλλονται υπέρ της μεγαλύτερης κοινωνικής ισότητας είναι:

- Μεγαλύτερη ισότητα στην κοινωνία εξαλείφει τα αισθήματα κοινωνικής περιθωριοποίησης των φτωχών στρωμάτων και αυξάνει τη συμμετοχή και την παραγωγικότητά τους στην οικονομική ανάπτυξη.
- Η μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων μπορεί να προάγει την κοινωνική συνοχή και σταθερότητα, που με τη

σειρά τους συντελούν στην οικονομική μεγέθυνση. Έτσι οι κοινωνικές δαπάνες αποτελούν ένα είδος «επένδυσης».

β. Μεγέθυνση και αποτελεσματικότητα. Η νεοκλασική οικονομική θεωρία εκ πρώτης όψεως φαίνεται να μην αναγνωρίζει ότι υπάρχει σύγκρουση μεταξύ της οικονομικής μεγεθύνσεως και της αποτελεσματικότητας. Όμως είναι ενδεχόμενο η πολιτική της ελεύθερης αγοράς που εξασφαλίζει μια στατική αποτελεσματικότητα να μην οδηγεί στο μέγιστο δυναμικό ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης, που ίσως επιτυγχάνεται με βασικές αλλαγές στη διάρθρωση της οικονομίας.

Η νεοκλασική θεωρία διαβεβαιώνει ότι μια τέλεια ελεύθερη αγορά θα επιτύχανε τη μέγιστη αποτελεσματικότητα, δηλαδή τη μεγαλύτερη δυνατή ποσότητα παραγωγής με δεδομένους πόρους και τεχνολογία. Όμως, η διατήρηση μιας μόνιμης φιλελεύθερης πολιτικής θα απέκλειε τα μεγάλα οφέλη που προκύπτουν από βασικές διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομία. Υπάρχουν παραδείγματα χωρών που οι εύστοχες κρατικές παρεμβάσεις επέφεραν τέτοιες διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομία που την απομακρύνουν από τη στατική αποτελεσματικότητα της νεοκλασικής θεωρίας και την οδήγησαν σε υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Έτσι σήμερα έχουν αλλάξει σημαντικά οι όροι αντιπαράθεσης μεταξύ των οπαδών των απόλυτα ελεύθερων αγορών και των υποστηρικτών των κρατικών παρεμβάσεων. Η μόνη διαφορά μεταξύ των δύο απόψεων είναι το τι αποτελεί μία καλή κρατική πολιτική. Οι νεοκλασικοί παραδέχονται πλέον ότι οι κυβερνήσεις των χωρών μπορούν να παίξουν αποφασιστικό ρόλο στη δημιουργία του κατάλληλου αναπτυξιακού περιβάλλοντος ενώ οι οπαδοί των κρατικών παρεμβάσεων στην οικονομία αναγνωρίζουν ότι τα κυβερνητικά μέτρα πολιτικής αποδίδουν καλύτερα μέσω των τιμών παρά με την πλήρη κατάργηση της λειτουργίας των αγορών.

γ. Απόλυτη και σχετική φτώχεια. Στις ανεπτυγμένες χώρες ο όρος φτώχεια αναφέρεται συνήθως σε συνθήκες σχετικής φτώχειας. Σύμφωνα με τα κριτήρια των αναπτυσσομένων χωρών τα άτομα σε αυτές τις συνθήκες θα θεωρείται ότι βρίσκονται σε ικανοποιητική οικονομική

κατάσταση και δεν θα αποτελούσαν πρόβλημα. Εν τούτοις η σχετική φτώχεια πράγματι προκαλεί σοβαρά προβλήματα γιατί δημιουργεί αισθήματα στέρησης και χαμηλού ηθικού που απαιτούν τη λήψη μέτρων αναδιανεμητικής πολιτικής εκ μέρους των φορέων λήψεως αποφάσεων. Αντίθετα σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, όπου ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού ζει κάτω από το ελάχιστο όριο συντηρήσεως ή γραμμή φτώχειας και ουσιαστικά λιμοκτονεί, το βασικό πρόβλημα είναι η απόλυτη φτώχεια. Η απόλυτη φτώχεια έχει βαθύτερες ηθικές προεκτάσεις και η εθνική πολιτική θα πρέπει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα κατά άμεσο τρόπο. Η λήψη απλών μέτρων αναδιανεμητικής πολιτικής στην περίπτωση που σχεδόν το σύνολο του πληθυσμού λιμοκτονεί θα ήταν μάλλον ανέφικτη αφού υπάρχουν πάρα πολύ λίγοι πλούσιοι να φορολογηθούν σε βαθμό που οι πόροι που προέρχονται από τη φορολογία να ανακουφίσουν τους πεινασμένους.

δ. Κλειστή οικονομία και συμμετοχή στις διεθνείς συναλλαγές. Οι σύγχρονες εξελίξεις στις μεταφορές και τις επικοινωνίες έχουν ωθήσει όλες τις χώρες του κόσμου σε μια αύξουσα αλληλεξάρτηση. Εν τούτοις, πριν από μερικές δεκαετίες θεωρείται ότι μια τυπική αναπτυσσόμενη χώρα θα μπορούσε να βελτιώσει την ανάπτυξή της όχι μέσω της ελεύθερης συμμετοχής της στις διεθνείς συναλλαγές αλλά μάλλον μέσω της απομονώσεώς της από τις εξωτερικές επιδράσεις.

Σήμερα, όμως, το κύριο βάρος της οικονομικής σκέψης θα πρέπει να ασχοληθεί με τα προβλήματα της ανοικτής οικονομίας. Ειδικότερα οι μικρότερες χώρες είναι περισσότερο ευάλωτες στις εξωτερικές επιδράσεις που ξεφεύγουν από τον έλεγχό τους. Τα προβλήματα του εξωτερικού χρέους, οι διεθνείς μετακινήσεις της εργασίας και η ροή της τεχνολογίας και των αγαθών αντανακλούν την εκτεταμένη αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών. Πολύ συχνά τέτοιες εξωτερικές επιρροές θεωρούνται ως εκχώρηση της εθνικής ανεξαρτησίας και το ερώτημα που ανακύπτει είναι πως και σε τι βαθμό οι αναπτυσσόμενες χώρες θα πρέπει να ενσωματωθούν σ' αυτή τη διαδικασία παγκοσμιοποίησης της οικονομίας. Η αριστερή ιδεολογία εξακολουθεί να δίνει μεγάλη έμφαση στην πολιτική της αυτάρκειας και να έχει μεγάλες επιφυλάξεις για τη σημασία του

διεθνούς εμπορίου που θεωρείται ως ένα μέσο υποταγής στις δυνάμεις του κεφαλαιοκρατικού συστήματος.

ε. Ανάπτυξη κα οικονομική σταθερότητα Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80 το βασικό ενδιαφέρον της οικονομικής της αναπτύξεως ήταν επικεντρωμένο στην οικονομική μεγέθυνση χωρίς να δίνεται σημασία σε ζητήματα οικονομικής σταθεροποίησης. Η έμφαση ήταν στην πλευρά της προσφοράς όπως είναι η σώρευση του κεφαλαίου, η άριστη κατανομή των πόρων κλπ. Έκτοτε, όμως και εν όψει των μεγάλων μακροοικονομικών προβλημάτων, όπως είναι ο χρόνιος πληθωρισμός, τα προβλήματα του ισοζυγίου πληρωμών κλπ. έχει σημειωθεί μια σημαντική στροφή προς τα προβλήματα της σταθεροποιητικής πολιτικής, δηλαδή τον έλεγχο της πλευράς της ζήτησεως.

στ. Οικονομική μεγέθυνση κα όρια στη μεγέθυνση. Καθόλη τη διάρκεια της ιστορίας έχουν διατυπωθεί αμφιβολίες για τα οικολογικά όρια της μεγεθύνσεως. Επειδή η γρήγορη μεγέθυνση συνεπάγεται τη χρησιμοποίηση μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων είναι βέβαιο ότι αυτό το είδος της μεγεθύνσεως θα εξαναγκαστεί να σταματήσει, λόγω εξαντλήσεως των πόρων. Εάν η ταχεία μεγέθυνση προκαλεί ζημιές σε καίρια περιβαλλοντικά συστατικά, όπως είναι η μόλυνση των υδάτων και η καταστροφή του οικοσυστήματος, είναι επόμενο να χαθεί η παραγωγική ικανότητα αυτών των συστατικών. Μερικοί πιστεύουν ότι η σύγκρουση μεταξύ απεριόριστης μεγεθύνσεως και εξάντλησης των πόρων μπορεί να εξομαλυνθεί εάν υπάρξει τέτοια τεχνολογική πρόοδος που να παρακάμπτει τον περιορισμό που τίθεται από το περιβάλλον. Σ' αυτή την περίπτωση, η μεγέθυνση είναι δυνατό να συνεχιστεί αλλά υπό διαφορετική μορφή. Μόνο όταν οι αμετάβλητες τεχνικές εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται οι περιβαλλοντικοί περιορισμοί θα έχουν ισχύ. Αλλά και σ' αυτή την περίπτωση οι πολέμοι της μεγεθύνσεως διαβλέπουν μια επερχόμενη οικολογική καταστροφή.

ζ. Μεγέθυνση κα ανάπτυξη. Οικονομική μεγέθυνση σημαίνει απλώς ποσοτικές αυξήσεις στο κατά κεφαλή Εθνικό προϊόν ενώ η οικονομική ανάπτυξη είναι μία περισσότερο ποιοτική έννοια. Ο βασικός σκοπός της ανάπτυξης διαφέρει σημαντικά από την οικονομική μεγέθυνση αυτή κάθε

αυτή. Συγκρινόμενη με την ποσοτική μεγέθυνση η ανάπτυξη είναι μία πολύπλοκη και πολυδιάστατη ποιοτική έννοια που είναι δύσκολο να οριστεί ή να μετρηθεί. Πράγματι μπορεί να παρατηρήσουμε το παράδειγμα διαφόρων χωρών που παραμένουν υπανάπτυκτες έστω και αν το εισόδημά τους έχει σημειώσει τεράστια άνοδο. Οι αυξήσεις του εισοδήματος σ' αυτές τις χώρες δεν συνοδεύτηκαν από βαθιές αλλαγές στην οικονομική τους διάρθρωση όπως είναι η βελτίωση στη διανομή του εισοδήματος ή την ικανοποίηση βασικών κοινωνικών αναγκών, όπως είναι η εκπαίδευση, η υγεία κλπ. Παρά τις μεγάλες διαφορές που υπάρχουν μεταξύ μεγεθύνσεως και αναπτύξεως οι δύο αυτές έννοιες δεν βρίσκονται απαραίτητα πάντοτε σε σύγκρουση η μία με την άλλη. Η μεγέθυνση μπορεί να είναι αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για ανάπτυξη. Στην πράξη, η επίτευξη διαρθρωτικών αλλαγών είναι ευκολότερη στα πλαίσια μιας μεγεθυνόμενης οικονομίας μάλλον παρά άλλως πως. Ειδικότερα η ποσοτική αύξηση του εθνικού προϊόντος διευκολύνει την ανάπτυξη από πολιτικής σκοπιάς, δεδομένου ότι η ανάπτυξη αναπότρεπτα συνεπάγεται μαζικές διαρθρωτικές αλλαγές που οδηγούν σε ανακατάταξη των σχετικών εισοδημάτων. Σαν πρακτικός κανόνας, μπορεί να λεχθεί ότι είναι ευκολότερο για τα άτομα να τεμαχίσουν και να διανείμουν μια μεγαλύτερη πίττα (μεγαλύτερο ΑΕΠ) παρά να αναδιανείμουν μια πίττα (ΑΕΠ) σταθερού μεγέθους. Στη δεύτερη περίπτωση οι δυνάμεις που αντιστέκονται στην αλλαγή είναι πολύ ισχυρότερες.

ΘΕΩΡΙΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Μετά την παρουσίαση της γενικής εικόνας της αναπτύξεως στο σημερινό αναπτυσσόμενο κόσμο και τους βασικούς προβληματισμούς της αναπτυξιακής διαδικασίας το επόμενο βήμα είναι η εξέταση των θεωριών που προσπαθούν να ερμηνεύσουν τις πραγματικές αναπτυξιακές καταστάσεις και να αντιμετωπίσουν τους αναπτυξιακούς προβληματισμούς. Οι βασικές θεωρητικές συζητήσεις τις τελευταίες δεκαετίες έγιναν μεταξύ της νεοκλασικής σχολής και της διαρθρωτικής

σχολής. Σύμφωνα με τη νεοκλασική σχολή οι τιμές της αγοράς είναι ο αποφασιστικός παράγοντας που επηρεάζει την οικονομική συμπεριφορά. Τα οικονομούντα άτομα ανταποκρίνονται στις μεταβολές των τιμών σε αντίθεση με άλλες μεταβλητές που θεωρούνται ως σταθερές. Τέτοιες μεταβλητές είναι το εισόδημα, οι προτιμήσεις, τα ήθη και έθιμα και η πληροφόρηση. Οι υποστηρικτές της διαρθρωτικής σχολής τονίζουν ακριβώς τη σημασία αυτών των άλλων παραγόντων στα πλαίσια μιας αναπτυσσόμενης χώρας, ενώ οι μεταβολές των τιμών θεωρούνται ως δευτερεύουσας σημασίας. Ως ένα συγκεκριμένο παράδειγμα μεταξύ των δύο σχολών μπορεί να αναφερθεί η συμπεριφορά των ατόμων αναφορικά με τις αποταμιεύσεις. Οι νεοκλασικοί τονίζουν ως τον βασικό προσδιοριστικό παράγοντα των αποταμιεύσεων την τιμή, δηλαδή το ύψος του επιτοκίου, ενώ η διαρθρωτική σχολή δίνει μεγαλύτερη έμφαση σε άλλους παράγοντες, όπως είναι η πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα, η διάρθρωση της ηλικίας των ατόμων κ.ά. Παραδείγματος χάρη τα άτομα σχετικά μεγάλης ηλικίας τείνουν να αποταμιεύουν περισσότερο για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στα επερχόμενα χρόνια της συνταξιοδότησής τους.

Κατά την νεοκλασική παράδοση το ΑΕΠ αυξάνεται ως αποτέλεσμα των μακροχρόνιων επιδράσεων του σχηματισμού κεφαλαίου, της αυξήσεως του εργατικού δυναμικού και της τεχνολογικής προόδου, που υποτίθεται ότι λαμβάνουν χώρα κάτω από συνθήκες ανταγωνιστικής ισορροπίας. Οι μετατοπίσεις στη ζήτηση και η μετακίνηση των πόρων από τον ένα κλάδο στον άλλο θεωρούνται σχετικά ασήμαντες, επειδή το οριακό προϊόν των συντελεστών της παραγωγής είναι ίσο σ' όλες τις χρήσεις. Κατά τη διαρθρωτική άποψη η μεγέθυνση του ΑΕΠ θεωρείται ως μία πλευρά της απαιτούμενης μεταβολής στη διάρθρωση της παραγωγής για την ανταπόκριση στη μεταβαλλόμενη ζήτηση και για την αποδοτικότερη χρησιμοποίηση της τεχνολογίας. Στις αναπτυσσόμενες χώρες οι διαρθρωτικές αλλαγές προϋποθέτουν την ανακατανομή του κεφαλαίου και της εργασίας, και μία μετατόπιση από τον αγροτικό στο βιομηχανικό τομέα και μία σημαντική αύξηση των εξαγωγών ως ποσοστό του ΑΕΠ. Οι ίδιες αυτές μεταβολές λαμβάνουν χώρα περισσότερο σταδιακά και αυτόματα

στις περισσότερο ανεπτυγμένες χώρες. Η σήμερα παρατηρούμενη σε μια ανεπτυγμένη οικονομία μετάβαση από μία βιομηχανική σε μία οικονομία υπηρεσιών αποτελεί ένα καλό παράδειγμα.

ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης υπάγεται στην ευρύτερη έννοια της γενικής ανάπτυξης μιας χώρας. Ως γενική ανάπτυξη μπορούμε να θεωρήσουμε τη συνεχή άνοδο της ποιότητας ζωής μιας κοινωνίας. Μ' αυτή την έννοια, τρία τουλάχιστον είναι τα κεντρικά συστατικά στοιχεία της γενικής ανάπτυξης.

α) Η ικανότητα για την εξασφάλιση των βασικών αναγκών του ανθρώπου. Οι βασικές ανάγκες που είναι τελείως απαραίτητες για τη διατήρηση της ζωής είναι η διατροφή, η κατοικία, η υγεία και η εκπαίδευση. Αφού κύρια επιδίωξη κάθε οικονομικής δραστηριότητας είναι η εξασφάλιση των μέσων για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών, μπορούμε να πούμε ότι η οικονομική ανάπτυξη είναι αναγκαία προϋπόθεση για τη γενική ανάπτυξη.

β) Η ανθρώπινη *αξιοπρέπεια*. Όλοι οι άνθρωποι, σε οποιαδήποτε κοινωνία και να ζουν, επιδιώκουν ένα είδος αξιοπρέπειας, αν και αυτή η αξιοπρέπεια μπορεί να διαφοροποιείται από κοινωνία σε κοινωνία.

γ) Η ανθρώπινη *ελευθερία*. Η ελευθερία, στην προκείμενη περίπτωση, θα πρέπει να θεωρηθεί με την ευρύτερη θεμελιώδη σημασία του όρου, δηλαδή ελευθερία από τις υλικές συνθήκες της ζωής που αλλοτριώνουν τον άνθρωπο και ελευθερία από την κοινωνική υποταγή του ανθρώπου σε άλλους ανθρώπους, στην άγνοια, στους κοινωνικούς θεσμούς, στην αθλιότητα, κλπ. Ο πλούτος μπορεί να βοηθήσει τον άνθρωπο να εξασκήσει μεγαλύτερο έλεγχο πάνω στη φύση και το φυσικό περιβάλλον, να επιλέξει μεγαλύτερησχόλη, να απολαύσει περισσότερα υλικά αγαθά ή να αρνηθεί τη σημασία αυτών των αγαθών και να ζήσει μια περισσότερο πνευματική ζωή.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η γενική ανάπτυξη σ' όλες τις κοινωνίες θα πρέπει να έχει τις εξής βασικές επιδιώξεις:

α) Να αυξήσει για όλα τα μέλη της κοινωνίας τα βασικά αγαθά της ζωής «τροφή, κατοικία, υγεία, παιδεία, προστασία).

β) Να ανεβάσει το επίπεδο διαβίωσης, που περιλαμβάνει, εκτός από το υψηλότερο εισόδημα, την αύξηση της απασχόλησης, τη βελτίωση της εκπαίδευσης, την άνοδο των πολιτιστικών και ανθρωπιστικών αξιών.

γ) Να διευρύνει τις οικονομικές και κοινωνικές επιλογές των ατόμων και των χωρών.

Η γενική ανάπτυξη μιας χώρας περιλαμβάνει την κοινωνική, πολιτική, οικονομική, διοικητική ανάπτυξη, καθώς και λοιπές μορφές ανάπτυξης. Οι αλληλεξαρτήσεις ανάμεσα στις διάφορες αυτές μορφές της ανάπτυξης είναι σημαντικότερες, και ένα βασικό ερώτημα που αφορά στο αντικείμενό μας είναι πώς οι πολιτικές, κοινωνικές και λοιπές μορφές ανάπτυξης επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, και στη συνέχεια επηρεάζονται από αυτή. Είναι προφανές ότι η οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας δεν μπορεί να εξηγηθεί σε αναφορά μόνο προς οικονομικούς αλλά και προς εξωοικονομικούς παράγοντες. Μια οικονομία δεν είναι ένα μηχανικό σύστημα και οι οικονομικές δυνάμεις δε λειτουργούν όπως οι φυσικοί νόμοι. Οι οικονομικές δυνάμεις θα πρέπει να εξεταστούν μέσα σε ένα κοινωνικό-πολιτικό πλαίσιο. Ο τρόπος διακυβέρνησης μιας χώρας, το νομικό σύστημα, τα επίπεδα της εκπαίδευσης και της υγείας, η Θρησκεία κλπ. έχουν μεγάλη σημασία για την οικονομική ανάπτυξή της. Με τον όρο οικονομική ανάπτυξη εννοείται η διαδικασία με την οποία το *πραγματικό κατά κεφαλή εισόδημα* μιας χώρας αυξάνεται κατά τη διάρκεια μιας μακράς χρονικής περιόδου, υπό την *προϋπόθεση* ότι *ανεβαίνει το επίπεδο* της κοινωνικής *ευημερίας*. Στον παραπάνω ορισμό δίνεται έμφαση στη λέξη διαδικασία, γιατί αυτή υποδηλώνει τη λειτουργία ορισμένων δυνάμεων, που αλληλοσχετίζονται και επιδρούν η μια στην άλλη και οι οποίες μας αποκαλύπτουν τη «λογική» ή εσωτερική δομή της ανάπτυξης μιας οικονομίας. Η ερμηνεία της ανάπτυξης, σε σχέση προς μια

διαδικασία που περιλαμβάνει αλληλοσυσχετίσεις, θα καταφανεί ότι έχει μεγαλύτερη σημασία από μια απλή ταύτιση της ανάπτυξης προς ορισμένες συνθήκες ή αριθμό χαρακτηριστικών.

Αν το ενδιαφέρον μας για την ανάπτυξη μιας χώρας προέρχεται από την επιθυμία να ανέβει το βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού, τότε ως πρωταρχικός σκοπός της ανάπτυξης θα πρέπει επίσης να ληφθεί η αύξηση του πραγματικού κατά κεφαλή εισοδήματος μάλλον παρά η αύξηση απλώς του πραγματικού εθνικού εισοδήματος, γιατί αν αντικειμενικός σκοπός ήταν η αύξηση του πραγματικού εθνικού εισοδήματος, αυτή ενδεχόμενα να μη συνεπαγόταν και άνοδο του βιοτικού επιπέδου, αν ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού ήταν ανώτερος ή ίσος προς το ρυθμό αύξησης του εθνικού εισοδήματος. Το αποτέλεσμα θα ήταν μειούμενο ή σταθερό κατά κεφαλή εισόδημα, πράγμα που δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν οικονομική ανάπτυξη. Στον ορισμό τονίζεται η μακρά χρονική περίοδος, γιατί εκείνο που έχει σημασία από άποψη ανάπτυξης είναι μια παρατεταμένη αύξηση του πραγματικού εισοδήματος και όχι απλώς μια αύξηση κατά η διάρκεια μιας σύντομης χρονικής περιόδου, όπως συμβαίνει κατά την αιχμή του οικονομικού κύκλου. Μια ανοδική τάση του εισοδήματος κατά η διάρκεια δύο ή τριών δεκαετιών είναι η σημαντικότερη ένδειξη ανάπτυξης της οικονομίας.

Τέλος Θα πρέπει να τονιστεί η προϋπόθεση κάτω από την οποία η μακροχρόνια αύξηση του κατά κεφαλή πραγματικού προϊόντος αποτελεί οικονομική ανάπτυξη. Με τον όρο άνοδος της κοινωνικής ευημερίας εννοείται η παράλληλη επίτευξη και ορισμένων άλλων σκοπών, όπως είναι η δικαιότερη διανομή του εισοδήματος, η άνοδος των επιπέδων υγείας και εκπαίδευσης, η αύξηση της απασχόλησης κ.ά. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να γίνει διάκριση ανάμεσα στην οικονομική μεγέθυνση και την οικονομική ανάπτυξη. Υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και οικονομικής ανάπτυξης. Με τον όρο οικονομική μεγέθυνση εννοούμε τη διαχρονική αύξηση του πραγματικού

κατά κεφαλή προϊόντος μιας χώρας. Ο όρος οικονομική ανάπτυξη είναι ευρύτερος του πρώτου και περιλαμβάνει, εκτός από την αύξηση των υλικών αγαθών μιας χώρας, και σημαντικές αλλαγές στη διάρθρωση και τη λειτουργία της οικονομίας και της κοινωνίας.

ΔΕΙΚΤΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Επειδή η οικονομική ανάπτυξη είναι έννοια ευρύτερη και περιλαμβάνει τόσο οικονομικές όσο και κοινωνικές όψεις μιας κοινωνίας, η μη τήρησή της θα πρέπει να γίνεται τόσο με οικονομικούς όσο και με κοινωνικούς δείκτες. Παρακάτω θα εξετάσουμε τις διάφορες κατηγορίες δεικτών που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση της ανάπτυξης.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

Από την εποχή που άρχισαν οι οικονομολόγοι να ασχολούνται με τα προβλήματα της ανάπτυξης, οι κύριοι δείκτες που χρησιμοποιήθηκαν για τη μέτρηση της ανάπτυξης ήταν το ακαθάριστο εθνικό προϊόν, τα συστατικά αυτού και η μεταβολή τους. Παρά τα σοβαρά προβλήματα που παρουσιάζει το σύστημα των εθνικών λογαριασμών στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι εθνικοί λογαριασμοί εξακολουθούν να αποτελούν το βασικό πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνεται η ανάλυση που αναφέρεται στη μεγέθυνση, στην κατανομή ανάμεσα σε κατανάλωση, επένδυση και αποταμίευση και στη σχετική επίδραση των διάφορων παραγωγικών τομέων στο συνολικό προϊόν της οικονομίας. Το ακαθάριστο εθνικό προϊόν κατά κεφαλή έχει γίνει ευρύτατα αποδεκτό ως ο καλύτερος απλός δείκτης της ανάπτυξης, τόσο για διεθνείς όσο και για διαχρονικές συγκρίσεις στα πλαίσια μιας μεμονωμένης χώρας.

ΤΥΠΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ

Κατά την εξέταση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι αναπτυσσόμενες χώρες του κόσμου, θα πρέπει να έχουμε μια γενική εικόνα ορισμένων κοινών τυπικών χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν οι χώρες αυτές. Τούτο θα μας διευκολύνει στην ορθότερη κατανόηση της διαδικασίας της ανάπτυξης των χωρών αυτών. Κάθε αναπτυσσόμενη οικονομία έχει ορισμένα ιδιάζοντα σ' αυτήν χαρακτηριστικά. Εντούτοις, υπάρχουν μερικά χαρακτηριστικά που είναι κοινά σε ένα μεγάλο αριθμό των αναπτυσσόμενων χωρών. Τα κυριότερα από αυτά είναι τα εξής:

- το χαμηλό βιοτικό επίπεδο
- τα χαμηλά επίπεδα παραγωγικότητας
- η παραγωγή της χώρας είναι κατ' εξοχήν πρωτογενής
- η χώρα αντιμετωπίζει πληθυσμιακές πιέσεις
- μεγάλο ποσοστό των φυσικών πόρων παραμένει ανεκμετάλλευτο
- παρατηρείται ανεπάρκεια κεφαλαίου
- η οικονομία και η κοινωνία είναι δυαδική (ή διαρχική)
- η χώρα έχει αντιοικονομικές πολιτιστικές αξίες
- η εξάρτηση από τις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων, πρώτων υλών και καυσίμων
- η κυριαρχία των ανεπτυγμένων και η εξάρτηση των αναπτυσσόμενων χωρών στις διεθνείς σχέσεις.
- υψηλά επίπεδα φτώχειας

Όλα τα πιο πάνω χαρακτηριστικά δεν υπάρχουν στον ίδιο βαθμό σε όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες, ούτε είναι και τα μοναδικά χαρακτηριστικά

αυτών των χωρών. Παρακάτω Θα εξετάσουμε τη φύση του καθενός από τα χαρακτηριστικά *αυτά*. Δεν Θα ήταν άσκοπο να τονιστεί εδώ ότι πολλά από τα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους.

ΧΑΜΗΛΟ ΒΙΟΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στις αναπτυσσόμενες χώρες, το βιοτικό επίπεδο για τη μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού τείνει να είναι χαμηλό, όχι μόνο αναφορικά με το αντίστοιχο βιοτικό επίπεδο των ανεπτυγμένων χωρών αλλά και με εκείνο των μικρών προνομιούχων τάξεων στις ίδιες τις αναπτυσσόμενες χώρες. Αυτό το χαμηλό βιοτικό επίπεδο εκδηλώνεται ποσοτικά και ποιοτικά με τη μορφή χαμηλού κατά κεφαλή εισοδήματος, με ανεπαρκείς συνθήκες κατοικίας, χαμηλό επίπεδο υγείας, περιορισμένα επίπεδα εκπαίδευσης, υψηλή νηπιακή θνησιμότητα, μικρή διάρκεια ζωής και ένα γενικό αίσθημα απελπισίας.

ΧΑΜΗΛΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Σ' όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες, τα επίπεδα της παραγωγικότητας της εργασίας είναι εξαιρετικά χαμηλά σε σύγκριση μετά αντίστοιχα επίπεδα των ανεπτυγμένων χωρών. Τα χαμηλά επίπεδα της παραγωγικότητας μπορεί να αποδοθούν καταρχήν στην παντελή έλλειψη ή την ανεπάρκεια των συμπληρωματικών συντελεστών της παραγωγής, όπως είναι το φυσικό κεφάλαιο (κτίρια, μηχανήματα, κλπ.), αλλά και το ανθρώπινο κεφάλαιο (διοικητικά στελέχη και εξειδικευμένη εργασία). Επίσης ένα μεγάλο μέρος της χαμηλής παραγωγικότητας στις αναπτυσσόμενες χώρες Θα πρέπει να αποδοθεί στα χαμηλά επίπεδα της υγείας που επηρεάζουν δυσμενώς τόσο τη φυσική ικανότητα του ατόμου όσο και την ψυχολογική του διάθεση για αποδοτική εργασία.

ΕΜΠΟΔΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Τα κέρδη των επιχειρηματιών θα αυξάνονται συνεχώς και το ποσοστό των ετήσιων επενδύσεων πάνω στο εθνικό εισόδημα θα αυξάνεται μέχρις ότου απορροφηθεί όλο το πλεονάζον εργατικό δυναμικό. Αλλά η διαδικασία αυτή της ανάπτυξης μπορεί να μην αποτελειωθεί για διάφορους λόγους. Αποκλεισμένων διάφορων εξωγενών παραγόντων, όπως θεομηνιών, πολιτικών αναταραχών κλπ, η διαδικασία μπορεί να σταματήσει για τον οικονομικό λόγο ότι, αν και υπάρχει πλεονάζον εργατικό δυναμικό, οι πραγματικοί μισθοί μπορεί να ανέβουν τόσο πολύ, ώστε να μειώσουν τα κέρδη των επιχειρηματιών σε ένα επίπεδο στο οποίο όλα τα κέρδη καταναλίσκονται και δε λαμβάνουν χώρα καθαρές επενδύσεις. Τούτο μπορεί να αποδοθεί σε πολλούς λόγους:

Πρώτο, η σώρευση του κεφαλαίου είναι ταχύτερη από την αύξηση του πληθυσμού, και μειώνει έτσι το απόλυτο μέγεθος των απασχολούμενων στον παραδοσιακό τομέα το μέσο κατά κεφαλή προϊόν σ' αυτό τον τομέα ανεβαίνει αυτόματα, γιατί τώρα υπάρχουν λιγότερα άτομα να καρπωθούν το προϊόν. Μετά πάροδο ορισμένου χρόνου, η μεταβολή γίνεται αισθητή και το επίπεδο των πραγματικών μισθών στον κεφαλαιοκρατικό τομέα αρχίζει να ανεβαίνει, πράγμα που περιορίζει τα κέρδη των επιχειρηματιών.

Δεύτερο, η αύξηση στο μέγεθος του κεφαλαιοκρατικού τομέα σε σχέση προς τον παραδοσιακό τομέα μπορεί να στρέψει τους όρους εμπορίου¹ εναντίον του κεφαλαιοκρατικού τομέα και να εξαναγκάσει τους επιχειρηματίες να πληρώνουν υψηλότερους πραγματικούς μισθούς στους εργάτες.

Τρίτο, ο παραδοσιακός τομέας μπορεί να καταστεί περισσότερο παραγωγικός με την τεχνική έννοια. Αυτός μπορεί να μιμηθεί, για παράδειγμα, τις μεθόδους του κεφαλαιοκρατικού τομέα. Μπορεί επίσης να επωφεληθεί αμέσως από μερικές από τις επενδύσεις του κεφαλαιοκρατικού τομέα, όπως αρδευτικά έργα, ηλεκτρική ενέργεια, μεταφορές κλπ. Οτιδήποτε αυξάνει την παραγωγικότητα στον παραδοσιακό τομέα, θα αυξήσει τους πραγματικούς μισθούς στον

κεφαλαιοκρατικό τομέα, και θα μειώσει έτσι τα κέρδη των επιχειρηματιών και το ρυθμό των επενδύσεων.

Η πιο σημαντική από τις παραπάνω τρεις περιπτώσεις, η οποία έχει ανάγκη παραπέρα ανάλυσης, είναι εκείνη κατά την οποία οι όροι εμπορίου μεταβάλλονται σε βάρος του κεφαλαιοκρατικού τομέα. Τούτο προϋποθέτει ότι οι δύο τομείς παράγουν τελείως διαφορετικά πράγματα, που τα ανταλλάσσουν μεταξύ τους. Η απλούστερη υπόθεση που μπορεί να γίνει εδώ είναι ότι ο παραδοσιακός τομέας παράγει τρόφιμα και ο προοδευμένος κεφαλαιοκρατικός τομέας οτιδήποτε άλλο. Αν ο κεφαλαιοκρατικός τομέας δεν παράγει τρόφιμα, η επέκτασή του αυξάνει τη ζήτηση για τρόφιμα, ανεβάζει την τιμή των τροφίμων σε σχέση με τα βιομηχανικά προϊόντα του κεφαλαιοκρατικού τομέα και μειώνει έτσι τα κέρδη των επιχειρηματιών. Αυτή είναι η έννοια κάτω από την οποία η εκβιομηχάνιση εξαρτάται από τις βελτιώσεις στον αγροτικό τομέα. Η αύξηση της παραγωγής βιομηχανικών προϊόντων δε θα είναι κερδοφόρα αν συγχρόνως η γεωργική παραγωγή δεν αυξάνεται. Συνεπώς, αν υποθέσουμε ότι ο κεφαλαιοκρατικός τομέας δεν παράγει τρόφιμα, ο παραδοσιακός τομέας θα πρέπει να παράγει αυξημένες ποσότητες τροφίμων αλλιώς η επέκταση του κεφαλαιοκρατικού τομέα θα σταματήσει λόγω στροφής των όρων εμπορίου εναντίον του, η οποία μειώνει τα κέρδη. Ας υποθέσουμε τώρα ότι ο παραδοσιακός τομέας παράγει αυξημένες ποσότητες τροφίμων (μέσω βελτιώσεων στην παραγωγικότητα) ενώ αποφεύγεται η χειροτέρευση των όρων εμπορίου, δηλαδή η σχετική άνοδος των τιμών των τροφίμων, μπορεί να παρουσιαστεί άνοδος των πραγματικών μισθών του κεφαλαιοκρατικού τομέα λόγω της αυξημένης παραγωγικότητας στον αγροτικό τομέα. Και οι δύο παραπάνω δυσμενείς περιπτώσεις για τον κεφαλαιοκρατικό τομέα παρακάμπτονται αν οι αυξήσεις στην παραγωγικότητα υπεραντισταθμίζονται από βελτίωση των όρων εμπορίου, δηλαδή μείωση των τιμών των τροφίμων.

Τούτο μπορεί να συμβεί αν η ελαστικότητα της ζήτησης για τα τρόφιμα είναι μικρότερη από τη μονάδα. Αν η παραγωγικότητα στον αγροτικό τομέα αυξάνεται και, λόγω της υψηλής ελαστικότητας για τα γεωργικά

προϊόντα, οι τιμές τού των πέφτουν με βραδύτερο ρυθμό από την αύξηση της παραγωγικότητας, η επόμενη καλύτερη λύση είναι να παρεμποδιστούν οι αγρότες από το να καρπωθούν όλη την αύξηση της παραγωγής. Τούτο μπορεί να επιτευχθεί με τη λήψη διάφορων μέτρων από το κράτος, όπως πχ. με την επιβολή φόρων στα γεωργικά προϊόντα κλπ. Μπορεί λοιπόν να λεχθεί σαν συμπέρασμα ότι η επέκταση του κεφαλαιοκρατικού τομέα μπορεί να σταματήσει επειδή ανεβαίνουν οι τιμές των αγροτικών προϊόντων, ή επειδή οι τιμές των αγροτικών προϊόντων πέφτουν με βραδύτερο ρυθμό από την αύξηση της παραγωγικότητας στον παραδοσιακό τομέα, ή επειδή οι εργάτες του κε-φαλαιοκρατικού τομέα αυξάνουν την κατανάλωσή τους πέρα από το ελάχιστοόριοδιαβίωσης.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΑΙΤΙΑ ΡΥΠΑΝΣΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Μια ανάλυση των βασικών αιτίων υποβάθμισης του περιβάλλοντος θα μπορούσε να αποτελέσει η βάση για την εξέταση των προβλημάτων που σχετίζονται με τον περιορισμό της ρύπανσης σε μια οικονομία. Η προσοχή μας θα μπορούσε να στραφεί καταρχήν προς την τεχνολογική και βιομηχανική πρόοδο, την αύξηση του πληθυσμού, την αστικοποίηση, τις γεωγραφικές και κλιματολογικές συνθήκες. Αλλά η τεχνολογία, η εκβιομηχάνιση και η αστικοποίηση καθαυτές είναι το αποτέλεσμα άλλων πιο βασικών παραγόντων. Οι γεωγραφικές και κλιματολογικές συνθήκες μπορεί να θεωρηθούν σαν αιτίες που συμβάλλουν στη χειροτέρευση του περιβάλλοντος, αλλά όχι επαρκείς για να προκαλέσουν από μόνες τους υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Όμως, αν εκβαθύνουμε περισσότερο, βρίσκουμε ότι ορισμένες χαρακτηριστικές συνθήκες έχουν πάντοτε παίξει αποφασιστικό ρόλο στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Η σημερινή αναπτυσσόμενη αποκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων σε διακεκριμένα στάδια, που ήταν άγνωστη στις αρχικές αγροτικές κοινωνίες, αποτελεί μια οργανωτικής φύσης χαρακτηριστική συνθήκη.

Μια σημαντική συνέπεια της πιο πάνω αποκέντρωσης είναι η δημιουργία των καλούμενων «εξωτερικών επιδράσεων», οριζόμενων σαν επιδράσεων της παραγωγής και της κατανάλωσης πάνω σε άλλους παραγωγούς και καταναλωτές, χωρίς καμιά αντίστοιχη αντιπαροχή. Σε μια φιλελεύθερη ατομιστική οικονομία, η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος, που καθοδηγείται από το φημισμένο «αόρατο χέρι» του ανταγωνισμού, συνεπάγεται την αυτόματη αποδοτική οργάνωση και λειτουργία της οικονομίας. Η λογική βάση του αποτελέσματος τούτου είναι ότι, υπό ορισμένες συνθήκες, οι ανταγωνιστικές τιμές μεταφέρουν όλη την απαραίτητη πληροφόρηση για τη λήψη άριστων αποφάσεων. Ένας κατασκευαστής που αποφασίζει αν θα χρησιμοποιήσει πλίθρες ή σκυρόδεμα, θα σταθμίσει τις απαιτήσεις του και τις προτιμήσεις του απέναντι στις τιμές των υλικών. Άλλα άτομα, που χρησιμοποιούν τα πιο πάνω υλικά, θα προβούν στις δικές τους σταθμίσεις με αποτέλεσμα όσοι έχουν ισχυρότερη προτίμηση για πλίθρες να χρησιμοποιήσουν πλίθρες. Παραπέρα, οι παραγωγοί που μεγιστοποιούν το κέρδος κατά τη λήψη αποφάσεων ως προς την παραχθησόμενη ποσότητα ενός αγαθού, θα σταθμίσουν τα σχετικά κόστη παραγωγής, τα οποία αντανakλούν τις παραγωγικές ικανότητες της κοινωνίας απέναντι στις σχετικές τιμές που αντανakλούν τις προτιμήσεις και τις επιθυμίες της κοινωνίας. Το τελικό αποτέλεσμα είναι ότι χρησιμοποιούνται πλίθρες και τσιμέντο σε ποσότητες και αναλογίες που αντανakλούν τις προτιμήσεις εκείνων που χρησιμοποιούν τα υλικά αυτά και τις παραγωγικές ευκαιρίες της κοινωνίας. Καμιά άλλη λύση δε θα ήταν πιο ικανοποιητική για όλους τους ενδιαφερόμενους. Τα πιο πάνω υποδείχνουν εκείνο που διαφοροποιεί τη ρύπανση του περιβάλλοντος. Η αποδοτικότητα της ελεύθερης ανταγωνιστικής οικονομίας εξαρτάται από την ταυτότητα του ιδιωτικού και του κοινωνικού κόστους. Εφόσον ο παραγωγός τσιμέντου και πλιθρών είναι υποχρεωμένος να αποζημιώσει άλλον για κάθε κόστος που συνεπάγεται η παραγωγή του, οι μεγιστοποιούσες το κέρδος του αποφάσεις σχετικά με την παραγόμενη ποσότητα και τον τρόπο παραγωγής θα είναι επίσης κοινωνικά αποδοτικές αποφάσεις. Έτσι, αν ένας παραγωγός ρίχνει απορρίμματα στον αέρα, σε ένα ποτάμι ή στη θάλασσα, αν δεν καταβάλει

καμιά αποζημίωση για τη διάθεση των απορριμμάτων και αν τα έτσι διαθέσιμα απορρίμματα δεν εξασκούν καμιά αξία λόγου επίδραση σε οποιοδήποτε, τότε τα ιδιωτικά και κοινωνικά κόστη της διάθεσης των απορριμμάτων είναι ταυτόσημα και μηδαιμνά και οι ιδιωτικές αποφάσεις του παραγωγού είναι κοινωνικά αποδοτικές. Αλλά αν τα απορρίμματα αυτά επηρεάζουν δυσμενώς άλλους, τότε το κοινωνικό κόστος της διάθεσης των απορριμμάτων δεν είναι μηδενικό.

Το ιδιωτικό κόστος δεν είναι ταυτόσημο με το κοινωνικό κόστος και οι μεγιστοποιούσες το κέρδος ιδιωτικές αποφάσεις δεν είναι κοινωνικά αποδοτικές. Οι προκαλούμενες σε τρίτους ζημιές είτε από τους παραγωγούς είτε από τους καταναλωτές έχουν ονομαστεί *εξωτερικές αρνητικές επιδράσεις*. Στις ελεύθερες αγοραίες οικονομίες κανένας «λογαριασμός» δε στέλνεται στους παραγωγούς και τους καταναλωτές μέσω του μηχανισμού της αγοράς για τα πιο πάνω κοινωνικοοικονομικά κόστη. Πα ραπέρα, και ιδιαίτερα υπό ισχυρές ανταγωνιστικές συνθήκες, λόγοι που ανάγονται στο λογαριασμό «κέρδη και ζημιές» περιορίζουν έντονα τις από τους παραγωγούς δυνατότητες υπολογισμού, εκούσια, σαν κόστους των εξωτερικών επιβαρύνσεων. Οι κυβερνήσεις έχουν διορθώσει μέχρι τώρα αυτή την <<αποτυχία της αγοράς>> μόνο σε πολύ περιορισμένη κλίμακα.

Στα σοσιαλιστικά συστήματα που χαρακτηρίζονται από το ίδιο είδος αποκεντρωμένων δραστηριοτήτων, οι προκαλούμενες ζημιές στο περιβάλλον, ως <<εξωτερικές>> από άποψη των χωριστών μονάδων έχουν γενικά αγνοηθεί κατά τον ίδιο τρόπο όπως στις ελεύθερες κεφαλαιοκρατικές οικονομίες. Με άλλα λόγια οι εξωτερικές επιβαρύνσεις που εξορισμού δεν είναι δυνατό να ληφθούν υπόψη από το μηχανισμό της αγοράς, δεν έχουν ληφθεί υπόψη από οποιοδήποτε άλλο μηχανισμό στις μη αγοραίες οικονομίες. Στην τελευταία περίπτωση, υπάρχει «αποτυχία του σχεδιασμού» κατ' αναλογία προς την <<αποτυχία της αγοράς>>. Και από τα δύο συστήματα, κεφαλαιοκρατικό και σοσιαλιστικό, ένας αριθμός σημαντικών συνεπειών έχει προκύψει από την αποτυχία της αγοράς και του σχεδιασμού να αντιδράσουν. Η πρώτη συνέπεια είναι ότι οι παραγωγοί

έχουν θεωρήσει τις μεθόδους παραγωγής και τα προϊόντα που είναι επιζήμια για το περιβάλλον σαν τις λιγότερο δαπανηρές εναλλακτικές λύσεις. Αν δεν υπήρχε δυνατότητα παράβλεψης του κοινωνικοοικονομικού κόστους, που αντιπροσωπεύεται από τις ζημιές του περιβάλλοντος, από τους υπολογισμούς κόστους, οι εναλλακτικές αυτές λύσεις θα εμφανίζονταν σαν οι πιο δαπανηρές. Έτσι, οι υπολογισμοί κόστους, που είναι πολύ περιορισμένοι, έχουν εξαφανίσει τα οικονομικά κίνητρα για την επιλογή μη επιζήμιων παραγωγικών μεθόδων και προϊόντων, εφόσον οι επιζήμιες μέθοδοι είναι φθηνότερες.

Η δεύτερη συνέπεια είναι ότι, λόγω των από τους παραγωγούς γινόμενων επιλογών, οι τιμές των αγαθών των οποίων η παραγωγή, διανομή και χρησιμοποίηση ενέχει υποβάθμιση του περιβάλλοντος είναι πολύ χαμηλές σε σχέση με τα κοινωνικοοικονομικά κόστη. Κατακολουθία, η κατανάλωση και παραγωγή αγαθών όπως τα παραπάνω έχει προωθηθεί κατά τρόπο που είναι επιβλαβής για το περιβάλλον, σε σύγκριση με την παραγωγή και κατανάλωση αγαθών των οποίων η παραγωγή, διανομή και χρησιμοποίηση δεν έχει προκαλέσει ζημιές στο περιβάλλον. Έμμεσες επιδράσεις έχουν επομένως προστεθεί στις άμεσες. Το γενικό συμπέρασμα που προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση είναι ότι η διάσταση ανάμεσα στο ιδιωτικό και κοινωνικό κόστος αποτελεί τη θεμελιώδη αιτία κάθε είδους ρύπανσης του περιβάλλοντος, και παρουσιάζεται σε οποιαδήποτε κοινωνία στην οποία οι αποφάσεις είναι αποκεντρωμένες. Ο βαθμός αντιφατικότητας ανάμεσα στην οικονομική μεγέθυνση και τη ρύπανση του περιβάλλοντος. Μια πλατιά διαδομένη άποψη, κυρίως ανάμεσα σε μη οικονομολόγους, η οποία έχει αποτελέσει το αντικείμενο μεγάλης διαμάχης, είναι η άποψη ότι η οικονομική μεγέθυνση δε συμβιβάζεται απολύτως με την ποιότητα του περιβάλλοντος και συνεπώς θα πρέπει να γίνει επιλογή ανάμεσα στις δύο. Η άποψη ότι υπάρχει ασυμβίβαστο ανάμεσα στη ρύπανση του περιβάλλοντος και την οικονομική μεγέθυνση μπορεί να ερμηνευτεί να υποδείχνει την ύπαρξη μιας σταθερής τεχνικής σχέσης ανάμεσα στο βαθμό ρύπανσης του περιβάλλοντος και το ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης. Οι υποστηρικτές της

άποψης ότι υπάρχει μια σύγκρουση ανάμεσα μεγέθυνσης και ρύπανσης, θα ισχυρίζονταν ότι η οικονομία πραγματικά αναπτύσσεται με ρυθμό ανώτερο από τον άριστο.

Η πιο πάνω άποψη ότι υπάρχει ασυμβίβαστο ανάμεσα στη μεγέθυνση και τη ρύπανση, που σημαίνει ότι το ένα θα πρέπει να θυσιαστεί για χάρη του άλλου, αποτελεί μια υπεραπλοποίηση του προβλήματος της ρύπανσης, για τους εξής λόγους:

α) Θα ήταν παράλογο να υποτεθεί ότι θα πρέπει να υπάρχει μια σταθερή τεχνική σχέση ανάμεσα στο βαθμό ρύπανσης και το ρυθμό μεγέθυνσης και ότι δε θα μπορούσε να θεσπιστούν μέτρα για μια καλύτερη μεταβολή της σχέσης αυτής. Πραγματικά, η λήψη μέτρων εναντίον της ρύπανσης μπορεί να μεταθέσει την τεχνική σχέση πχ. από την OE1 στην OE2. Αλλά και η οικονομική μεγέθυνση αυτή καθαυτή μπορεί να προκαλέσει τη μείωση της ρύπανσης. Στη Βρετανία, για παράδειγμα, μια από τις κύριες πηγές μόλυνσης της ατμόσφαιρας ήταν η καύση των γαιανθράκων για οικιακή θέρμανση. Η δραματική μείωση στην πηγή αυτή μόλυνσης του αέρα κατά το παρελθόν οφείλεται, εκτός από τα ληφθέντα μέτρα πολιτικής, και στην ευρεία χρησιμοποίηση της κεντρικής θέρμανσης ή της ηλεκτρικής θέρμανσης οι οποίες ήταν εν μέρει απόρροια της οικονομικής μεγέθυνσης.

β) Στις νέες επενδύσεις ενσωματώνεται πολλές φορές σημαντικός εξοπλισμός για τον περιορισμό της βιομηχανικής ρύπανσης. Για παράδειγμα, όταν θεσπίζονται νέοι κανονισμοί για τον περιορισμό της ρύπανσης σε οποιαδήποτε βιομηχανική διαδικασία, οι νέες επενδύσεις θα προσαρμοστούν κατά πάσα πιθανότητα για να συμμορφωθούν προς τους νέους κανονισμούς αποτελεί σπάνιο φαινόμενο ότι οι επιχειρήσεις θα τροποποιήσουν τον υπάρχοντα εξοπλισμό. Έτσι, δεδομένων ορισμένων μέτρων πολιτικής ή ακόμα ορισμένων κοινωνικών πιέσεων για τη χρησιμοποίηση αντιρρυπαντικών μεθόδων παραγωγής όσο ταχύτερη είναι η οικονομική μεγέθυνση τόσο ταχύτερη θα είναι και η αύξηση των νέων επενδύσεων και συνεπώς η χρησιμοποίηση μεθόδων παραγωγής οι οποίες προκαλούν μικρότερη ρύπανση.

γ) Είναι επίσης δυνατό να υπάρχει μια αρνητική σχέση μεταξύ μεγέθυνσης και ρύπανσης γιατί τα για τη μείωση της ρύπανσης μέτρα πολιτικής μπορεί

να επιταχύνουν τη μεγέθυνση. Για παράδειγμα, η θέσπιση ορισμένων μέτρων πολιτικής εναντίον της ρύπανσης του περιβάλλοντος μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για επενδύσεις σε υψηλότερης στάθμης μεθόδους παραγωγής. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η Σουηδική βιομηχανία χάρτου και χαρτομάζας, όπου οι σημειωθείσες βελτιώσεις στην αποδοτικότητα ήταν το αποτέλεσμα των μεταβολών στις μεθόδους παραγωγής, οι οποίες προκλήθηκαν από τη θέσπιση κανονισμών εναντίον της ρύπανσης του περιβάλλοντος.

δ) Σημαντικό, αν όχι μεγαλύτερο ποσοστό των ζημιών του περιβάλλοντος των συνδεδόμενων με τη μεγέθυνση είναι συνάρτηση του τρόπου της μεγέθυνσης της φύσης της τεχνολογίας και των μορφών της παραγωγής. Με την απαγόρευση των επικίνδυνων δραστηριοτήτων και με τον εξαναγκασμό των επιχειρηματιών να επιβαρύνονται με το κόστος χρησιμοποίησης υδάτινων χερσαίων ή εναέριων περιοχών για τη διοχέτευση των κάθε είδους απορριμμάτων, η μεγέθυνση, η τεχνολογία και η παραγωγή μπορεί να κατευθυνθούν προς δραστηριότητες περισσότερο επιθυμητές από την άποψη προστασίας του περιβάλλοντος.

ε) Παράλληλη προς το πρόβλημα της ρύπανσης του περιβάλλοντος, αλλά πολύ μεγαλύτερης σημασίας είναι η εκκαθάριση του κοινωνικού περιβάλλοντος από τα καρκινώματα της φτώχειας, της άγνοιας, του υποσιτισμού και των ασθενειών. Οι τρόποι με τους οποίους θα μπορούσε να επιλυθούν τα προβλήματα αυτά, στα πλαίσια μιας στάσιμης οικονομίας, δεν είναι προφανείς, ιδίως για τις φτωχές χώρες της υδρογείου.

Μπορεί να πούμε συμπερασματικά ότι η όλη ιδέα της επιλογής ανάμεσα μεγέθυνση και περιβάλλον αποτελεί μια υπεραπλοποίηση του προβλήματος της ρύπανσης. Μια λογική προσέγγιση του προβλήματος για το παρόν και το προσεχές μέλλον είναι η λήψη μέτρων πολιτικής τα οποία οδηγούν σε ορθολογικότερη κατανομή των πόρων. Ειδικότερα, οι ακόλουθοι τρόποι αντιμετώπισης του προβλήματος έχουν ανάγκη ιδιαίτερης εξέτασης:

- i. Προσπάθειες θα πρέπει να καταβληθούν ώστε τα ιδιωτικά να ανακλούν τα κοινωνικά κόστη πληρέστερα.

- ii. Οι τεχνολογικές μεταβολές Θα Πρέπει να στραφούν προς τεχνολογικές μεθόδους που προστατεύουν το περιβάλλον.
- iii. Θα πρέπει να ληφθούν μέτρα πολιτικής, ώστε να βελτιωθεί η κατανομή του πληθυσμού.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΡΥΠΑΝΣΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Στη θεωρία καθώς και στην πράξη το δυσκολότερο μέρος της οικονομικής αντιμετώπισης του προβλήματος της ρύπανσης είναι η μέτρηση του κόστους της ρύπανσης και του κόστους μείωσης της ρύπανσης, Μικρό μόνο μέρος του κόστους της ρύπανσης μπορεί να υπολογιστεί με άμεσο τρόπο. Τα κόστη της ρύπανσης, που δεν μπορούν να εκτιμηθούν αναφέρονται συνήθως σαν μη οικονομικά» κόστη.

Η μόνη πραγματική διαφορά ανάμεσα στο άμεσο κόστος και το μη οικονομικό κόστος έγκειται στη δυσκολία υπολογισμού τους. Αν, για παράδειγμα, η ρύπανση ενός λιμένα εξαφανίζει τη ζωή των ψαριών, τούτο αποτελεί ένα κόστος για την κοινωνία. Το κόστος μείωσης της επαγγελματικής αλιείας Θα μπορούσε να υπολογιστεί αμέσως. Αυτό Θα αποτελείται από:

α) το σταθερό κόστος προσανατολισμού των ψαράδων και του εξοπλισμού τους σε άλλη απασχόληση

β) τη διαφορά εισοδήματος που πετυχαίνουν από την αλιεία και από την άλλη απασχόληση

γ) τη ζημιά που παθαίνουν οι καταναλωτές οι οποίοι Θα πρέπει να καταναλώσουν άλλα τρόφιμα αντί ψαριών.

Πέρα από τα παραπάνω κόστη, υπάρχουν και άλλα που δεν μπορεί να υπολογιστούν εύκολα: η απώλεια των ευκαιριών αναψυχής για τα παιδιά και τους ερασιτέχνες ψαράδες και των ερευνητικών ευκολιών για τους ιχθυολόγους κλπ. Τέτοια κόστη είναι δύσκολο να μετρηθούν, ενώ μπορεί να είναι πολύ σημαντικά.

Η δυσκολία υπολογισμού μεγάλου μέρους του κόστους ρύπανσης οφείλεται στην ανυπαρξία αγοραίων τιμών για τα περισσότερα κόστη¹. Αλλά αν δεν μπορούμε να βρούμε άλλο τρόπο υπολογισμού, υπάρχει μια δυνατότητα να υπολογίσουμε περίπου τα κόστη με βάση άλλες τιμές, όπως ακριβώς υπολογίζουμε την αξία της θέας προς τη θάλασσα από την αξία των παραθαλάσσιων ακινήτων. Καταρχήν, μια εκτίμηση της αξίας που αποδίδουν οι άνθρωποι στην καθαρή ατμόσφαιρα και τις ακτές θα μπορούσε να γίνει με βάση την επιπλέον τιμή που είναι αυτοί διατεθειμένοι να πληρώσουν για ακίνητα σε απαλλαγμένες από τη ρύπανση περιοχές. Τέτοιες πληροφορίες θα μπορούσε να συλλέγουν πλην ελάχιστες υπάρχουν προς το παρόν.

Άλλος τρόπος υπολογισμού του κόστους της ρύπανσης είναι να διερευνηθεί κατά πόσο θα ήταν διατεθειμένα τα άτομα να πληρώσουν, προκειμένου να επιτευχθεί μια δεδομένη μείωση της ρύπανσης. Παρόμοιες δυσκολίες και αβεβαιότητες, σαν εκείνες που υπάρχουν αναφορικά προς τον υπολογισμό του κόστους της ρύπανσης, παρουσιάζονται επίσης και κατά τον υπολογισμό του κόστους μείωσης της ρύπανσης.

Η ΡΥΠΑΝΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ

Στις αναπτυγμένες χώρες, όπου το ενδιαφέρον για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος διαρκώς αυξάνεται, μελετητές διάφορων ειδικοτήτων,

ακολουθώντας διαφορετικές προσεγγίσεις, έχουν προσπαθήσει να διαγνώσουν τα αίτια της ρύπανσης του περιβάλλοντος. Κάθε μια από τις προσεγγίσεις παρέχει ένα πλαίσιο για την ανάλυση του ρόλου που παίζουν η οικονομική μεγέθυνση και η τεχνολογία στα προβλήματα του περιβάλλοντος. Εξετάζουμε πιο κάτω κάθε μια από αυτές τις προσεγγίσεις.

ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η οικονομική δραστηριότητα συνδέεται με το περιβάλλον τόσο από την πλευρά των εισροών όσο και από την πλευρά των εκροών, και η φυσική σχέση ανάμεσα στις δυο πλευρές (σε ένα κλειστό οικονομικό σύστημα χωρίς συσσώρευση κεφαλαίου) εκφράζεται από το νόμο συντήρησης της ύλης, ο οποίος διαλαμβάνει ότι η ποσότητα των κατάλοιπων που εκρέουν στο περιβάλλον είναι κατά προσέγγιση ίση με το βάρος των εισροών που μπαίνουν στο οικονομικό σύστημα. Αυτό αποτελεί απλώς έναν άλλο τρόπο για την έκφραση του νόμου ότι η ύλη δεν μπορεί να καταστραφεί αν και μπορεί να μετασχηματιστεί. Τα κατάλοιπα που προκύπτουν τόσο από το μετασχηματισμό των εισροών και των ίδιων των τελικών αγαθών θα πρέπει είτε να εκχυθούν με τη μορφή αερίων ξηρών και υγρών ουσιών είτε να επαναχρησιμοποιηθούν στην παραγωγική διαδικασία.

Είναι προφανές ότι, για ένα δεδομένο βάρος ενέργειας και υλικών εισροών, η μορφή των δημιουργουμένων κατάλοιπων μπορεί να αλλάξει, αν και το συνολικό τους μέγεθος θα παραμείνει σταθερό. Έτσι, τα τεχνολογικά μέσα για την επεξεργασία ή το καθάρισμα του ενός ή του άλλου τύπου απόβλητου δεν καταστρέφουν τα κατάλοιπα αλλά αλλάζουν τη μορφή τους.

Ο τρόπος αυτός προσέγγισης της σχέσης μεταξύ οικονομικής δραστηριότητας και του περιβάλλοντος υποδηλώνει ότι δεν είναι απαραίτητο να υπάρχει αντίθεση μεταξύ των δύο. Πραγματικά, η

οικονομική δραστηριότητα δε χρειάζεται να αποκτήσει περιβαλλοντική διάσταση στις εξής περιπτώσεις:

- i. Αν οι εισροές ήταν τελείως μετατρέψιμες σε εκροές και οι τελευταίες επαναχρησιμοποιούνταν εξολοκλήρου σαν εισροές. Σ' αυτή την περίπτωση, η διάκριση ανάμεσα στις εισροές και εκροές εξαφανίζεται, έτσι που να μην υπάρχει ούτε πρόβλημα εξάντλησης σπάνιων πόρων ούτε πρόβλημα διάθεσης αποβλήτων
- ii. Αν οι παρεχόμενες από το περιβάλλον εισροές και η αφομοιωτική τους ικανότητα μπορούσε να θεωρηθούν απεριόριστες.

Εφόσον οι παραπάνω συνθήκες είναι ανύπαρκτες η έκταση στην οικονομική δραστηριότητα προσκρούει στη σπάνη των εισροών και την απορροφητική ικανότητα του περιβάλλοντος εξαρτάται από τους παρακάτω αλληλεξαρτώμενους παράγοντες:

- i. Τα όρια της απορροφητικής ικανότητας του περιβάλλοντος.
- ii. Τη χρήση και το ρυθμό εξάντλησης των μη ανανεώσιμων εισροών
- iii. Τη μετατρεψιμότητα των εισροών σε εκροές, δηλ. την ποσότητα των κατάλοιπων που δημιουργούνται κατά τις τεχνολογικές διαδικασίες της μετατροπής.
- iv. Τη διάρκεια των τελικών αγαθών και συνεπώς τη σύνθεση των εκροών με διαφορετική διάρκεια.
- v. Το ρυθμό αύξησης του πληθυσμού.
- vi. Τη φύση των θεσμών και του νομικού συστήματος.

Το ότι η οικονομική δραστηριότητα έχει έλθει σε σύγκρουση με τους πόρους του περιβάλλοντος σε έκταση που να είναι αρκετά σοβαρή είναι δύσκολο να αμφισβητηθεί και φαίνεται ότι το πρόβλημα των απόβλητων και της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι κάπως λιγότερο πιεστικό από την εξάντληση των μη ανανεώσιμων πόρων. Στα επόμενα Θα γίνει

προσπάθεια να διαφωτιστούν οι αλληλεξαρτήσεις ανάμεσα στους παραπάνω έξι παράγοντες.

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το πρόβλημα του περιβάλλοντος αναφέρεται από τη μια πλευρά στην ταχύτητα εξάντλησης των μη ανανεώσιμων πόρων (εκροές από το περιβάλλον) και από την άλλη στην περιορισμένη ικανότητα του περιβάλλοντος ν' απορροφά τα κατάλοιπα που προέρχονται από τις διαδικασίες της παραγωγής και της κατανάλωσης (εισροές στο περιβάλλον). Αν και οι δύο αυτές πλευρές, που αποτελούν αντικείμενο ανάλυσης της οικονομικής της ευημερίας, είναι απίθανο να είναι ανεξάρτητες η μια από την άλλη, θα τις εξετάσουμε ξεχωριστά, αρχίζοντας από τη δεύτερη.

α) Ρύπανση του Περιβάλλοντος

Σε γενικές γραμμές, η ρύπανση του περιβάλλοντος θεωρείται σαν ένα οικονομικό πρόβλημα που θα πρέπει να γίνει κατανοητό σε οικονομικούς όρους. Οι οικονομικοί όροι είναι οι γνωστές εξωτερικές επιδράσεις και η κακή κατανομή των πόρων. Το πρόβλημα οφείλεται στο γεγονός ότι τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος, όπως είναι ο καθαρός αέρας, τα καθαρά θαλασσινά νερά κλπ., ανήκουν στην κατηγορία των δημόσιων αγαθών, πράγμα που τα κάνει απρόσφορα για ατομική ιδιοκτησία και συνεπώς για τιμολόγησή τους που να αντανάκλα η σπάνη τους. Το αποτέλεσμα είναι η κακή κατανομή των πόρων έτσι που η παραγωγή των προϊόντων που προκαλούν ρύπανση να υπερβαίνει εκείνη που θα διαμορφωνόταν αν γινόταν κανονική τιμολόγηση των σπάνιων πόρων του περιβάλλοντος.

Θεωρώντας το σαν ένα πρόβλημα στατικής κατανομής των πόρων η οικονομική της ευημερίας τονίζει ότι η ρύπανση του περιβάλλοντος είναι

ένα Θέμα αποτυχίας της αγοράς, τελείως ξεχωριστό από το Θέμα της μεγέθυνσης που αφορά την κατανομή των πόρων μεταξύ κατανάλωσης και επενδύσεων. Έτσι, το γεγονός ότι οι πόροι κατανέμονται κακώς επειδή υπάρχει αποτυχία της αγοράς να λάβει υπόψη τις εξωτερικές επιδράσεις, δε σημαίνει απαραίτητα ότι ο ρυθμός αύξησης του εθνικού προϊόντος είναι εσφαλμένος.

Ο τρόπος αυτός αντιμετώπισης ρύπανσης του περιβάλλοντος έχει αποτελέσει αντικείμενο κριτικής για τους παρακάτω λόγους:

Πρώτο, η αναγωγή του προβλήματος της ρύπανσης του περιβάλλοντος σε μια καθαρά οικονομική διάσταση και η υποτιθέμενη βάση του ότι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος από τον άνθρωπο μπορεί να κατανοηθεί μεμονωμένα επικρίνεται έντονα, γιατί το περιβάλλον αποτελεί ένα πολύπλοκο σύστημα, όπου το συνολικό αποτέλεσμα των αλληλοδιάδοχων εκρών σ' αυτό πολλές φορές είναι πολύ διαφορετικό από το άθροισμα των μερικών αποτελεσμάτων. Περισσότερο σημαντικό ίσως είναι το γεγονός ότι τα ουσιαστικά μέρη αυτού του πολύπλοκου συστήματος μπορεί να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους κατά πολύπλοκο τρόπο. τέτοια αποτελέσματα δεν μπορεί να κατανοηθούν στα πλαίσια της μεθοδολογίας της οικονομικής της ευημερίας.

Δεύτερο, το πλαίσιο ανάλυσης της οικονομικής της ευημερίας είναι πολύ περιορισμένο, γιατί δεν παίρνει υπόψη τις επιπτώσεις που το νομικό πλαίσιο έχει στη φύση των εξωτερικών επιδράσεων του περιβάλλοντος. Αν ληφθεί υπόψη:

- i. ότι οι περιβαλλοντικές επιδράσεις επηρεάζουν το κοινωνικό σύνολο και μπορεί να είναι πολύ σημαντικές και
- ii. ότι τα κόστη των συναλλαγών είναι αντίστοιχα πολύ υψηλά, και
- iii. οι νομικοί χειρισμοί των επιδράσεων μπορεί να επηρεάσουν όχι μόνο τις αποφάσεις για την κατανομή των πόρων αλλά επίσης και την κατανομή της ευημερίας και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Ακόμα και στην περίπτωση που απουσιάζουν τα κόστη συναλλαγών

(χρηματικά ή άλλα, όπως η απώλεια χρόνου) είναι πρόδηλο ότι το αποτέλεσμα μπορεί να διαφοροποιηθεί, ανάλογα με το αν το νομικό πλαίσιο είναι ελαστικό ή αυστηρό. Κατά την εξέταση της σχέσης μεταξύ ρύπανσης του περιβάλλοντος και της οικονομικής μεγέθυνσης και ιδιαίτερα από τη σκοπιά της οικονομικής της ευημερίας, θα πρέπει να τονιστεί ότι, σαν γενική αρχή, η οικονομική μεγέθυνση δεν είναι απαραίτητο να οδηγήσει σε υποβάθμιση του περιβάλλοντος, ακόμα και με περιορισμένη αφομοιωτική ικανότητα του περιβάλλοντος και μέσα σε ένα σύστημα τελείως ελεύθερο από ελέγχους πάνω στα κατάλοιπα τούτο για τους παρακάτω λόγους:

Πρώτο, η μεγέθυνση από ένα αρχικό χαμηλό επίπεδο μπορεί να οδηγήσει στην εκροή κατάλοιπων που να μην προκαλούν υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

Δεύτερο, η μεγέθυνση μπορεί να συνοδεύεται από ακόμα υψηλότερο ρυθμό τεχνολογικής προόδου στη μετατροπή των εισροών και στη διάρκεια του προϊόντος, οπότε το ποσό των κατάλοιπων στο περιβάλλον θα μειωθεί με τις αυξημένες ποσότητες παραγωγής και κατανάλωσης. Το ίδιο αποτέλεσμα είναι επίσης δυνατό αν η παραγωγή συνοδεύεται από μεταβολή στη σύνθεσή της προς όφελος αγαθών και υπηρεσιών τα οποία δεν παράγουν σχετικά μεγάλα ποσά αποβλήτων.

Όμως καμιά από τις παραπάνω δύο συνθήκες δε φαίνεται να έχει ισχύσει στις αναπτυσσόμενες χώρες τουλάχιστον, όπου τα όρια της ικανότητας του περιβάλλοντος να δέχεται απόβλητα έχουν ξεπεραστεί σε πολλούς σημαντικούς τομείς. Το ότι η οικονομική μεγέθυνση και η ρύπανση του περιβάλλοντος έχουν συσχετιστεί στο παρελθόν δε σημαίνει ότι από τα πράγματα γίνεται απρόσφορη η σκοπιά από την οποία η οικονομική της ευημερίας εξετάζει τη ρύπανση του περιβάλλοντος, ότι δηλαδή πρόκειται για ένα πρόβλημα στατικών εξωτερικών επιδράσεων, και συνεπώς ότι μπορεί να απομονωθεί από τη δυναμική της οικονομικής μεγέθυνσης.

Το ερώτημα που μπαίνει είναι το κατά πόσο η σχέση ανάμεσα στην οικονομική μεγέθυνση και τη ρύπανση θα εξακολουθήσει να υπάρχει αν για τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος που βρίσκονται σε σπάνη μπορούσε εννοιολογικά να καθοριστούν τιμές που να αντανakλούν την αυξανόμενη σπάνη τους. Υπάρχει ένας αριθμός λόγων, για τους οποίους ακόμα και μια άριστη στατική κατανομή των πόρων, που να βασίζεται στις τιμές εκείνες που αντανakλούν την πραγματική σπάνη των πόρων δε θα επέτρεπε την αποσύνδεση της οικονομικής μεγέθυνσης από τη ρύπανση του περιβάλλοντος.

Πρώτο, ακόμα και αν οι εξελίξεις στα προϊόντα και στις διαδικασίες παραγωγής γίνονταν σύμφωνα με τις τιμές των μέχρι τώρα άφθονων πόρων, ώστε να μειωθεί ο λόγος απόβλητων προς προϊόν, οποιοσδήποτε ρυθμός μείωσης αυτής της σχέσης μικρότερος από το ρυθμό αύξησης του προϊόντος θα σήμαινε μια αύξηση του βάρους των κατάλοιπων και την επίπτωσή τους στο περιβάλλον. Με άλλα λόγια, μια απόλυτη αύξηση θα επισυμβεί στα κατάλοιπα εφόσον ο ρυθμός αύξησης του προϊόντος είναι μεγαλύτερος από το ρυθμό μείωσης του λόγου των κατάλοιπων προς το προϊόν.

Δεύτερο, έστω και αν καθορίζονταν οι σωστές τιμές για τους πόρους της οικονομίας, είναι απίθανο ότι θα μετέβαλαν σημαντικά τη φύση των τεχνολογικών εξελίξεων από την πλευρά της μείωσης της ρύπανσης κατά μονάδα παραγωγής. Υπάρχει αρκετή εμπειρική μαρτυρία που δείχνει ότι οι τεχνολογικές επιλογές είναι συνάρτηση περισσότερο της κλίμακας της παραγωγής και των απαιτήσεων του ανταγωνισμού παρά των τιμών. Η προσέγγιση της οικονομικής ευημερίας στο πρόβλημα της ρύπανσης του περιβάλλοντος δεν μπορεί να λάβει υπόψη τη φύση της διαδικασίας της μεγέθυνσης όπως αυτή διαμορφώνεται κάτω από τη δυναμική των εξελίξεων των προϊόντων και των μεθόδων παραγωγής στα πλαίσια του προχωρημένου καπιταλισμού. Επίσης καθώς εξελίσσεται η τεχνολογία και προχωρεί η μεγέθυνση, οι επιπτώσεις πάνω στο περιβάλλον γίνονται όλο και πιο αβέβαιες, ιδιαίτερα στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας.

β) Εξάντληση των Μη Ανανεώσιμων Πόρων.

Σε αντίθεση με πόρους όπως ο καθαρός αέρας και το νερό, οι εισροές από το περιβάλλον με τη μορφή μη ανανεώσιμων πόρων είναι κατατοπλεϊστό διαιρετές και υποκείμενες στην ατομική ιδιοκτησία στην ελεύθερη αγορά. Η εξάντληση του περιβάλλοντος μ' αυτή την έννοια συμπίπτει σε κάποια έκταση με την ελάττωση του ιδιωτικού πλούτου. Αν και ο ρυθμός εξάντλησης του περιβάλλοντος μπορεί να βρίσκεται κάτω από το άριστο σημείο όταν θίγονται τα συμφέροντα των μελλοντικών γενεών, αυτό διαφέρει από την περίπτωση της ρύπανσης, όπου δεν υπάρχει ιδιωτική ιδιοκτησία των πόρων του περιβάλλοντος και το αποτέλεσμα μπορεί να θεωρηθεί σαν παράλογο, ακόμα και από η σκοπιά των συμφερόντων της παρούσας γενιάς. Οι εξωτερικές επιδράσεις που δημιουργούν το πρόβλημα της εξάντλησης των πόρων εμπίπτουν κατ' αυτόν τον τρόπο στην κατηγορία μερικής μάλλον παρά της πλήρους αποτυχίας του μηχανισμού της αγοράς.

Η διαχρονική αποτυχία της αγοράς έχει κυρίως αναλυθεί στα πλαίσια της Θεωρίας των άριστων αποταμιεύσεων και οικονομικής μεγέθυνσης. Έχει υποστηριχτεί ότι οι διαχρονικές εξωτερικές επιδράσεις είναι τέτοιες, ώστε η αγορά να έχει την τάση να υπερτιμά το μέλλον και συνεπώς να δημιουργεί ανεπαρκείς επενδύσεις. Στην έκταση που ταχύτερος ρυθμός αύξησης του προϊόντος οδηγεί σε γρηγορότερη εξάντληση των μη ανανεώσιμων πόρων, η υπεκτίμηση του μέλλοντος ενεργεί προς την κατεύθυνση διατήρησης αυτών των πόρων. Από το άλλο μέρος, αυτή η υπεκτίμηση έχει σαν αποτέλεσμα οι τιμές των μη ανανεώσιμων πόρων να αντανακλούν την ανεπάρκεια των πόρων μόνο αναφορικά με το χρονικό ορίζοντα της παρούσας γενιάς, και να οδηγούν σε περισσότερο σπάταλη χρήση των πόρων σε σύγκριση με την περίπτωση που υπήρχε μια μακροχρονιότερη προοπτική. Μια εναλλακτική λύση στο αποτέλεσμα της λειτουργίας της ανεξέλεγκτης αγοράς Θα ήταν κάποιο είδος πολιτικής διαδικασίας, που Θα έκφραζε τα συμφέροντα των μελλοντικών γενεών. Όμως, υπάρχουν αμφιβολίες ως προς το αν οι πολιτικές διαδικασίες Θα

οδηγήσουν σε μεγαλύτερο προσανατολισμό προς το μέλλον από όσο ένα ελεύθερο σύστημα αγοράς.

Η αγορά μπορεί βέβαια να μπει κάτω από έλεγχο, είτε μέσω των τιμών είτε μέσω των ποσοτήτων. Αν πιστεύεται ότι οι προσαρμογές των τιμών δε θα φέρουν αποτέλεσμα, μεγαλύτερος έλεγχος πάνω στην εξάντληση των πόρων μπορεί να ασκηθεί με την επιβολή ποσοτικών περιορισμών στη χρήση των πόρων, εφόσον οι σπάνιοι πόροι βρίσκονται στην ιδιοκτησία του κράτους.

Θα πρέπει τέλος να υπογραμμιστεί ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα της εξάντλησης των πόρων και της ρύπανσης ίσως να μην είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους, αφού η απουσία ελέγχων πάνω στα κατάλοιπα του περιβάλλοντος θα επηρεάσει το ρυθμό με τον οποίο γίνεται η εξάντληση των πόρων. Ιδιαίτερα η απουσία κινήτρων για ανακύκλωση των χρησιμοποιούμενων πόρων, για αύξηση της διάρκειας των προϊόντων και για προσαρμογή της τεχνολογίας θα επιταχύνει το ρυθμό εξάντλησης των φυσικών πόρων. Αυτό βέβαια δε θα συμβεί εκεί όπου υπάρχουν τέτοια κίνητρα.

Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΡΥΠΑΝΣΗΣ

Σύμφωνα μ' αυτή την προσέγγιση η ρύπανση του περιβάλλοντος εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο πετυχαίνετε η οικονομική μεγέθυνση. Η περιβαλλοντική κρίση στις αναπτυσσόμενες χώρες κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες αποδίδεται στις μεταβολές των τεχνολογικών χαρακτηριστικών των προϊόντων που εξυπηρετούν τις ίδιες όπως και πριν βασικές ανάγκες.

Τα επιχειρήματα που προβάλλονται προς υποστήριξη αυτής της άποψης είναι:

- i. Η παραγωγή των νέων προϊόντων περιλαμβάνει μεγαλύτερες ποσότητες απόβλητων στο περιβάλλον από ότι τα προϊόντα που αντικαταστάθηκαν απ' αυτά. Εμπειρικές έρευνες έχουν δείξει, ότι για έναν αριθμό προϊόντων η απαιτούμενη ενέργεια κατά μονάδα του νέου προϊόντος είναι πολύ μεγαλύτερη από ό,τι στην περίπτωση του προϊόντος που παραγόταν προηγουμένως. Η αυξημένη ενέργεια κατά μονάδα των νέων προϊόντων υποδηλώνει ότι η ρύπανση του περιβάλλοντος από αυτή την πηγή των νέων προϊόντων είναι μεγαλύτερη από ό,τι των παλιών.
- ii. Τα απόβλητα που προέρχονται από τα νέα προϊόντα είναι τέτοια ώστε να είναι λιγότερο αφομοιώσιμα από το περιβάλλον σε σύγκριση με εκείνα που προέρχονται από τα προϊόντα που αντικαταστάθηκαν. Το αποτέλεσμα αυτό προέρχεται από το γεγονός ότι τα νέα προϊόντα περιέχουν λιγότερα φυσικά συστατικά, τα δε αυξημένα συνθετικά συστατικά των νέων προϊόντων δεν αφομοιώνονται από το περιβάλλον. Για παράδειγμα, το σαπούνι, όταν παρασκευάζεται από φυσικά λίπη, δε δημιουργεί σοβαρά προβλήματα όταν αποβάλλεται στο περιβάλλον, δεδομένου ότι καταστρέφεται από βακτηριακά ένζυμα. Τα σύγχρονα απορρυπαντικά όμως ασκούν επιζήμιες περιβαλλοντικές επιδράσεις, δεδομένου ότι τα συστατικά τους είναι συνθετικά μάλλον παρά φυσικά.
- iii. Μικρότερη διάρκεια των παραγόμενων νέων προϊόντων. Μέχρι τώρα, δεν υπάρχει καμιά έρευνα που να αναφέρεται στο θέμα της διάρκειας των προϊόντων συνολικά. Μόνο μεμονωμένα παραδείγματα τόσο μειωμένης όσο και αυξημένης διάρκειας προϊόντων μπορεί να παρατεθούν. Προφανώς ένας γενικός απολογισμός δεν είναι εμπειρικά δυνατός αυτή τη στιγμή.

Οι Παραγωγοί ως σύνολο δεν έχουν συμφέρον να ενθαρρύνουν τη μακροβιότητα των προϊόντων. Στα πλαίσια της διαφοροποίησης του προϊόντος κάτω από συνθήκες ολιγοπωλιακού ανταγωνισμού, έχει τονιστεί ότι η ανάπτυξη και η διάθεση στην αγορά προϊόντων με αυξημένη διάρκεια ζωής και μεγαλύτερο χρόνο λειτουργίας είναι αντιπαραγωγικές από τη

σκοπία του ατομικού ολιγοπωλητή. Έτσι μπορεί να λεχθεί ότι υπάρχει μια θεωρητική προκατάληψη που ευνοεί τα προϊόντα μειωμένης διάρκειας ζωής και λειτουργίας.

Καθεμιά από τις τρεις προσεγγίσεις στο πρόβλημα της ρύπανσης του περιβάλλοντος, που εξετάστηκαν μέχρι τώρα, διαφωτίζει ένα μέρος ενός περισσότερο πολύπλοκου συνολικού συστήματος που χαρακτηρίζεται από τη μεγάλη αλληλεπίδραση ανάμεσα στις μεταβλητές. Η οικονομική μεγέθυνση, η τεχνολογία και οι θεσμοί αντιδρούν μέσα σ' ένα πολύπλοκο πλέγμα αμοιβαίου προσδιορισμού και δημιουργούν επιδράσεις στο περιβάλλον που δεν μπορεί να εκφραστούν συνεπώς σαν μια πολυμεταβλητή ή προσθετική συνάρτηση αυτών των μεταβλητών.

Συμπερασματικά, μπορεί να λεχθεί ότι η ρύπανση του περιβάλλοντος θα πρέπει να αντιμετωπιστεί στα πλαίσια μιας συντονισμένης στρατηγικής η οποία θα λαμβάνει υπόψη το σύνολο των επιμέρους μεταβλητών και τις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις.

ΡΥΠΑΝΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ

Το κατά πόσο οι προσεγγίσεις στο πρόβλημα του περιβάλλοντος στις αναπτυσσόμενες χώρες έχουν σημασία για τις αναπτυσσόμενες χώρες εξαρτάται από την έκταση στην οποία τα ενδιαφέροντα των αναπτυσσόμενων χωρών διαφέρουν σε είδος ή σε βαθμό, ή και στα δύο, από εκείνα που έχουν ήδη εξεταστεί. Υπάρχουν πολλοί που υποστηρίζουν ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα των αναπτυσσόμενων χωρών είναι αρκετά διαφορετικά, ώστε να έχουν ανάγκη ιδιαίτερης προσοχής, πέρα από τα προβλήματα που έχουν επείγοντα χαρακτήρα στις αναπτυσσόμενες χώρες. Επίσης, τα περιβαλλοντικά προβλήματα των

αναπτυσσόμενων χωρών είναι προβλήματα που αντανακλούν τη φτώχεια και την έλλειψη ανάπτυξης σ' αυτές τις χώρες.

Όπως έχει τονιστεί σε άλλο κεφάλαιο, ένα τυπικό διαρθρωτικό χαρακτηριστικό των αναπτυσσόμενων χωρών είναι η διχοτόμησή τους σε δύο τομείς: το σύγχρονο και τον παραδοσιακό τομέα. Επακόλουθο αλλά συγχρόνως και στήριγμα αυτής της διάρθρωσης είναι η μεγάλη ανισοδιανομή του εισοδήματος, των περιουσιακών στοιχείων και των αμειβόμενων ευκαιριών. Τα προϊόντα και οι διαδικασίες του σύγχρονου τομέα, ο οποίος φροντίζει κατεξοχήν για την ικανοποίηση των αναγκών των υψηλών εισοδηματικών τάξεων, εισάγονται από τις τεχνολογικά προοδευμένες χώρες και συνεπώς περιλαμβάνουν όχι μόνο τα περιβαλλοντικά προβλήματα που δημιουργούνται από την αποσύνδεσή τους από τις φυσικές διαδικασίες στις χώρες προέλευσής τους, αλλά πολύ χειρότερα την ολοκληρωτική αποξένωσή τους από το περιβάλλον της αναπτυσσόμενης χώρας. Σε τελευταία ανάλυση, οι αναπτυσσόμενες χώρες είναι ενδεχόμενο να υποφέρουν τόσο από την καταστροφή στο περιβάλλον που προκαλεί η υπερκατανάλωση των πλούσιων όσο και από την καταστροφή που προκαλείται από τον αγώνα των φτωχών για επιβίωση. Επιπλέον οι εισοδηματικές διαφορές ανάμεσα στους δύο τομείς της διχοτομημένης οικονομίας οξύνουν το πρόβλημα της αστικοποίησης με το να ενθαρρύνουν την αθρόα μετανάστευση του πληθυσμού προς τις πόλεις, πράγμα που μεταβάλλει τη γρήγορη αύξηση του πληθυσμού σε πρόβλημα πληθυσμιακής πυκνότητας.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΣΤΙΣ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ

Σήμερα υπάρχει σημαντική τεκμηρίωση της έκτασης και του βαθμού των οικολογικών καταστροφών που έχουν προκληθεί σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες από την εισαγωγή της σύγχρονης τεχνολογίας. Μια από τις πιο γνωστές καταστροφές συνδέεται με τη χρήση του DDT και

άλλων εντομοκτόνων για την καταπολέμηση της ελονοσίας. Η χρήση αυτών των εντομοκτόνων από το ένα μέρος έχει ανατρέψει τις αυτορρυθμιζόμενες φυσικές σχέσεις μεταξύ εντόμων αρπακτικών πτηνών και από το άλλο μέρος η επιβίωση και ο πολλαπλασιασμός των ανθεκτικών γονιδίων έχει αυξήσει την ανθεκτικότητα των επιβλαβών εντόμων. Το αποτέλεσμα ήταν να κλιμακωθεί η ελονοσία σε έναν αριθμό χωρών.

Επίσης έχουν προκληθεί αποτυχίες στις καλλιέργειες από τη χρήση συνθετικών ουσιών, ενώ έχει τεκμηριωθεί ότι η συσσώρευση του DDT και άλλων συστατικών στο ανθρώπινο γάλα έχει λάβει σε συγκεκριμένες περιπτώσεις επικίνδυνες διαστάσεις. Τα μεγάλα φράγματα και αρδευτικά συστήματα, όπως εκείνα της Αιγύπτου, έχουν συνοδευτεί από την έξαρση ασθενειών σε τεράστια κλίμακα. Ενώ παλιότερα μια από αυτές τις αρρώστιες ήταν σχετικά ασήμαντη έχει λάβει τώρα τεράστιες διαστάσεις. Επίσης, πέρα από τις αρρώστιες, οι πολύπλοκες αλληλεπιδράσεις μεταξύ των αρδευτικών συστημάτων, των ντόπιων γεωργών και των φυσικών διαδικασιών έχουν δημιουργήσει προβλήματα που κλιμακώνονται από τη μόλυνση της ιλύος κοιλάδων μέχρι την ολική καταστροφή αγροτικών συστημάτων που γειτονεύουν και στην εμφάνιση νέων επιδημικών ασθενειών.

Συχνά υποστηρίζεται ότι η λεγόμενη Πράσινη Επανάσταση αποτελεί μια πετυχημένη προσπάθεια επηρεασμού του περιβάλλοντος για την επίτευξη υψηλότερων αποδόσεων του εδάφους. Η μεγάλη επιτυχία των νέων ποικιλιών υψηλής απόδοσης όμως απειλεί την ύπαρξη των παλιών ειδών καλλιέργειας, πράγμα που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη διατήρηση των νέων ποικιλιών. Τα παλιά είδη καλλιεργειών αναπτύσσουν χαρακτηριστικά ανθεκτικότητας έναντι των ασθενειών, τα οποία είναι ανύπαρκτα στις νέες ποικιλίες και θα μπορούσε να μεταφερθούν στις τελευταίες προς όφελός τους. Το πρόβλημα είναι ότι οι παλιές καλλιέργειες εκτοπίζονται μερικές φορές με πολύ υψηλούς ρυθμούς. Υπάρχουν παραδείγματα όπου οι νέες

ποικιλίες σίτου προσβλήθηκαν και καταστράφηκαν από ασθένειες απέναντι στις οποίες οι παλιές εκπτοπισθείσες καλλιέργειες είχαν ανοσία.

Πέρα από την εκτόπιση των παλιών καλλιεργειών, υπάρχουν άλλοι δυο οικολογικοί κίνδυνοι που συνδέονται με την Πράσινη Επανάσταση. Αυτοί είναι η υπερβολική χρήση του νερού και η διαρκώς αυξανόμενη χρήση των συνθετικών λιπασμάτων και εντομοκτόνων. Οι οικολογικές καταστροφές δεν περιορίζονται μόνο στις επιζήμιες επιδράσεις των εισροών ή των διαδικασιών της παραγωγής, αλλά επεκτείνονται και στα παραγόμενα προϊόντα. Οικολογικά επιζήμια προϊόντα είναι εκείνα που όταν χρησιμοποιούνται σε ακατάλληλο κλιματολογικό, πολιτιστικό και διαιτητικό περιβάλλον έχουν άμεσες και σοβαρές φυσιολογικές επιδράσεις.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ ΣΤΙΣ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ

Σύμφωνα με την τεχνολογική άποψη, οι οικολογικές καταστροφές είναι το αποτέλεσμα της φύσης της σύγχρονης τεχνολογίας, ενώ η σημασία του θεσμικού πλαισίου είναι εντελώς δευτερεύουσα. Το θεσμικό πλαίσιο αποτελεί μόνο ένα λόγο για τον οποίο τα λάθη που ήδη διαπράχθηκαν γίνονται ανεκτά. Έτσι, η κοινωνία ανέχεται τις επιζήμιες επιδράσεις του αυτοκινήτου και άλλων τεχνολογικών επιτευγμάτων πάνω στο περιβάλλον μόνο επειδή υπάρχει μια περίεργη κοινωνική και οικονομική διαρρύθμιση· το υψηλό κόστος αυτών των επιδράσεων δεν καταλογίζεται σε μια συγκεκριμένη επιχείρηση αλλά κατανέμεται ευρέως σ' όλη την κοινωνία. Το ενδεχόμενο ότι το ίδιο θεσμικό πλαίσιο μπορεί να επηρεάσει τη φύση της αναπτυσσόμενης τεχνολογίας απουσιάζει από αυτή την τεχνολογική άποψη.

Οι οικολογικές καταστροφές στις αναπτυσσόμενες χώρες που εξετάστηκαν προηγουμένως περιλαμβάνουν διαφορετικούς φορείς λήψης αποφάσεων

των οποίων οι αντικειμενικοί σκοποί μπορεί να επηρεάζονται από πολιτικούς και θεσμικούς φραγμούς διάφορων ειδών. Η σημασία της τεχνολογίας συνεπώς θα πρέπει να εξεταστεί μέσα σ' αυτό το ευρύτερο πλαίσιο. Στις παρακάτω παραγράφους θα εξετάσουμε τις περιβαλλοντικές επιδράσεις της Τεχνολογίας μέσα σ' αυτό το ευρύ πλαίσιο.

α) Περιβαλλοντικές Επιδράσεις των Μεγάλων Δημόσιων Έργων.

Η διαδικασία λήψης των αποφάσεων για τα μεγάλα έργα του δημόσιου τομέα (φράγματα, υδροηλεκτρικούς σταθμούς, αρδευτικά συστήματα κλπ.) βασίζεται καταρχήν σε κοινωνικές θεωρήσεις για την εκτίμηση του κόστους και των ωφελειών. Το ερώτημα ποια κόστη και ποιες ωφέλειες θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και πώς θα πρέπει να ιεραρχηθούν είναι προφανώς αποφασιστικής σημασίας ακόμα και αν όλες οι επιδράσεις ενός έργου μπορούσε να προσδιοριστούν εξολοκλήρου. Η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα εξαρτάται από την τοποθέτηση των φορέων λήψης αποφάσεων απέναντι σε ορισμένα συμφέροντα. Είναι ενδεχόμενο οι φορείς λήψης αποφάσεων να είναι ευνοϊκά τοποθετημένοι απέναντι ορισμένων συμφερόντων, πολιτικών και άλλων, που προκαλούν οικολογικές καταστροφές, με αποτέλεσμα να γίνεται εσκεμμένη παραμέληση των οικολογικών επιδράσεων ενός έργου. Πέρα από αυτή την υπολογισμένη παραμέληση, υπάρχει και ένας αριθμός άλλων λόγων στους οποίους μπορεί να αποδοθεί η αποτυχία συνυπολογισμού των οικολογικών επιδράσεων ενός έργου.

Ο πρώτος λόγος είναι το γεγονός ότι οι μεταβλητές που επηρεάζουν το περιβάλλον βρίσκονται έξω από τα όρια ενός μεμονωμένου επιστημονικού κλάδου, η δε έλλειψη διεπιστημονικής προσέγγισης δεν πετυχαίνει να επισημάνει μερικές από τις βασικότερες σχέσεις. Η απουσία αυτού του είδους της προσέγγισης στις αναπτυσσόμενες χώρες μπορεί να αποδοθεί στην έλλειψη του κατάλληλου προσωπικού, στην έλλειψη των απαραίτητων πόρων ή στην απροθυμία χρησιμοποίησης διαθέσιμων πόρων για επιπρόσθετο προσωπικό. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι αν γίνει η

επισήμανση ιβαλλοντικών επιδράσεων ενός μεγάλου δημόσιου έργου, εξακολουθεί να υπάρχει το πρόβλημα της ποσοτικής έκφρασης των σχετικών επιδράσεων, δεδομένου ότι πολλές απ' αυτές δεν μπορεί να εκφραστούν σε ποσοτικά μεγέθη.

β) Περιβαλλοντικές Επιδράσεις των Πολυεθνικών Εταιριών.

Οι πολυεθνικές εταιρίες είναι υπεύθυνες για πολλές οικολογικές καταστροφές στις αναπτυσσόμενες χώρες. **Πρώτο**, οι πολυεθνικές εταιρίες εξάγουν συχνά για χρήση στις αναπτυσσόμενες χώρες «βρώμικη τεχνολογία», δηλαδή την τεχνολογία εκείνη που έχει απαγορευτεί ή έχει περιοριστεί σημαντικά στις χώρες προέλευσης. **Δεύτερο**, οι εισαγωγές βρώμικης τεχνολογίας πολλές φορές επιτρέπονται από τους νόμους των αναπτυσσόμενων χωρών. Μερικές φορές μάλιστα ενθαρρύνεται σ' αυτές η εγκατάσταση από πολυεθνικές εταιρίες βιομηχανιών που ρυπαίνουν. **Τρίτο**, εξίσου καταστρεπτικά από οικολογική άποψη μπορεί να είναι ορισμένα προϊόντα που εισάγονται στις αναπτυσσόμενες χώρες από τις πολυεθνικές επιχειρήσεις και προωθούνται με εκτεταμένες διαφημιστικές εκστρατείες. Τα προϊόντα αυτά, που έχουν άμεση και επιβλαβή επίδραση πάνω στην ανθρώπινη υγεία στα πλαίσια των συνθηκών ενός περιβάλλοντος, μπορεί να έχουν μια τελείως διαφορετική, ακόμα και χρήσιμη, επίδραση στα πλαίσια ενός άλλου περιβάλλοντος, όπου για τον καθορισμό των χαρακτηριστικών του προϊόντος λαμβάνονται υπόψη οι διαιπολογικές συνήθειες, οι κλιματολογικές συνθήκες και τα έθιμα. **Τέταρτο**, μια συγκαλυμμένη έμμεση επίδραση από την οικολογική άποψη ασκείται από τα εισαγόμενα από τις πολυεθνικές εταιρίες αποκαλούμενα «ακατάλληλα προϊόντα», δηλαδή προϊόντα που παράγονται μεν για τους καταναλωτές των αναπτυσσόμενων χωρών αλλά, στα πλαίσια των χαμηλών εισοδημάτων των αναπτυσσόμενων χωρών, ενσωματώνουν περιττά ή πολυτελή χαρακτηριστικά και παρουσιάζουν σοβαρές ελλείψεις σε άλλα. Τα προϊόντα αυτά τείνουν να είναι ακριβότερα από τις εγχώριες παραλλαγές, επειδή εμπεριέχουν δαπάνες για συσκευασία, διαφήμιση και μεγαλύτερες ποσότητες πόρων. Στην έκταση που τα προϊόντα αυτά εκτοπίζουν, μέσω της διαφήμισης, τα εγχώρια προϊόντα, η επακολουθούσα διατάραξη των καταναλωτικών προτύπων των φτωχών

τάξεων συνδέεται συχνά και με θρεπτικές ανεπάρκειες. Έτσι τα προϊόντα που διαφημίζονται από τις πολυεθνικές εταιρίες μπορεί να μην είναι επιβλαβή, αυτά καθαυτά, αλλά η αγορά τους, με Το να προκαλεί διατάραξη των καταναλωτικών προτύπων, μπορεί να προκαλέσει έμμεσα φυσιολογικές επιδράσεις. Και στην προκείμενη περίπτωση, οι κυβερνήσεις των αναπτυσσόμενων χωρών πολλές φορές ενθαρρύνουν τις εισαγωγές τέτοιων προϊόντων.

Η ΑΝΤΙΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΓΗΣ ΚΑΙ Η ΜΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΡΟΦΙΜΑ

Οι παραγωγικές δυνατότητες για τρόφιμα σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες απειλούνται σοβαρά από την καταστροφή που προκαλεί στο φυσικό περιβάλλον η γρήγορη αύξηση του πληθυσμού μέσα σ' ένα κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο που περιορίζει τις επιλογές των γεωργών. Συγκεκριμένα, μια πρόσφατη μελέτη δείχνει ότι η γεωργική γη χάνει τη γονιμότητά της από τη διάβρωση, την αλάτωση, την ερημοποίηση και από άλλα προβλήματα που προέρχονται από την κακή εκμετάλλευση της γης. Η κακή εκμετάλλευση δεν μπορεί να αποδοθεί απλώς στην άγνοια των γεωργών, αν και αυτή συχνά παίζει κάποιο ρόλο. Αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι ότι οι γεωργοί έχουν εξαναγκαστεί να κάνουν υπερβολική χρήση εδαφών, που κάποτε ήταν γόνιμα και να καλλιεργήσουν πολύ επικλινή και άλλα οριακά εδάφη επειδή:

- i. Δεν μπορούν να έχουν προσπέλαση σε σύγχρονες γεωργικές εισροές, οι οποίες μπορούν να αυξήσουν τις αποδόσεις στα καλά εδάφη, ή
- ii. Δεν έχουν προσπέλαση σε γόνιμα αλλά υποαπασχολούμενα εδάφη μεγάλων ιδιωτικών ιδιοκτησιών ή δημόσιων ιδιοκτησιών σε απομακρυσμένες περιοχές, που είναι απρόσιτες είτε από έλλειψη μεταφορικής σύνδεσης είτε λόγω μη εκρίζωσης των ασθενειών.

Με άλλα λόγια, η καταστροφή του περιβάλλοντος συμβαίνει επειδή οι βραχυχρόνιες ανάγκες επιβίωσης αποκτούν μεγαλύτερη προτεραιότητα απέναντι στις μακροχρόνιες θεωρήσεις της παραγωγικότητας.

α) Η Αποδάσωση και η Καλλιέργεια Πολύ Επικλινών Εδαφών.

Στο παρελθόν, η αύξηση του πληθυσμού σ' όλο τον κόσμο έχει συνοδευτεί από αυξημένη κοπή των δέντρων, τόσο για την απόκτηση καύσιμων όσο και για δημιουργία καλλιεργήσιμης γης. Μέχρι το τέλος του β' παγκόσμιου πολέμου, το ένα τρίτο έως το 50% των αρχικών δασών της γης είχαν καταστραφεί. Ο ρυθμός καταστροφής των υπόλοιπων δασών είναι δύσκολο να προσδιοριστεί, αλλά αν ληφθεί υπόψη ο μεταπολεμικός υψηλός ρυθμός αύξησης του πληθυσμού, η διαδικασία της αποδάσωσης έχει κατά πάσα πιθανότητα επιταχυνθεί. Αν συνεχιστούν οι παρούσες τάσεις, πολλοί ειδικοί πιστεύουν ότι σε μερικές χώρες δε θα απομείνουν καθόλου δάση μέσα σε λίγες δεκαετίες.

Η αποδάσωση καταστρέφει ένα σημαντικό οικολογικό σύστημα πάνω στο οποίο βασίζεται η αγροτική παραγωγή. Τα δάση υποβοηθούν τη συγκράτηση του εδάφους παρεμποδίζοντας την απόπλυσή του κατά τις ισχυρές βροχοπτώσεις. Η παρουσία των δέντρων κάνει ευκολότερη την απορρόφηση του βροχόνερου από το έδαφος, και τη δημιουργία υπόγειων δεξαμενών και πηγών. Τα δάση παρέχουν επίσης προστασία στη διάβρωση από τον άνεμο και παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανακύκλωση του οξυγόνου, του άνθρακα και του υδρογόνου. Αν το κόψιμο των δέντρων δε συνοδεύεται από αναφύτευση και άλλα μέτρα συντήρησης του εδάφους, η διάβρωση θ' αρχίσει και τελικά θα γίνει τόσο σοβαρή, ώστε η γη, ιδιαίτερα στις επικλινείς περιοχές, να μην μπορεί πια να καλλιεργηθεί.

Η διάβρωση επηρεάζει όχι μόνο τις επικλινείς περιοχές αλλά επίσης και τις γειτονικές πεδινές. Οι βροχοπτώσεις σε απογυμνωμένες επικλινείς

περιοχές μετατρέπονται σε χείμαρρους και προκαλούν πλημμύρες, οι οποίες καταστρέφουν τις καλλιέργειες στις γειτονικές πεδινές περιοχές. Το έδαφος που παρασύρεται από τις επικλινείς περιοχές εναποθέεται σαν υποστάθμη στις αρδευτικές διώρυγες, ελαττώνει την αποδοτικότητα αρδευτικών συστημάτων και έτσι μειώνει την απόδοση των καλλιεργειών. Επίσης η εναπόθεση ιλύος στους ποταμούς, τους κάνει να πλημμυρίζουν ευκολότερα και να καταστρέφουν τις καλλιέργειες, ακόμα δε και τις ανθρώπινες ζωές.

Η κοπή των δέντρων χωρίς αναδάσωση, όχι μόνο ασκεί σημαντικές επιδράσεις πάνω στη γεωργική παραγωγή, αλλά μπορεί επίσης να δημιουργήσει και κρίση για καύσιμα. Στις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες, το ξύλο αποτελεί την κύρια πηγή καυσίμων για πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Καθώς οι δημογραφικές πιέσεις εντείνονται και η προσφορά ξυλείας μειώνεται, οι κάτοικοι τόσο των αστικών όσο και των αγροτικών περιοχών δαπανούν περισσότερα χρήματα και χρόνο για να προμηθευτούν κάρβουνα και καυσόξυλα. Το πρόβλημα έχει γίνει οξύτερο μετά την πετρελαϊκή κρίση του 1973, λόγω της απότομης αύξησης στην τιμή της κηροζίνης, που αποτελεί ένα από τα κυριότερα εναλλακτικά είδη καυσίμων.

Οι εκστρατείες αναδάσωσης αποτελούν έναν τρόπο για το σταμάτημα της υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Ιδιαίτερα στις ακατάλληλες για γεωργικές καλλιέργειες αλλά κατάλληλες για την παραγωγή καυσίμων σε διαρκή βάση επικλινείς περιοχές. Τα υπάρχοντα προγράμματα αναδασώσεων όμως αντιμετωπίζουν έναν αριθμό προβλημάτων πραγματοποίησης. Καταρχήν, οι χώρες συναντούν δυσκολίες στην εξεύρεση των σημαντικών χρηματικών και ανθρώπινων πόρων που είναι απαραίτητοι απλώς για να αντισταθμιστούν οι επιδράσεις της αύξησης του πληθυσμού. Οι κυβερνήσεις, κάτω από την πίεση να παρουσιάσουν αποτελέσματα ανάπτυξης βραχυχρόνια, συναντούν πολιτικές δυσκολίες να διαθέσουν μεγάλες ποσότητες επενδυτικών πόρων σ' ένα πρόγραμμα οι ευνοϊκές

επιδράσεις του οποίου θα εκδηλωθούν μακροχρόνια. Επίσης η αποτελεσματική διοίκηση μιας εκστρατείας αναφύτευσης απαιτεί όχι μόνο υψηλό βαθμό οργάνωσης σε εθνικό επίπεδο αλλά και οργάνωση σε τοπικό επίπεδο για να προστατευτούν τόσο τα νεοφυτευθέντα δέντρα από τη βοσκή των ζώων όσο και τα παλιότερα δέντρα από πρόωρη συγκομιδή.

β) Ερημοποίηση

Ανορθόδοξες από οικολογική άποψη καλλιεργητικές μέθοδοι έχουν προκαλέσει την απώλεια καλλιεργήσιμης γης σε περιοχές με χαμηλή και απρόβλεπτη βροχόπτωση. Έρημοι μπορεί να δημιουργηθούν από υπερβολική βόσκηση, κάψιμο του περιβλήματος του εδάφους και κακές καλλιεργητικές μεθόδους. Η ερημοποίηση μπορεί να σταματήσει, με τον περιορισμό του ζωικού κεφαλαίου, την απαγόρευση της καλλιέργειας σε ορισμένα εδάφη σε περιόδους καλών βροχοπτώσεων και φύτευσης δέντρων για τη μείωση της διάβρωσης του εδάφους από τους ανέμους. Τα εισοδήματα από την κτηνοτροφική παραγωγή μπορεί να αυξηθούν πολύ αν μειωθεί σημαντικά ο αριθμός των ζώων, ώστε τα εναπομένοντα να και έχουν περισσότερη βοσκή, υψηλότερους ρυθμούς αναπαραγωγής, μεγαλύτερες αποδόσεις σε γάλα και μεγαλύτερο βάρος.

γ) Αλάτωση των Υδάτων

Ένα ενδεχόμενο σημαντικό πρόβλημα που συνδέεται με πολλά αρδευτικά συστήματα είναι η προοδευτική αλάτωση των επιφανειακών υδάτων. Τα άλατα που περιέχονται στο νερό που μεταφέρεται μέσω των αρδευτικών διωρύγων και δεν απορροφάτε από τα φυτά ή από τον αέρα με την εξάτμιση, μπορεί να συσσωρευτούν στην επιφάνεια του εδάφους και να εμποδίσουν ολοκληρωτικά κάθε βλάστηση. Η αλάτωση του εδάφους μπορεί να παρεμποδιστεί αν γίνει κατασκευή αποστραγγιστικών και άλλων ειδικών εγκαταστάσεων. Οι επενδύσεις όμως αυτές θα είναι αποδοτικές όταν συνοδεύονται από καλή διαχείριση των μεθόδων άντλησης και

άρδευσης. Αυτό απαιτεί όχι μόνο εξειδικευμένη κεντρική διοίκηση ενός ολόκληρου αρδευτικού συστήματος αλλά και τη συνεργασία των αγροτών.

Απ' όλη την προηγούμενη ανάλυση για την αποδάσωση, την ερημοποίηση και την αλάτωση, γίνεται φανερό ότι πολλές από τις καλλιεργητικές μεθόδους που προκαλούν καταστροφές στο περιβάλλον είναι απόρροια της συμπεριφοράς επιβίωσης ατόμων των οποίων η περιορισμένη προσπέλαση σε νέα τεχνολογία και παραγωγικούς πόρους πολύ λίγες επιλογές τους παρέχει. Η λύση σ' αυτά τα προβλήματα απαιτεί όχι μόνο καλά σχεδιασμένες προσπάθειες σε εθνικό επίπεδο αλλά και συνεργασία μεταξύ των γεωργών. Ένα άλλο σημαντικό μάθημα που προκύπτει από τις προσπάθειες συντήρησης του εδάφους σ' όλο τον κόσμο είναι ότι οι γεωργοί θα πρέπει να έχουν μόνιμη ιδιοκτησία πάνω στη γη που καλλιεργούν, για να κάνουν τις απαραίτητες επενδύσεις και να αναλάβουν τις απαιτούμενες δαπάνες συντήρησης. Η καταστροφή των παραγωγικών δυνατοτήτων της γης για τρόφιμα έχει επεκταθεί, εκτός από το έδαφος, και στη θάλασσα. Πέρα από τις καταστροφές που προκαλεί η μόλυνση των υδάτων, η υπεραλίευση έχει επίσης καταστεί μια πολύ σοβαρή απειλή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Νεγκάκης Χρήστος Ι, «Λογιστική Εταιριών», Εκδόσεις Σοφία

Ηγουμενάκης Νίκος Γ, «Τουριστική Οικονομία», Αθήνα 1997.

Λύτρας Περικλής Ν, «Τουριστική Ψυχολογία», Εκδόσεις interbooks, Αθήνα 1988.

Βαρβαρέσος Στέλιος, «Τουρισμός-Οικονομικές προσεγγίσεις», Εκδόσεις Προπομπός.

Ασκέλη Στέλλα, «Επιχειρήστε αγροτουριστικά-Πώς να οργανώσετε τη δική σας αγροτουριστική επιχείρηση», Εκδόσεις Κέρκυρα 2005.

Λαγός Δημήτρης, «Τουριστική Οικονομική», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2005.

Μηνιαίο περιοδικό «Τουρισμός», μεγάλη έρευνα της Expedia από τη Νέλλη Καψή.

<http://www.e-forologia.gr>

<http://el.wikipedia.org/wiki/>

<http://www.gnto.gr/pages.php>.

<http://users.forthnet.gr/agn/istan/toyr1.htm>.

<http://www.go-online.gr>.

<http://www.agrotravel.gr>.

